

lek

član skupine Sandoz

Poročilo o trajnostnem razvoju družbe Lek d. d. za leto 2019

Kazalo vsebine

Pismo predsednika uprave	4
1. Profil družbe	6
1.1 Leto 2019 v ključnih podatkih	7
1.2 O nas	18
1.3 Razvoj in okviri poročanja	26
1.4 Vodenje in upravljanje	27
2. Dostopno zdravljenje	30
2.1 Inovativnost	30
2.2 Pregled in vključevanje deležnikov	34
2.3 Skladnost izdelkov	39
3. Odgovorno poslovanje	41
3.1 Etika, skladnost in človekove pravice	41
3.2 Sodelovanje z dobavitelji	42
4. Okolje	44
4.1 Uveljavljanje aktivne okoljske politike	48
4.2 Surovine in naravni viri	50
4.3 Energija	52
4.4 Voda	57
4.5 Odpadki	59
4.6 Emisije v zrak	62
4.7 Izpusti v vode	65
4.8 Drugi okoljski vplivi	68
4.9 Varnost	69
5. Delo	72
5.1 Kadrovska politika	72
5.2 Zaposlovanje	74
5.3 Varnost in zdravje pri delu	76
5.4 Usposabljanje in izobraževanje	80
6. Vsebinsko kazalo po standardih GRI GS	85
7. Izjava okoljskega preveritelja	90
8. Slovar pomembnih izrazov	91

Poročilo o trajnostnem razvoju družbe Lek d. d. za leto 2019

Založnik: Lek d. d.

Besedilo: Mojca Bernik, Lek d. d.

Uredništvo in svetovanje: Studio Kernel d. o. o.

Oblikovanje: Intesa RD d. o. o.

Fotografije: Tadej Bernik, Barbara Zajc, Arhiv Lek d. d., Shutterstock

Naslovnica: bebsy/Shutterstock, posneto v Sloveniji.

Našo politiko na področju zdravja, varnosti in okolja ter njeno dejavno uresničevanje predstavljamo v 4. poglavju.

Tisk: Silveco d. o. o.

Natisnjenih izvodov: 55

Leto izida: 2020

Poročilo je tiskano na okolju prijaznem, 100-odstotno recikliranem nepremaznem papirju Desistar 150. Narejen je iz 100-odstotno popotrošnih (post-consumer) vlaken, brez uporabe klora (PCF - Process Chlorine Free). Pridobljen ima certifikat EU Ecolabel (No. AT/11/002).*

Papir je izdelan v papirnici, certificirani po okoljskem standardu ISO 14001.

Ogljični odtis proizvajalca Lenzing papier je 242 kg CO₂/t papirja (Bilan Carbone® methodology).*

* Znak za okolje Evropske unije (Ecolabel flower oziroma Okoljska marjetica)

pomeni zavezo proizvajalca k okoljskim izboljšavam.

Poudarki 2019

1.159,954 mio. EUR 4.349

ČISTI PRIHODKOV OD PRODAJE V LETU 2019
ALI 9 % VEČ KOT V LETU 2018.

REDNO ZAPOSLENIH OB KONCU LETA 2019
ALI 6 % VEČ KOT V LETU 2018.

53,68 ure 6,8 mio. EUR -1,5 %

IZOBRAŽEVANJA NA ZAPOSLENEGA
V LETU 2019 ALI 8 % VEČ KOT V
LETU 2018.

PRIHRANKOV ZARADI VPELJAVE
370 IDEJ, ODDANIH V SISTEMU
THINK NOVARTIS V LETU 2019.

ZNIŽANA SKUPNA PORABA VODE.

3,3 mio. EUR

VREDNOST NALOŽB V VAROVANJE OKOLJA V LETU 2019.

44,4 TJ

ENERGIJE IN 3.173 T CO₂, PRIHRANJENIH Z
IZVEDBO ŠTEVILNIH OKOLJSKIH PROJEKTOV.

Pismo predsednika uprave¹

Preteklo leto je bilo za našo družbo zelo dinamično in ustvarjalno, polno dogodkov in dosežkov.

V prizadevanjih za odgovornejše poslovanje in povečanje dostopnosti zdravljenja, ki sta temelja naše družbene odgovornosti, smo posebno pozornost namenili sodelovanju z našimi deležniki, si izmenjevali najboljše prakse in gradili nova znanja.

Robert Ljoljo

Sodelavci na vseh štirih lokacijah v Sloveniji so vložili veliko truda, da so zagotovili visokokakovostna, inovativna in varna zdravila za zdravljenje bolnikov. S tem ciljem vseskozi spremljamo njihove potrebe in razvijamo ter prilagajamo zdravila. Prav zato je zelo pomembno, da smo z njimi v tesnem stiku, jih vključujemo in se sproti skupaj učimo. Pomembnost tega, da so bolniki vključeni v razvoj digitalnih tehnologij, je tudi ključna ugotovitev Novartisovega mednarodnega srečanja o inovacijah za bolnike (EPIS), ki je v realnem času virtualno povežalo predstavnike društev bolnikov iz več kot 15 držav, hkrati pa je odprlo neposredno razpravo v našem lokalnem okolju. Več kot 10 slovenskih društev bolnikov je predstavilo svoje izkušnje, ki so nam v veliko oporo pri iskanju digitalnih rešitev po meri bolnikov.

Tudi s temi spoznanji smo v letu 2019 gradili nove dosežke. Izvedli smo 813 lansiranj novih izdelkov na 88 trgov po vsem svetu, med katerimi so tudi lansiranja inovativnih zdravil s slovenskih lokacij. Ob koncu leta je bilo v teku več kot 200 razvojnih projektov. Dosegli smo pomembno rast obsega proizvodnje, ki se zaradi zahtevnejših izdelkov odraža v različnih merskih enotah, ne pa v skupni teži. Proizvedli smo več izdelkov iz obstoječega portfelja kot tudi novih inovativnih bioloških zdravil in podobnih bioloških zdravil.

Vsi naši okoljski vplivi še naprej ostajajo pod zakonskimi in še strožjimi Novartisovimi omejitvami, četudi smo svoje zmogljivosti razširili in tako odgovorili na potrebe bolnikov po vsem svetu po visokokakovostnih in cenovno dostopnih zdravilih.

Razvijali smo nove rešitve (Lendava in Mengeš) in sestavo portfelja (Mengeš) prilagajali krepitvi vloge zahtevnejših zdravil, kar je vplivalo na nekatere kazalnike naše okoljske učinkovitosti. Zaradi navedenih sprememb so skupne količine proizvedenih odpadkov višje za dobrih 6 %, od česar 74 % predstavljajo biorazgradljivi odpadki, ki so predani v nadaljnjo energetske predelavo. Na njihov večji obseg je vplival posodobljen tehnološki postopek, s katerim smo dodatno znižali porabo električne energije ter s tem posredno zmanjšali naš skupni vpliv na okolje. Lokaciji Prevalje in Ljubljana sta sicer količino odpadkov zmanjšali za 9 oz. 7 %. Za 16 % večji obseg proizvodnje v Mengšu je prispeval k 13 % višjim skupnim količinam nevarnih odpadkov, pretežno nehalogeniranih odpadnih organskih topil.

¹ GRI GS 102-14, 103-1.

Znatno pa sta količino nevarnih odpadkov zmanjšali Ljubljana in Lendava (za 13 in 67 %).

Za izboljšanje energetske učinkovitosti smo na vseh lokacijah izvedli več projektov, s katerimi smo prihranili 44,4 TJ energije. Tako nam je kljub rasti proizvodnje uspelo skupno rabo energije ohraniti na podobni ravni kot lani. Uspešni so bili tudi ukrepi za zmanjšanje porabe vode, saj smo njeno skupno rabo zmanjšali za 2 %.

Kot del Novartisove družine želimo svoj vpliv na okolje v največji možni meri odgovorno upravljati. Za naše lokacije zato pospešeno pripravljamo izvedbene načrte, s katerimi želimo prispevati k uresničitvi ambiciozne Novartisove trajnostne strategije. Do leta 2025 predvideva opustitev sekundarne embalaže, ki vsebuje PVC, in znižanje odstranjenih odpadkov za polovico v primerjavi z letom 2016. Njen dolgoročni cilj je tudi prehod na uporabo izključno obnovljive energije in za polovico nižja poraba vode pri izvajanju naše dejavnosti.

Skrb za varnost zaposlenih in dobaviteljev

Veliko aktivnosti posvečamo skrbi za zdravje in varnost naših zaposlenih ter prav tako zaposlenih pri izvajalcih storitev na naših lokacijah, ki so pomemben člen v Novartisovi poslovni verigi. Načrtno razvijamo skupno visoko varnostno kulturo, h kateri sodi vse več varnostnih obhodov in usposabljanj, da bi v največji možni meri zmanjšali tveganja za poškodbe na delovnem mestu. V letu 2019 smo bili osredotočeni na preprečevanje in obvladovanje večjih tveganj, kjer lahko ali bi lahko prišlo do hujših posledic. Za prepoznavanje potencialno resnih in drugih incidentov smo opravili kar 2.586 varnostnih obhodov in opozarjali na morebitne možnosti poškodb. Varnostne preglede smo opravljali tudi pri dobaviteljih in jim podajali priporočila za izboljšanje. Kljub temu se je našim sodelavcem pripetilo 13 manjših poškodb, kar nas zavezuje k nadaljevanju intenzivnega dela, pri katerem bomo več pozor-

nosti namenili ergonomskim vidikom v delovnih prostorih.

V prizadevanjih za odgovornejše poslovanje in povečanje dostopnosti zdravljenja, ki sta temelja naše družbene odgovornosti, smo posebno pozornost namenili sodelovanju z našimi deležniki, si izmenjevali najboljše prakse in gradili nova znanja.

Tudi inovativnost in napredek družbe nista samoumevna, zato uvajamo nove načine dela, s katerimi omogočamo razvoj talentov ter krepimo usvarjalnost zaposlenih. Gradimo kulturo, ki spodbuja radovednost in raziskovanje. Zaposleni so se v preteklem letu v še večji meri izobraževali in dejavno predlagali izboljšanje delovnih procesov, od 510 podanih idej smo jih v prakso uvedli kar 370. Našim zaposlenim na vseh štirih lokacijah se je pridružilo 496 novih sodelavcev. Leto smo v vseh Novartisovih divizijah v Sloveniji zaključili z več kot 4.400 redno zaposlenimi, med katerimi jih ima 530 magistrski ali znanstveni doktorat. Naši sodelavci so za svoje delo prejeli številne ugledne nacionalne in mednarodne nagrade.

Razveselilo nas je priznanje za najuglednejšega delodajalca v državi. Še posebej smo zadovoljni, da nas poleg strokovnjakov iz akademskega in poslovnega sveta cenijo tudi študenti.

Prav zaradi znanja in ustvarjalnosti naših zaposlenih krepimo tudi zaupanje in svojo vlogo v Novartisu, ki je od leta 2003 v Sloveniji vložil za več

kot 2,5 milijarde evrov. V preteklem letu smo v Razvojnem centru Slovenija odprli nove razvojne laboratorije in prvi popolnoma avtomatiziran analitski laboratorij, v Lendavi pa postavili tri nove visoko zmogljive in tehnološko napredne pakirne linije za pretisne omote.

V skrbi za dostopnost zdravljenja se posvečamo prikrajšanim skupinam, kot so starejši ter mladi in otroci iz socialno šibkejšega okolja. Že več let smo ponosni partner projekta Starejši za starejše in Lekovega živčava, ki je del humanitarnega programa Pomežik soncu. Med nami so številni prostovoljci in nekateri so se že 15. leto zapored udeležili tradicionalnega Dneva sodelovanja z lokalno skupnostjo ter tkali vezi od Lendave do Debelelega rtiča.

Ob tej priložnosti bi se za dobro sodelovanje rad zahvalil svojim sodelavcem, uporabnikom naših izdelkov, dobaviteljem, partnerjem na področju zdravstva ter našim lokalnim skupnostim. S skupnim sodelovanjem, poslušanjem in upoštevanjem drug drugega lahko na novo osmišljamo medicino ter z inovativnimi pristopi izboljšujemo življenja ljudi po vsem svetu.

Robert Ljoljo,
predsednik uprave Leka in
predsednik Novartisa v Sloveniji

1. Profil družbe

Lek, član skupine Sandoz

Naziv: Lek farmacevtska družba d. d.²

Skrajšan naziv: Lek d. d.

Sedež družbe: Ljubljana

Poslovni naslov: Verovškova 57, 1526 Ljubljana, Slovenija

Matična številka: 1732811000

Standardna klasifikacija dejavnosti (NACE):

21.200 Proizvodnja farmacevtskih preparatov

Registracija: Okrožno sodišče v Ljubljani pod registrsko številko: 1/36542/00

Telefon: + 386 1 580 2111

Fax.: + 386 1 568 3517

E-pošta: info.lek@sandoz.com

Spletna stran: <http://www.lek.si>

Kontaktne osebe

Zakoniti zastopnik

Robert Ljoljo, predsednik uprave

Odgovorna oseba

Robert Hribar, direktor enote
Zdravje, varnost in okolje (ZVO);

robert.hribar@novartis.com

Kontaktna oseba za informacije

o poročanju o trajnostnem razvoju³

Mojca Bernik, pooblaščenka za varstvo okolja;

mojca.bernik@novartis.com

² GRI GS 102-1, 102-3.

³ GRI GS 102-53.

1.1 Leto 2019 v ključnih podatkih

1.1.1 Poslovanje v letu 2019

Pomembnejši podatki o poslovanju v letu 2019⁴

Kazalnik	Enota	31. 12. 2019	31. 12. 2018	31. 12. 2017	Indeks 2019/2018
Število zaposlenih		4.349	4.084	3.889	106
- lokacija Ljubljana		2.310	2.152	2.079	107
- lokacija Mengeš		1.118	1.098	1.058	102
- lokacija Lendava		664	571	484	116
- lokacija Prevalje		248	256	261	97
- najeta skladišča		9	7	7	128
Količinski obseg proizvodnje*	1.000 t	5,01	5,12	4,92	98
Čisti prihodki od prodaje	mio. EUR	1.159,954	1.061,302	951,480	109
Obveznosti do virov sredstev	mio. EUR	1.286,430	1.196,518	1.120,868	107
Kapital	mio. EUR	1.002,339	889,571	773,979	112

* Letni podatki primerjave obsega količinske proizvodnje so med seboj neprimerljivi zaradi zelo velikih razlik v teži izdelkov in sestavi proizvodnje med posameznim letom. Te razlike nastajajo zaradi prilagajanja spremembam povpraševanja in Novartisovi transformaciji portfelja. Razlike v teži izdelkov je treba upoštevati tudi pri interpretaciji podatkov o učinkovitosti na tono proizvoda. Npr.: teža proizvedenih podobnih bioloških zdravil je v primerjavi z nekaterimi zdravili za samozdravljenje veliko manjša, vendar proizvodni proces zahteva večjo porabo vode in energentov. Hkrati je višja tudi finančna vrednost proizvedenih bioloških zdravil.

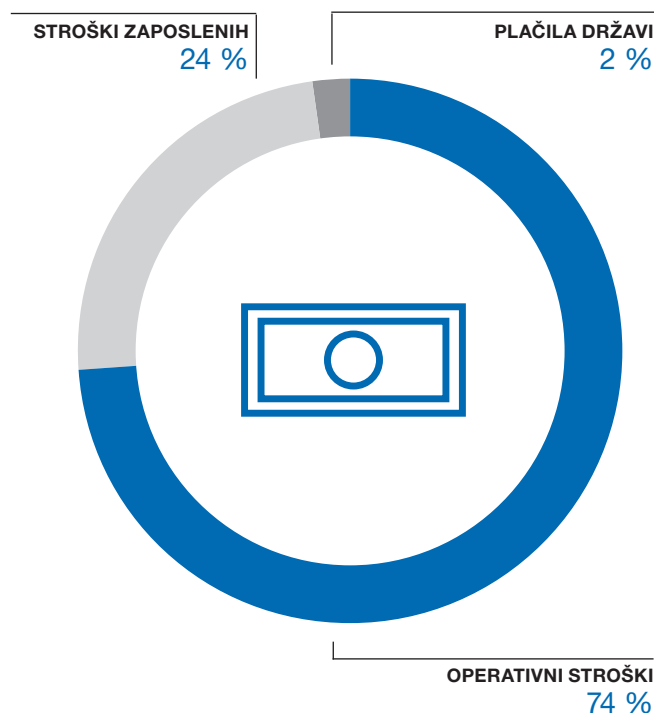
Ekonomski učinki poslovanja⁵

V družbi Lek smo v letu 2019 ustvarili za 1.159,954 milijona evrov čistih prihodkov od prodaje, kar je za 9 % več kot v predhodnem letu (1.061,302). Čisti poslovni izid obračunskega obdobja je znašal 115,81 milijona evrov.

Neposredno ustvarjena ekonomska vrednost je dosegla 1.205 milijonov evrov (1.092 v letu 2018). Od tega je 82 % oz. 987 milijonov evrov predstavljala **distribuirana ekonomska vrednost** (901 milijon v 2018). Operativni stroški (Operating Costs) so v sestavi distribuirane ekonomske vrednosti predstavljali največji delež, 74 %, in dosegli 730 milijonov evrov. **Stroški zaposlenih** (Employee Costs) so znašali 236 milijonov evrov (24 %). V letu 2019 nismo izvedli **plačila lastnikom kapitala** (Payments to Providers of Capital), **plačila državi** (Payments to Government) pa so znašala 21 milijonov evrov (2 %).

Od države smo neposredno prejeli 728 tisoč evrov subvencij (1.358 tisoč v letu 2018). Davčnih olajšav zaradi vlaganj v razvoj in raziskave tudi v letu 2019 ni bilo.⁶

Sestava distribuirane ekonomske vrednosti

987 milijonov evrov

je znašala distribuirana ekonomska vrednost in bila za 9 % višja kot v 2018.

⁴ GRI GS 102-7.

⁵ GRI GS 201-1.

⁶ GRI GS 201-4.

Pomembnejši okoljski in družbeni vplivi⁷

Kazalnik	Enota	31. 12. 2019	31. 12. 2018	31. 12. 2017	Indeks 2019/2018
Učinkovitost rabe energentov*	GJ/t	268	262	269	102
Učinkovitost rabe vode**	m ³ /t	685	680	696	101
Količina odpadkov – učinkovitost	t odpadkov/ t proizvoda	7,9	7,3	7,5	108
Emisije hlapnih organskih spojin – učinkovitost	t HOS/ t proizvoda	0,018	0,014	0,013	120
LTIR*** – pogostost nezgod pri delu in boleznih v zvezi z delom z bolniškim staležem		0,30	0,21	0,21	143
TRCR*** – pogostost nezgod pri delu in boleznih v zvezi z delom z bolniškim staležem ter nezgode pri delu in boleznih v zvezi z delom, katerih zdravstvena oskrba preseže kriterije prve pomoči		0,32	0,25	0,26	128

* Z letom 2018 se je spremenil obračun zemeljskega plina iz volumskih količin (Sm³, Nm³) na energijske enote (kWh). Kot osnovna energijska vrednost se upošteva zgornja kurilna vrednost (High Heating Value), predhodno pa so vsi obračuni in poročila vsebovali energijske pretvorbe v spodnjo kurilno vrednost (Low Heating Value).

** V tabeli prikazujemo učinkovitost rabe vseh vrst vode v Leku (tehnološke in hladilne vode).

*** Opredelitev kazalnikov LTIR in TRCR ter formula za njun izračun sta navedeni v točki 5.3.1 Pogostost izostankov zaradi poškodb pri delu.

1.1.2 Dosežki in dogodki iz poslovanja v letu 2019

V letu 2019 smo dosegli večino zastavljenih ciljev za Novartis v Sloveniji. Z vrhunskim delom v razvoju, proizvodnji in storitvah smo pomembno prispevali k uspešnemu poslovanju Novartisa na globalni ravni, med drugim tudi s sodelovanjem pri proizvodnji inovativnih učinkovin za dve odobreni ključni Novartisovi inovativni zdravili za zdravljenje raka dojke ter multiple skleroze. Z nadaljevanjem optimizacije in prilagajanja proizvodne mreže po Sloveniji smo še naprej uspešno uresničevali Novartisovo strategijo osredotočanja na personalizirana, bolnikom prilagojena zdravila v manjših količinah, na zdravila z visoko dodano vrednostjo in podobna biološka zdravila.

Ključni poudarki poslovanja v letu 2019:

- Zaposlili smo **496 novih sodelavcev**. Ob koncu leta je bilo tako v Leku 4.349 redno zaposlenih oz. 4.422 redno zaposlenih v vseh Novartisovih divizijah v Sloveniji, od tega jih ima 530 magisterij ali znanstveni doktorat. V zadnjih osmih letih je bilo na novo zaposlenih več kot 2.700 sodelavcev.
- V **Razvojnem centru Slovenija** smo dokončali razvoj in vložili 21 dosjejev za zdravila s terapevtskih področij anemije, onkologije, antirevmatikov, antiinfektivov, diabetesa in motenj potence.
- Dosegli smo **rast skupnega obsega proizvodnje**, zdravila pa tržimo po vsem svetu skozi široko Sandozovo in Novartisovo prodajno mrežo. Nekatera ključna zdravila vsebujejo tudi lastno razvito in izdelano učinkovino.
- Izvedli smo **813 lansiranj novih izdelkov na 88 trgov** po vsem svetu, med njimi so tudi lansiranja inovativnih zdravil s slovenskih lokacij.

- Od leta 2003 je **Novartis v Sloveniji vložil za več kot 2,5 milijarde evrov**. Od tega je bila več kot polovica namenjena razvoju, drugo pa posodabljanju in razširitvi proizvodnih zmogljivosti. V letu 2019 smo tako v Razvojnem centru Slovenija odprli nove razvojne laboratorije in prvi popolnoma avtomatiziran analitski laboratorij, v Lendavi pa postavili tri nove visoko zmogljive in tehnološko napredne pakirne linije za pretisne omote.
- Nadaljevali smo **inovativne kadrovske prakse**, kot sta Regijski BioCamp in Novartisov karierni zajtrk, prvič pa smo organizirali Novartisov poslovni zaposlitveni dogodek, ki je namenjen tistim, ki si želijo spremeniti svojo poklicno pot in delo nadaljevati pri enem najboljših zaposlovalcev tako v Sloveniji kot v svetu.
- V okviru **Novartisove strategije odgovornega okoljskega poslovanja** si prizadevamo za preprečevanje in zmanjševanje vplivov na okolje. To izkazujemo s certificiranjem ravnanja z okoljem po zahtevah standarda ISO 14001:2015 in uredbe ES122/2009 s spremembami (EMAS). Nenehno izboljšujemo tudi vzpostavljeni sistem upravljanja področja varnosti in zdravja pri delu po standardu ISO 45001:2018.
- V Leku se jasno zavedamo pomembnosti **vzdrževanja kakovosti na visoki ravni**, saj lahko le tako bolnikom zagotovimo varno in učinkovito zdravilo. V letu 2019 smo uspešno prestali najzahtevnejšo presojo ameriške Agencije za hrano in zdravila (FDA) na dveh lokacijah (v Ljubljani in Lendavi).
- Več kot 700 sodelavcev z Novartisovih lokacij iz Ljubljane, Mengša, Lendave in s Prevalj je sodelovalo v več kot 25 prostovoljskih dejavnostih. **V 15 letih prostovoljstva** smo Novartisovi sodelavci v Sloveniji sodelovanju z lokalno skupnostjo namenili več kot 41.200 delovnih ur.

⁷ GRI GS 302-3.

1.1.3 Novartisova trajnostna strategija

Naša ambicija je biti katalizator pozitivnih sprememb in vodilni v okoljski trajnosti. Kot del Novartisa bomo trajnost spodbujali z lastnim delovanjem in prek naše vrednostne verige. Zastavili smo si zelo ambiciozne cilje, s katerimi želimo čim bolj zmanjšati vpliv na podnebje, odpadke in vodo.

	Novartisova prizadevanja	Cilji 2025	Cilji 2030
Podnebje 	Klimatska nevtralnost Odpornost na energetske in klimatske spremembe	- Uporaba izključno obnovljive energije (klimatsko nevtralno delovanje) - Okoljska merila v vseh pogodbah naših dobaviteljev	- Ogljični odtis zmanjšan za polovico
Odpadki 	Krožno gospodarstvo in nevtralnost na področju plastike Zmanjšanje odpadkov in povečanje učinkovitosti rabe surovin	- Opustitev sekundarne in terciarne embalaže, ki vsebuje PVC - Odstranjevanje odpadkov znižano za polovico	- Nevtralnost na področju plastike - Vsi novi izdelki izpolnjujejo načela trajnostnega oblikovanja
Voda 	Trajnostna raba vode Zagotovljena zadostna in varna oskrba z vodo, pri čemer povsod, kjer delujemo, nastopamo kot varuh voda	- Za polovico nižja poraba vode pri izvajanju naše dejavnosti - Odpadne vode iz naše proizvodnje ne vplivajo na kakovost voda, kar velja tudi za dobavitelje	- Nevtralnost na vseh področjih naših vplivov na vodo - Izboljšujemo kakovost voda povsod, kjer delujemo

1.1.4 Cilji na področju Zdravja, varnosti in okolja

Načrte, cilje in programe na področju zdravja, varnosti in okolja (ZVO) izvajamo ter jih neprestano prilagajamo in s tem izboljšujemo naše delovanje. To zagotavljamo z:

- vzpostavitev merljivih ciljev na vseh ravneh organizacije,
- izdelavo in dokumentiranjem akcijskih načrtov,
- vzdrževanjem ZVO strategij in dolgoročnih planov,
- vključevanjem ciljev in akcijskih planov v proces poslovnega načrtovanja.

Določanje ustreznih ciljev na področju varovanja okolja je zelo pomembno, saj Novartis in Lek stremita k učinkoviti rabi naravnih virov in zmanjševanju okoljskih vplivov svojih aktivnosti ter izdelkov v celotnem življenjskem ciklu. Konkretno opredeljene cilje uresničujemo z jasno določenimi odgovornostmi, ki temeljijo na zakonskih predpisih in korporacijskih usmeritvah ter naši zavezanosti integriteti in etičnim načelom.

Osnovo za določitev ciljev ZVO predstavljajo:

- politika ZVO,
- cilji in zahteve Novartisa,
- prepoznani pomembni vidiki ZVO po posameznih področjih,
- zakonske in druge zahteve in stališča zainteresiranih strank,
- finančne in tehnološke zmožnosti ter
- zahteve združenj.

Cilji ZVO so rezultat usklajevanja, pripravi jih služba ZVO, potrjena pa vodstvo Leka in vodja globalne funkcije ZVO. Cilji so opredeljeni po lokacijah in skupaj določajo cilje Leka. Ločimo cilje organizacije in osebne cilje vodij. Opredeljeni so posamezni nosilci ciljev, potrebna sredstva in roki. Uresničevanje ciljev ovrednotimo in periodično spremljamo na različnih ravneh organizacije ter polletno in letno v Lekovih pogovorih. Podatke za poročanje zbiramo in potrjujemo v Novartisovem sistemu DMS (Data Management System). Učinkovitost ravnanja z okoljem izboljšujemo z vključevanjem vseh zaposlenih v sistem skrbi za okolje, z odprtim dialogom pri zagotavljanju informacij notranji in zunanji javnosti ter rednim vrednotenjem uspešnosti sistema.

Fizikalni procesi v proizvodnji farmacevtskih izdelkov (mletje, granuliranje, peletiranje, pakiranje ...) na lokacijah v Ljubljani, na Prevaljah in deloma v Lendavi se precej razlikujejo od bioloških in kemijskih procesov proizvodnje učinkovin v Mengšu in deloma v Lendavi. Posledično se razlikujejo tudi njihovi vplivi, kar še posebej velja za področje okolja (odpadki, emisije v zrak in drugo).

Razgibavanje na delovnem mestu

Status kratkoročnih Lekovih ciljev ZVO za leto 2019

Področje	Kazalnik	Cilj	Status 2019
Varnost in zdravje	Izpostavljenost zaposlenih kemikalijam in ostalim nevarnim snovem, ki presegajo dovoljene (Novartisove) mejne vrednosti	0	8
	LTIR (zaposleni + zaposleni preko agencij) s potencialom SIF	0	Ni doseženo. 1
	Varnostni obhodi na 200.000 delovnih ur	>15	Doseženo. >15
	Skoraj dogodki in "good catches" na 200.000 delovnih ur	>50	Doseženo. >50
	Resne in smrtne poškodbe (SIF)	0	0
	Izdelava ocen REEP (Risk-based exposure evaluation process – postopek ocenjevanja, ki temelji na izpostavljenosti tveganjem)	≥70 %	Doseženo.
Okolje	Zmanjšanje rabe energije	–5 % glede na leto 2018	Ni doseženo. Povečanje za 0,42 %.
	Zmanjšanje rabe vode	–5 % glede na leto 2018	Ni doseženo. Zmanjšanje za 1,5 %.
	Zmanjšanje odstranjevanja odpadkov	–7 % glede na leto 2018	Ni doseženo. Povečanje za 6,4 %.
Korektivni ukrepi	Število zamujenih ukrepov na večje in kritične odstopa (CAPA)	0	Doseženo. 0
	Izvršitev ukrepov na odstopa inšpekcij	100 %	Doseženo. 100 %

Lekovi cilji ZVO za leto 2020

Področje	Kazalnik	Cilj
Varnost in zdravje	Resne in smrtne poškodbe (SIF)	0
	Vodstveni varnostni obhodi na 200.000 delovnih ur	>15
	Izpostavljenost zaposlenih kemikalijam in ostalim nevarnim snovem, ki presegajo dovoljene mejne vrednosti	0
	Izdelava ocen REEP (Risk-based exposure evaluation process – Postopek ocenjevanja, ki temelji na izpostavljenosti tveganjem)	100 %
Okolje*	Zmanjšanje rabe energije	≥ 8 % glede na leto 2019
	Zmanjšanje rabe vode	≥ 8 % glede na leto 2019
	Zmanjšanje odstranjevanja odpadkov	≥ 8 % glede na leto 2019
Korektivni ukrepi	Izvršitev ukrepov na odstopa inšpekcij	100 %
	Število zamujenih ukrepov na večje in kritične odstopa (CAPA)	0

* Lek sledi ambicioznim ciljem Novartisove trajnostne strategije.

Bolnik naj bo postavljen v ospredje

Kristina Modic, soustanoviteljica in izvršna direktorica Slovenskega združenja bolnikov z limfomom in levkemijo L&L ter predsednica Združenja slovenskih organizacij bolnikov z rakom ONKO NET

Bolniki morajo biti na vseh ravneh vključeni v razvoj digitalnih tehnologij za zdravljenje. To je temeljno priporočilo EPIS-a, Evropskega foruma inovacij za paciente, ki ga prireja Novartis skupaj z evropskimi organizacijami, zagovornicami pravic pacientov.

Načelo "Nič brez nas" je tudi vodilo Slovenskega združenja bolnikov z limfomom in levkemijo L&L, ki se vanj in v številne druge pobude za bolnike z rakom zelo dejavno vključuje.

Lastna izkušnja ob prebolevanju limfoma je Kristino Modic že pred mnogo leti pripeljala do tega, da je postala zagovornica bolnikov s krvnimi raki. S svojim javnim delovanjem je premikala meje in veliko prispevala k spremembi odnosa družbe do bolnikov. Združenje je zaradi svojih programov, projektov in zagovorništva bolnikov

postalo prepoznavno in upoštevano v strokovni javnosti, med odločevalci ter med bolniki in svojci bolnikov, s katerimi so njegovi člani dnevno v stiku in jim pomagajo na najrazličnejših področjih. S svojim delovanjem je prispevalo, da je obravnava slovenskih bolnikov primerljiva z obravnavami v najrazvitejših evropskih državah.

Združenje bolnikov L&L se zelo uspešno povezuje z domačimi in tujimi organizacijami bolnikov s področja onkologije ter drugimi v številnih skupnih projektih in pri zagovorništvu.

Povezujejo nas izkušnje, ki si jih izmenjujemo, in skupni cilji. Bolnikom želimo omogočiti dostop do najsodobnejših oblik odkrivanja in zdravljenja bolezni, pravočasno in kakovostno diagnostiko, zdravljenje. Zavzemamo se za celostno obravnavo na vseh ravneh, kakovostno življenje in uspešno vračanje nazaj v življenje, v delovno ali izobraževalno okolje.

K naši uspešnosti in prepoznavnosti doma in v tujini pomembno prispevajo številni strokovnjaki, ki sodelujejo z nami.

Svoje izkušnje in zgodbo ste med prvimi delili z drugimi. Ste tudi moderatorka na zelo priljubljenem spletnem portalu.

Od bolezni sem moderatorka foruma Limfom in levkemija ter Kako živeti z rakom na portalu Med.Over.Net. Zadnje čase vlogo klepetalnice prevzemajo socialna omrežja in vprašanja preko naše spletne strani ali e-pošte. Zelo živahno je v zaprtih skupinah na Facebooku, kjer bolniki in svojci delijo svoje izkušnje in zgodbe.

Dobiti podporo, sprejetje, razumevanje svojih čustev je včasih za bolnika celo vrednejše od zdravniškega nasveta. Ko poveš, ti breme pomagajo nositi drugi. In je mnogo, mnogo lažje. Prejmeš tudi veliko podpore in pozitivnih spodbud, ki jih potrebuješ tako med zdravljenjem kot na poti okrevanja.

Veliko svoje energije ste namenili tudi kampanji Daj se na seznam, v katero so se vključili tudi zaposleni v Novartisovih družbah v Sloveniji.

Nepričakovano hitro smo presegli naš glavni cilj in razširili register potencialnih darovalcev krvotvornih matičnih celic Slovenija donor, da imajo bolniki s krv-

nim rakom več možnosti za preživetje. Sočasno smo ozaveščali o vlogi registra in o darovanju. Lek in Novartis sta srčno in organizirano pristopila k akciji ter register dopolnila z več kot 300 novimi potencialnimi darovalci, kar je bila izjemna in rekordna številka. Zaradi uspešnega komuniciranja v javnosti in akcij, ki jih je vodila naša podpredsednica združenja in nekdanja zaposlena v Leku, gospa Milena Remic, danes skoraj vsak mlajši posameznik pozna register, podjetja in posamezniki pa se še naprej obračajo na nas za organizirane vpise.

Kako sodobne tehnologije spreminjajo zdravljenje bolnikov in članov vašega društva?

Nedvomno so sodobne tehnologije v razmahu. Menim, da smo se jim hitro in uspešno prilagodili prav vsi – bolniki, strokovnjaki, odločevalci in podporniki. Opažamo, da tudi starejši bolniki vse bolj posegajo po njih, čeprav se je sprva zdelo drugače. Veliko podatkov se pri tem zbira, zato je pomembno, da so zavarovani pred zlorabami. Čaka nas precej izobraževanja, a to je prihodnost.

Še vedno pa je treba upoštevati, da pri podpori bolniku veliko šteje osebni stik.

Moderirali ste tudi sodelovanje slovenskih društev bolnikov na zadnjem srečanju o inovacijah za bolnike European Patient Innovation Summit (EPIS) 2019.

Pozdravljam projekt EPIS, ki je hkrati mednaroden in lokalni. Na njem lahko sodeluje, se izobražuje, izmenjuje prakse in izkušnje veliko več zagovornikov bolnikov kot na klasični konferenci. Enkratna priložnost je tudi za sodelovanje društev bolnikov pri iskanju novih digitalnih rešitev za bolnike. Če smo opolnomočeni, lažje in bolje ozaveščamo bolnike o uporabi digitalnih orodij.

Na zadnjem srečanju smo iskali učinkovite pristope za aktivnejšo vključenost bolnikov v načrtovanje digitalnih zdravstvenih rešitev. S svojimi izkušnjami lahko veliko prispevamo, da bodo rešitve po meri bolnika. Digitalnih rešitev za bolnike ni brez bolnikov, zato naj bo bolnik postavljen v ospredje.

Vsi vodje so tudi vodje za varnost

Gorazd Sušnik, pooblaščen oseba za varnost in zdravje pri delu za Lek d. d.

V ospredju našega delovanja za poklicno varnost in zdravje pri delu so varnost bolnikov, zaposlenih in skupnosti ter strategija upravljanja tveganj za zagotavljanje stabilne oskrbe. Delujemo s timskim pristopom, preverjanjem in izboljševanjem obstoječih načinov delovanja ter vselej z mislijo na varnost.

Gorazd Sušnik je v Leku zadolžen za skladnost internega sistema varnosti in zdravja pri delu z zakonodajo in Novartisovimi smernicami ter strokovno pomoč sodelavcem na lokacijah. Ob strokovnih nalogah in na področju obvladovanja zunanjih izvajalcev je njegova redna in glavna aktivnost mreženje med Lekovimi lokacijami ter enotami za delovanje enovitih sistemov.

Znanje je nadgradil na številnih usposabljanjih tako doma kot v tujini in ga dopolnjeval pri uglednih strokovnjakih, ne le na svojem primarnem področju varnosti in zdravja pri delu ter varstva pred požarom, temveč tudi vodenja in sistemov vodenja ter vitke proizvodnje in razvojnih metod.

Tudi v letu 2019 so bili na osnovi Novartisovih letnih ciljev za varnost in zdravje pri delu zastavljeni Lekovi lokalni cilji, prednostne naloge ter ključni programi. Katere zanimive vidike bi izpostavili?

Med splošnimi cilji bi opozoril na uporabo novih tehnologij in inovativnih rešitev za izboljšanje procesov ter učinkovitosti tudi na področju zdravja in varnosti. Procese ob tehnološki podpori lažje standardiziramo in poenostavljamo njihovo upravljanje.

Največ pozornosti smo namenili preprečevanju in zmanjševanju večjih tveganj, sistemskim poenostavitvam njihovega obvladovanja in izboljšanju nadzora. V povezavi s tem smo izdelali t. i. GAP-analize, prepoznali smo možnosti za izboljšave, pripravili izvedbene načrte in programe.

Gorazd Sušnik (desno) pri delovnem obhodu na Lekovi lokaciji.

Pri prepoznavanju tveganj za zdravje in varnost zaposlenih imajo osrednje mesto strokovnjaki in zdravniški specialisti. Kakšna pa je vloga zaposlenih?

Strokovni delavci in specialisti medicinske dela smo pomemben člen pri prepoznavanju tveganj, nismo pa odločilni za učinkovitost samega sistema.

Stroka je neke vrste moderator, ki vodi, sodeluje, povezuje, raziskuje in pojasnjuje. Ključni so prav zaposleni, torej tisti, ki se pripravljajo na izvedbo določenih aktivnosti, nadzorujejo ali izvajajo delo. Zato smo največ vlagali v izboljšanje varnostne kulture in aktivno spodbujanje zdravega načina življenja zaposlenih. Sodelavcem smo približevali osnovna varnostna pravila in nove programe, povezane s sistemom varnega dela in aktivnosti s povečanim tveganjem.

Ali v ozaveščanju o poklicni varnosti in zdravju pri delu vključujete tudi dobavitelje?

Enako pozornost namenjamo zaposlenim, agencijskim delavcem in dobaviteljem. Cenimo jih, njihovo varnost in

zdravje, ter se zavedamo, da so prav tako odločilni za uspešno in nemoteno poslovanje, hkrati pa pričakujemo njihov pozitiven prispevek k naši varnostni kulturi. Poleg tekočih, lahko bi rekli vsakodnevnih aktivnosti, jih enkrat letno seznanimo s posebnostmi, ukrepi, zahtevami in novostmi na področju varnosti in zdravja pri delu ter okolja. Na srečanjih, ki jih organiziramo, si izmenjujemo praktične izkušnje in delimo dobre prakse ter odgovorimo na odprta vprašanja in izzive. V letu 2019 je bil namen medsebojnih srečanj zagotavljanje varnega dela na višini.

S katerimi premiki ste zadovoljni in kje vidite največje priložnosti?

Občuten napredek smo dosegli pri varnostni kulturi zunanjih izvajalcev, vendar še zdaleč nismo na cilju. Pripravili smo dobre programe za obvladovanje nekaterih kritičnih aktivnosti, kot sta že omenjeno delo na višini in delo z nevarnimi energijami, ter promocijo varnostne kulture. Čakajo nas izzivi pri njihovi učinkoviti vpeljavi v praksi in vzpostavitvi kritičnega nadzora nad aktivnostmi s povečanim tveganjem. Še veliko imamo priložnosti

pri ozaveščanju in spodbujanju varnostne kulture, da postanemo še bolj proaktivni ter da skrb za varnost in zdravje postane nepogrešljiva in samoumevna skupna navada.

Zelo veliko pozornosti namenjate preprečevanju tveganj in sprejemanju korektivnih ukrepov. Na kakšen način dosegate najboljše učinke?

Število opredeljenih in izvedenih korektivnih ukrepov še ne predstavlja končne učinkovitosti. Najboljše učinke dosežemo z odprto komunikacijo, dobro promocijo varnosti in zdravja pri delu ter z zaposlenimi, ki so usposobljeni za prepoznavanje tveganj in odprti v izražanju svojega mnenja. Še posebej pomembni so vodje, ki pomen varnosti varnost kažejo skozi svoje vodenje in ravnanje. Vsi vodje morajo biti vodje za varnost, morajo vključevati zaposlene, jih spodbujati in tudi nagrajevati. V zadnjem letu smo tako bistveno zmanjšali število odprtih korektivnih ukrepov, kar je pomemben kazalnik opisanih prizadevanj.

Enako kot strokovnost je pomemben odnos

Igor Kalšek, vodja programa za zagotavljanje skladnosti ZVO za Novartisove dobavitelje v regijah Evropa in Ostali svet.

Protikorupcijsko delovanje, ravnanje z živalmi, pravice iz dela, informacijska varnost, varovanje zasebnosti podatkov, kakovost za dobre proizvodne prakse ter zdravje, varnost in okolje – to je sedem področij, na katerih v sodelovanju z dobavitelji uresničujemo program Upravljanja tveganj tretjih oseb.

Raznolike strokovne vloge na vseh ravneh, zahtevni projekti in bogate mednarodne izkušnje pri upravljanju področja varnosti in zdravja zaposlenih ter varovanja okolja, vse to je močno izoblikovalo Igorja Kalška.

Vodja Novartisovega programa za zagotavljanje skladnosti pri dobaviteljih in globalni presojevalec tega področja je dosleden

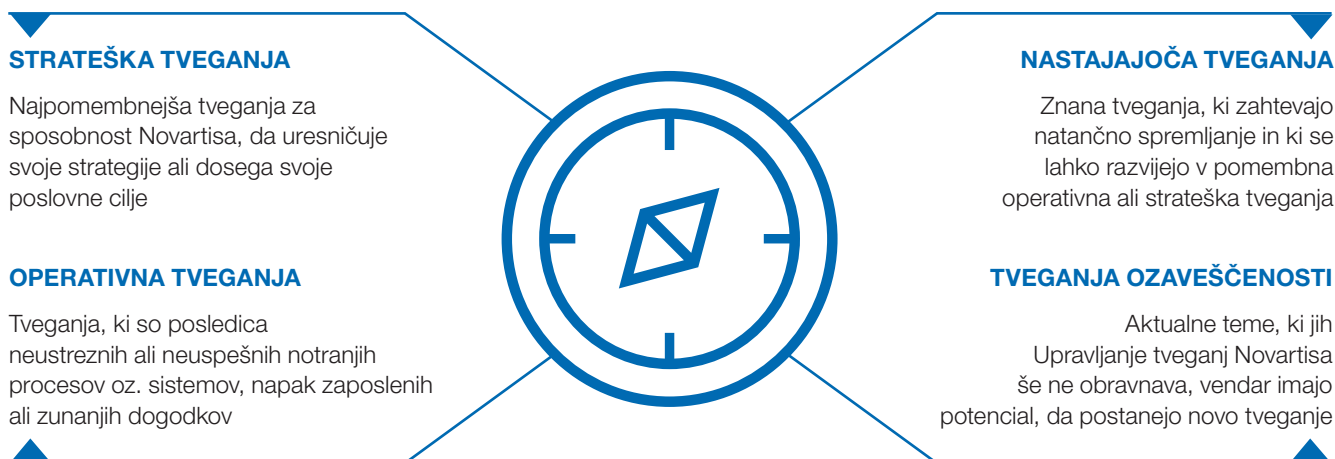
ter hkrati pripravljen pomagati. S svojim strokovnim timom spodbuja pri dobaviteljih tudi kulturo zdravja in varnosti zaposlenih ter odgovornosti do okolja in si prizadeva za njihov stalni napredek.

Svojo zavezanost varnosti, zdravju in okolju širi Novartis tudi na dobavitelje. Zakaj si s svojim delom prizadevate za izboljšave njihovega poslovanja?

Celovita skrb za zdravje, varnost in okolje je osnovnega pomena za dolgoročno uspešnost Novartisovega poslovanja. A ne moremo je doseči sami, temveč le v sodelovanju s ključnimi deležniki, med katerimi so gotovo naši dobavitelji.

Ker jih cenimo, z njimi sodelujemo tudi na t. i. področju ZVO. V Novartisu smo sistematično pristopili k upravljanju tveganj tretjih oseb leta 2017. Naša kultura daje enak pomen kot drugim poslovnim ciljem tudi varovanju zdravja in varnosti zaposlenih, sosedov in drugih, na ktere vpliva naša poslovna dejavnost, ter varovanju okolja.

Novartisov kompas tveganj

S svojimi prizadevanji torej zmanjšujete tveganja?

Seveda, saj je nadaljevanje uspešnosti našega poslovanja odvisno od naše sposobnosti za integrirano upravljanje tveganj. V razpravi o upravljanju tveganj so zato vključena ne le globalna vodstva, temveč potekajo v tesnem sodelovanju z vsemi enotami in državami. Odraz takega procesa je Novartisov kompas tveganj s štirimi razsežnostmi, to so strateška, operativna, nastajajoča in tveganja ozaveščenosti.

Kakšno vlogo ima pri tem vaš tim strokovnjakov?

Naša strokovna ekipa med drugim presoja vidike ZVO pri dobaviteljih. Prepoznavamo njihova tveganja in opravljamo skrbne preglede. Svetujemo na primer tudi pri sklepanju poslovnih dogovorov in pri uvajanju stalnih izboljšav v programe za dobavitelje. Povsod uveljavljamo enake Novartisove notranje standarde in seveda spoštujemo lokalno zakonodajo.

Kako in pri kom poteka preverjanje?

Preverjamo vse dobavitelje, ki za Novartis proizvajajo ali pakirajo surovine, učinkovine ali zdravila. Načrtujemo, da bomo v regijah Evropa in Ostali svet v enem letu pripravili okrog 150 ocen dobaviteljev.

Vsakemu dobavitelju najprej posredujemo podroben vprašalnik. Če se po strokovni analizi odgovorov pokaže ta potreba, opravimo tudi presojo na lokaciji. Njene rezultate in primerne korektivne ukrepe ter roke za njihovo izvedbo uskladimo z dobaviteljem in z odgovornim skrbnikom za poslovno sodelovanje na naši strani.

Kako sprejemajo vaša pričakovanja in delovanje dobavitelji?

Za uresničevanje načel in standardov, ki vodijo k trajnostnemu razvoju, je po vsem svetu enako kot strokovnost pomemben tudi skupen odnos do področja zdravja, varnosti in skrbi za okolje. Naše zadolžitve zato presega zgolj strokovno podporo pri zagotavljanju teh standardov, saj želimo

z našimi dobavitelji ustvariti medsebojno partnerstvo, šele tako smo lahko na obeh straneh uspešni. Poleg preverjanja in podpore pri zagotavljanju skladnosti na področju zdravja in varnosti zaposlenih so naši cilji predvsem usmerjeni v zagotavljanje dolgoročno vzdržnega poslovanja, ki v vseh okoljih temelji na odgovornem poslovanju ter odnosu do okolja.

Kakšni so konkretni rezultati vaših preverjanj?

Pri dobaviteljih iz Evropske unije, ki so podvrženi dokaj strogim zakonodajnim merilom, v večini primerov predlagamo le izboljšave. Pri nekaterih je usklajevanje obsežnejše in nudimo tudi pomoč za doseganje procesnih izboljšav. V nekaterih primerih smo prekinili sodelovanje, ker partnerjem ni uspelo doseči visoke ravni obvladovanja tveganj na področju zdravja in varnosti zaposlenih ter varovanja okolja.

1.2 O nas⁸

Lek farmacevtska družba d. d. (v nadaljevanju družba Lek ali Lek) je delniška družba v 100-odstotni lasti družbe Novartis Pharma AG. Njena temeljna dejavnost je proizvodnja farmacevtskih preparatov (C21.200).

Lek je imel 31. 12. 2019 100-odstotni lastniški delež v družbi Sandoz farmacevtska družba d. d. in 74,5-odstotni lastniški delež v družbi Čistilna naprava Lendava d. o. o.

V letu 2019 ni bilo sprememb v velikosti, sestavi oziroma lastništvu družbe Lek, prav tako družba ni izvajala združevalnih aktivnosti ali skupnih vlaganj.

Ključna načela Novartisove družbene odgovornosti v Sloveniji

Kot del Novartisa, ene vodilnih farmacevtskih družb na svetu, razumemo družbeno odgovornost kot neločljiv del naše poslovne strategije in jo uresničujemo celostno v povezavi z vsemi poslovnimi dejavnostmi in funkcijami ter našimi deležniki.

Dostopno zdravljenje in odgovorno poslovanje sta temelja naše družbene odgovornosti. Z raziskovalnimi dosežki in inovacijami ustvarjamo nove in dostopnejše možnosti zdravljenja za bolnike po vsem svetu. Odgovorna poslovna praksa je skupno izhodišče naše poslovne strategije.

Dostopno zdravljenje

- Znanstveno osnovane inovacije za reševanje zdravstvenih izzivov v družbi
- Sodelovanje s skupinami pacientov za upoštevanje njihovih pogledov in potreb
- Spodbujanje razvoja sodobnih tehnologij za večjo dostopnost zdravljenja
- Preventivno zdravstveno delovanje v lokalnih skupnostih
- Širjenje zanimanja za znanost in dostopnost zdravljenja med mladimi
- Širjenje dostopa do zdravljenja in krepitev zdravja socialno občutljivih skupin
- Donacije zdravil

Odgovorno poslovanje

Novartisova načela odgovornega poslovanja so v Sloveniji uveljavljena na vseh šestih področjih, kjer skrbimo za neprekinjeno uveljavljanje enotnih Novartisovih standardov, to so:

- Etika in skladnost
- Transparentnost in jasnost poslovanja
- Zdravje, varnost in okolje
- Skrb za zaposlene
- Odgovorno ravnanje z oskrbno verigo in
- Pomoč ob naravnih nesrečah

⁸ GRI GS 102-5.

1.2.1 Ključni kupci in trgi⁹

Skladno z organizacijo in strateškimi usmeritvami so najpomembnejši kupci naših izdelkov in učinkovin družbe v skupini Sandoz oz. Novartis. V neto prodaji družbe so trije največji kupci v letu 2019 dosegli 74-, 8- in 4-odstotni delež.

Lek prodaja lastne izdelke in izdelke drugih Sandozovih družb. Največ, kar 95 % izdelkov, smo prodali neposredno na zunanjih trgih (zahodna Evropa, Rusija in ZDA), v Sloveniji pa 5 %. Pretežni del prodaje (90 %) smo ustvarili s farmacevtskimi izdelki, kar je nekoliko manj kot leto prej. Preostali del prodaje v višini 10 % predstavljajo učinkovine in biofarmacevtski izdelki.

Novartis je z vsemi svojimi divizijami s 14,3-odstotnim tržnim deležem utrdil vodilni položaj na slovenskem farmacevtskem trgu in tržni delež v primerjavi z letom poprej povečal za 0,2 odstotne točke. Lek je na slovenskem trgu zdravil brez recepta na prvem mestu, pri prodaji generičnih zdravil na drugem mestu, pri prodaji podobnih bioloških zdravil pa je Lek največji ponudnik.

Na slovenskem trgu so naši ključni kupci trgovci z zdravili na debelo, trije največji imajo 76-odstotni prodajni delež v letu 2019. Vrednost celotnega farmacevtskega trga zdravil je znašala 767 milijonov evrov. Lek je s prodajo v vrednosti 49,9 milijona evrov in tržnim deležem 6,5 % drugo največje farmacevtsko podjetje. Na generičnem trgu, čigar vrednost je bila 135 milijonov evrov, je Lek kot drugo največje podjetje dosegel 23,5-odstotni tržni delež.

Trg podobnih bioloških zdravil je znašal 7,6 milijona evrov, kjer je Lek na prvem mestu s tržnim deležem 44,9 %. Na trgu zdravil brez recepta (vrednost 58,9 milijona evrov), kjer je Lek prav tako vodilni, smo zabeležili 4,5-odstotno rast.

1.2.2 Glavne skupine izdelkov in pomembnejše blagovne znamke¹⁰

Razvijamo, izdelujemo in tržiimo učinkovita, varna ter kakovostna zdravila. Naše ključne terapevtske skupine zdravil so:

- zdravila za bolezni srčno-žilnega sistema,
- antiinfektivna zdravila,
- zdravila za zdravljenje bolezni gastrointestinalnega trakta,
- podobna biološka zdravila za zdravljenje motenj rasti, nevtropenije in anemije, povezane s kronično ledvično odpovedjo,
- zdravila za zdravljenje in preprečevanje pomanjkanja železa ter zdravljenje slabokrvnosti,
- onkološka zdravila,
- druga zdravila na recept, ki se izdajajo v lekarnah in pokrivajo širok spekter terapevtskih skupin zdravil za zdravljenje različnih bolezni, ter
- zdravila za samozdravljenje.

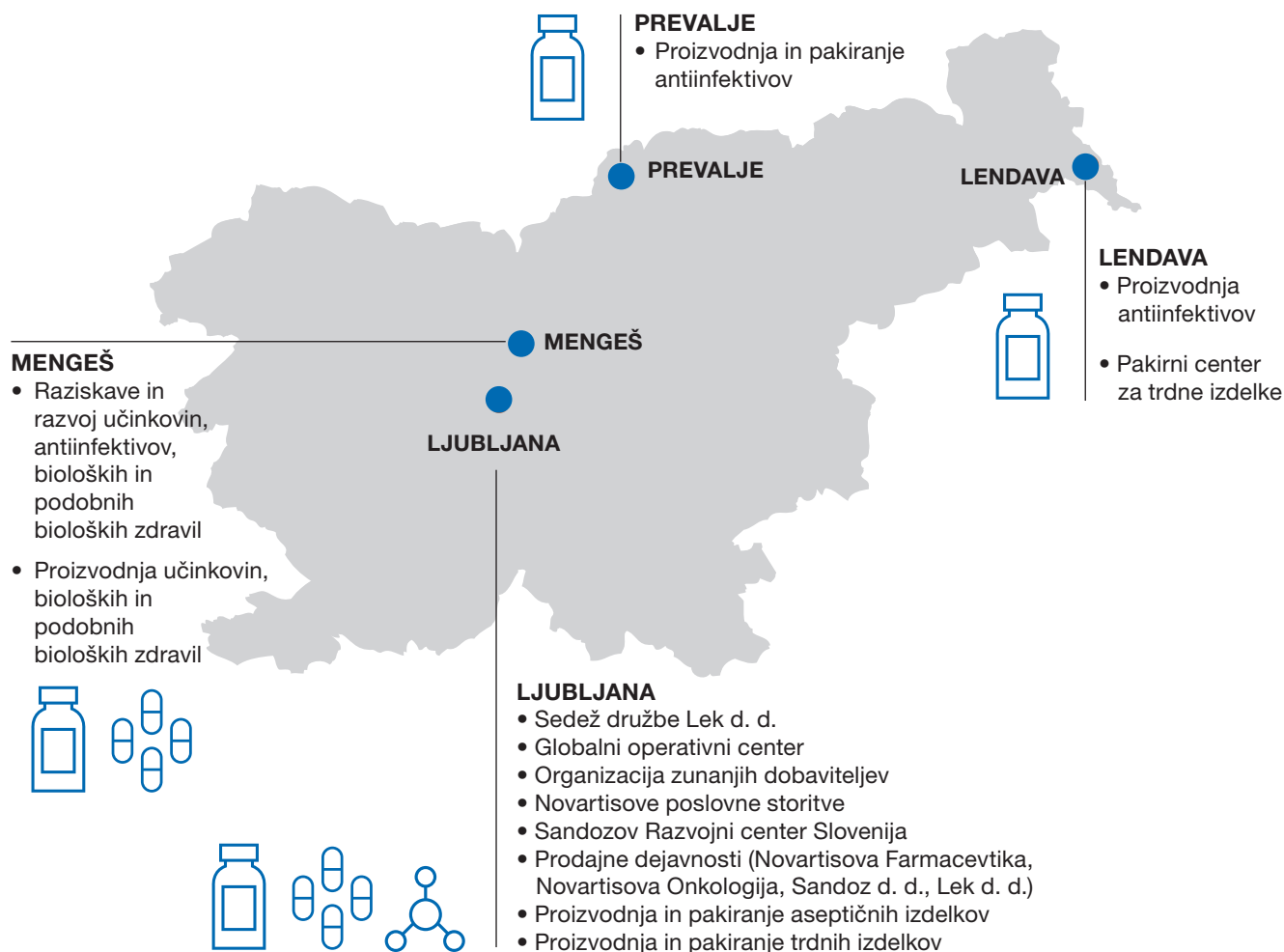
V letu 2019 so bili med najbolj prodajanimi zdravili na recept na slovenskem trgu Iroprem (zdravilo s trivalentnim železom), Coupet (rosuvastatin), Amoksiklav (amoksicilin s klavulansko kislino) in Oспен (fenoksimetilpenicilin). Ponudbo zdravil na recept smo dopolnili z novim antibiotikom za zdravljenje okužb sečil Cisof (fosfomicin). Najbolje prodajano podobno biološko zdravilo je bilo Rixathon (rituksimab). Od leta 2019 so slovenskim bolnikom na voljo tudi tri nova podobna biološka zdravila, Hyrimoz (adalimumab), Ziextenzo (pegfilgrastim) in Zessly (infliksimab).

Med zdravili brez recepta je Lek dosegel največjo prodajo z Lekadolom, Linexom, Lekadolom plus C, Operilom in Flui-mukanom. Na trg smo ponudili novo zdravilo za zdravljenje simptomov alergijskega rinitisa pri odraslih, s potrjeno diagnozo, Mommox Rino.

⁹ GRI GS 102-6.

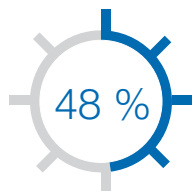
¹⁰ GRI GS 102-2.

1.2.3 Razvojne in proizvodne lokacije in procesi¹¹

>4.400

navdahnjenih
sodelavcev

~48 % žensk

na vodilnih položajih

Več kot 70 let

farmacevtske dediščine

¹¹ GRI GS 102-4, 102-10.

Carlo Gargiulo, direktor Trdnih izdelkov Ljubljana

9,2 milijarde

proizvedenih kosov trdnih
farmacevtskih izdelkov in

132 ton

granul ter mikropolet.

1.2.3.1 Lokacija Ljubljana

V Ljubljani sta sedež družbe Lek in poslovno središče, iz katerega vodimo delovanje nekaterih poslovnih storitev ter korporativnih funkcij za širšo skupino ali celotno regijo srednje in vzhodne Evrope. Taka področja so nabava, pravne zadeve, oskrba, korporativno komuniciranje, prodajne dejavnosti za Novartisovo Farmacevstvo in Onkologijo ter druga.

Na lokaciji delujeta tudi vodilni in največji Sandozov razvojni center ter eden največjih Novartisovih proizvodnih obratov. Proizvodnja poteka v dveh organizacijskih enotah: Trdni izdelki in Aseptični izdelki.

Trdni izdelki

V enoti Trdni izdelki proizvajamo trdne farmacevtske oblike za peroralno uporabo v oblikah granul, tablet, dražeev, filmsko obloženih tablet, mikropolet za oralne suspenzije ter kapsul z granulati in peletami s prirejenim sproščanjem. Končne farmacevtske izdelke pakiramo v pretisne omote, plastenke, stekleničke in vrečke.

V letu 2019 je bila rast obsega proizvodnje v enoti Trdni izdelki rekordna in med najvišjimi v Novartisovih tehničnih dejavnostih. Proizvedli smo 9,2 milijarde kosov trdnih farmacevtskih izdelkov in 132 ton granul ter mikropolet. Zapa-

kirali smo 137 milijonov pakiranj s 348 milijoni primarno pakiranimi enotami. Poleg visokega obsega proizvodnje je bila visoka tudi izkoriščenost naših proizvodnih zmogljivosti. Lansirali smo 271 novih izdelkov, tako inovativnih kot generičnih izdelkov.

Na področju inovativnih zdravil je bilo zelo pomembno lansiranje novega zdravila za zdravljenje raka dojke, ki smo ga izvedli v rekordno kratkem času, takoj po odobritvi zdravstvenih organov, najprej v ZDA in nato tudi na nekaterih drugih trgih.

Enota Trdni izdelki je postala eden izmed centrov za lansiranje otroških formulacij, kot so mini tablete in prašek za peroralno suspenzijo v vrečkah.

Znatno smo povečali aktivnosti na področju inovativnih zdravil. Ta bodo izdelana z obstoječimi zmogljivostmi in ponekod tudi z novimi ter inovativnimi tehnologijami, kakršna je nedavno nameščena oprema za oblikovanje delcev (nanorezkanje), ki jo bomo uporabili pri uvedbi popolnoma novih

izdelkov v prihodnjih letih. Enota je postala tudi eden od centrov za prihodnje lansiranje otroških formulacij, kot so mini tablete in prašek za peroralno suspenzijo v vrečkah.

Med ključne pridobitve sodi certifikacija enote po načelih NOSSCE (Novartis Operational Standard for Supply Chain Excellence) za zagotavljanje celovite oskrbe kupcev in bolnikov. Opravili smo tudi številne inšpekcijske preglede, ki so potrdili kakovost in skladnost naše proizvodnje in procesov ter znanje in odgovornost naših sodelavcev.

Tjaša Bantan Polak, direktorica Aseptičnih izdelkov Ljubljana

Matjaž Tršek, direktor Razvojnega centra Slovenija

Aseptični izdelki

V enoti za proizvodnjo Aseptičnih izdelkov Ljubljana se je obseg proizvodnje izrazito povečal. Medtem ko je obseg proizvodnje ampul ter tekočih nesterilnih izdelkov ostal nespremenjen, smo na področju vialnih izdelkov zabeležili občuten porast. Proizvedli smo 17,6 milijona kosov vial ali skoraj 50 % več kot v letu 2018. Povečanje je predvsem posledica za okrog 35 % večjega obsega proizvodnje biološko podobnega zdravila rituximab. Posledično smo dodatno zaposlili več kot 70 novih sodelavcev.

Tudi v letu 2019 smo uspešno uvajali nove izdelke v proizvodnjo. Začeli smo razvoj novega biološko podobnega zdravila, lansirali nov izdelek, zaključena pa sta bila tudi dva zahtevna tehnološka prenosa novih sterilnih izdelkov iz Razvojnega centra Slovenija.

Razvojni center Slovenija

Razvojni center Slovenija je specializiran za razvoj tehnološko zahtevnih izdelkov in je vodilni razvojni center v Sandozu. V njem poteka več kot četrtina vseh Sandozovih globalnih

razvojnih projektov. Na lokacijah v Ljubljani in Mengšu je v Razvojnem centru Slovenija zaposlenih več kot 330 strokovnjakov, predvsem farmacevtov in kemikov, tretjina med njimi je doktorjev znanosti.

Z novimi naložbami v povečanje in posodabljanje zmogljivosti smo utrdili svoj položaj vodilnega razvojnega centra. Z naložbo v višini 7,5 milijona evrov smo pridobili nove tehnološke laboratorije, v katerih lahko razvijamo tudi zahtevne trdne in sterilne farmacevtske oblike za zdravljenje onkoloških obolenj. Bogatejši smo tudi za nov popolnoma avtomatiziran analitski laboratorij, v katerem deluje pet robotskih naprav in ki pomeni pomemben korak v smeri večje digitalizacije in avtomatizacije ter prinaša številne prednosti tudi v razvojnih procesih.

Pomembne korake smo naredili na področju razvoja kompetenc, znanj in procesov. Še nadalje smo krepili odprto in vključujočo organizacijsko kulturo. Vse to bodo pomembni temelji za naše uspešno delo v prihodnjih letih.

Novi laboratoriji v Razvojnem centru Slovenija

Dr. Uroš Urleb, globalni vodja Tehničnega razvoja podobnih bioloških zdravil v Novartis in direktor Razvoja bioloških zdravil Mengeš

Vesna Kapelj, direktorica Farmacevtskih učinkovin Mengeš

Polonca Kuhar, direktorica Bioloških učinkovin Mengeš

1.2.3.2 Lokacija Mengeš

Farmacevtske učinkovine

Mengeš

V enoti Farmacevtske učinkovine Mengeš bomo v prihodnjih letih osredotočeni na proizvodnjo inovativnih in izbranih generičnih zdravilnih učinkovin z dodano vrednostjo. Uspešno smo podprli lansiranje dveh ključnih Novartisovih inovativnih zdravil v ZDA za zdravljenje raka dojke in multiple skleroze. Zaključili smo 10 milijonov evrov vredno investicijo v enega izmed ključnih delov proizvodnje inovativnih farmacevtskih izdelkov ter investicijo v vrednosti 3 milijone evrov v podporo lansiranju novega generičnega izdelka. S tem je naša lokacija pridobila nove proizvodne zmogljivosti za izdelavo tehnološko najzahtevnejših učinkovin.

Postali smo certificirana lokacija po načelih standardov NOSSCE oz. MRP Class A, kar prinaša dodatno stabilnost in zanesljivost naših poslovnih procesov za zagotavljanje celovite oskrbe kupcev ter bolnikov. S pomembnim izboljšanjem proizvodnih in poslovnih procesov smo prihranili več kot 7 milijonov ameriških dolarjev.

Zelo uspešno smo prestali tudi vse presoje domačih in mednarodnih zdravstvenih inšpekcij ter ponovno dokazali visoko raven sistema kako-

vosti v naši družbi. Prav tako smo uspešno obnovili certificiranost za sisteme ravnanja z okoljem ISO 14001 in EMAS ter sisteme za vodenje varnosti in zdravja ISO 45001.

Biološke učinkovine Mengeš

Leto je bilo v znamenju uspešnega poslovanja, saj smo v obratu za rekombinantno tehnologijo proizvedli rekordne količine učinkovine eritropoetin, ki se uporablja za zdravljenje slabokrvnosti pri kroničnih ledvičnih bolnikih in v onkologiji. Uspešno smo opravili presoje domačih in mednarodnih zdravstvenih inšpekcij, prav tako je tudi naša enota postala certificirana enota po načelih NOSSCE, kar nas uvršča med najbolj zanesljive lokacije v Novartisovi oskrbovalni verigi. Zaključili smo gradnjo novega proizvodnega objekta, kjer bomo proizvajali učinkovine za biološka in podobna biološka zdravila. Biološke učinkovine Mengeš so bile izbrane za center za testiranje surovin in pomožnih snovi, ki se uporabljajo pri proizvodnji bioloških učinkovin in bioloških zdravil.

V Razvoju bioloških zdravil Mengeš smo bili zelo uspešni na vseh področjih delovanja. Okrepili smo zmogljivosti

in zaključili gradnjo novih laboratorijev ter pisarniških prostorov za razvoj bioloških zdravil. V razvoju imamo večje število projektov na področju inovativnih bioloških zdravil in podobnih bioloških zdravil, ki so v različnih razvojnih fazah, predvsem na področju onkologije ter imunologije. V sklopu Novartisovega Globalnega razvoja zdravil – Tehničnega razvoja & raziskav smo utrdili vlogo pomembne lokacije za razvoj bioloških in podobnih bioloških zdravil ter okrepili naše delovanje na področju inovacij, podatkovne znanosti in digitalizacije. Kultura inovativnosti, vedoželjnosti in sodelovanja je že vrsto let na zelo visoki ravni, kar potrjujejo tudi številni mednarodno prepoznavni projekti ter nagrade za znanstveno delo naših sodelavcev.

Roman Burja, direktor Antiinfektivov Prevalje

1.2.3.3 Lokacija Prevalje

Na Prevaljah proizvajamo širokospektralni antibiotik Amoksiklav, ki ga prodajamo na več kot 80 najzahtevnejših svetovnih trgov. Odlično smo opravili presoje, med drugimi presojo zahtevnih evropskih regulatornih organov, ter skozi številne presoje naših kupcev potrdili, da zagotavljamo najvišje standarde kakovosti, ki zagotavljajo proizvodnjo varnih, učinkovitih in kakovostnih zdravil. Investirali smo v novo opremo in tehnologijo v proizvodnji za zagotavljanje sledljivosti izdelkov, kar je najnovejša regulatorna zahteva.

Nadaljevali smo procese optimizacije poslovanja in med drugim uspešno izboljšali proizvodni proces tabletiranja ter pakiranja izdelkov. Za avtomatizacijo poslovanja smo uvedli prvega robota na pakirni liniji pretisnih oмотov. Najboljšim talentom smo dali nove zadolžitve, več odgovornosti in dodatne naloge.

Skupno smo proizvedli 616 milijonov tablet, tretjino za trg ZDA. Proizvedli smo 12,2 milijona kosov peroralnih suspenzij, 47,2 milijona pakiranj in 295 ton mešanic.

Oktobra smo zaradi predvidenega zmanjšanja povpraševanja v ZDA objavili namero o spremembi vloge proizvodne lokacije Prevalje. V okviru tega procesa preoblikovanja načrtujemo postopno prenehanje proizvodnje na lokaciji Prevalje, ki bo predvidoma zaključeno do tretjega četrtletja 2021, ko bo na Koroškem predvidoma vzpostavljeno delovanje Novartisovega Globalnega operativnega centra.

Skozi številne presoje naših kupcev smo potrdili, da zagotavljamo najvišje standarde kakovosti, ki nam zagotavljajo proizvodnjo varnih, učinkovitih in kakovostnih zdravil.

Gizela Štampar, direktorica Antiinfektivov Lendava

Dr. Simon Rečnik, direktor Trdnih izdelkov Lendava

1.2.3.4 Lokacija Lendava

Antiinfektivi Lendava

V enoti Antiinfektivi Lendava proizvajamo aktivni učinkovini gentamicin sulfat in kalijev klavulanat. Slednji je ključna sestavina širokospektralnega antibiotika, enega izmed Lekovih in Sandozovih najpomembnejših izdelkov. Gentamicin sulfat prodajamo na najzahtevnejše svetovne trge. Proizvodnja obeh izdelkov poteka na osnovi klasične biotehnologije, ki je plod lastnega znanja. Zmožljivosti za proizvodnjo kalijevega klavulanata so bile v letu 2019 polno zasedene, za gentamicin sulfat pa nekoliko manj zaradi nižjih tržnih potreb. Izvedli smo tudi nekaj manjših vlaganj za rast proizvodnje tudi v prihodnjih letih.

Na lokaciji stalno izboljšujemo svojo trajnostno usmeritev. Ob koncu leta smo tako vpeljali nov delno kontinuiran fermentacijski postopek za proizvodnjo kalijevega klavulanata. S tem smo podaljšali fazo procesa, kjer je najintenzivnejša proizvodnja aktivne substance, in hkrati precej znižali porabo električne energije. Znatno prihranek pri porabi energije smo ustvarili z uvedbo "free coolinga", kjer za hlajenje vodnega medija izkoriščamo moč narave v času nižjih temperatur. Ob spoštovanju okoljske regulative smo povečali zmožljivosti sežiganja topil in trdnih odpadkov lastne proizvodnje, s čimer smo znatno znižali tudi porabo zemeljskega plina.

Ponovno smo potrdili visoko raven naše proizvodnje in sistema kakovosti. Uspešno smo opravili vse inšpekcije in presoje, med katerimi sta bili najpomembnejši inšpekciji ameriške agencije FDA ter slovenske JAZMP. Dosegli smo vse zastavljene cilje ZVO in uspešno zaključili dve pomembni presoji iz procesne varnosti ter skladnosti procesov. Veliko pozornost smo posvečali dvigu varnostne kulture in izboljšanju varnosti procesov.

Trdni izdelki Lendava

V Trdnih izdelkih Lendava smo praznovali deseto obletnico ustanovitve. Leto je bilo izjemno zahtevno, a proizvodna lokacija je kljub temu nizala številne uspehe. Ob zaključku leta smo tako zapakirali že skoraj 6,5 milijarde tablet in kapsul v 170 milijonih pakiranj.

Naša prednostna naloga je bila uspešno nadaljevanje preoblikovanja portfelja z večjim deležem inovativnih zdravil. Uspešno izvedene številne začetne validacije in zapakirane prve serije več ključnih Novartisovih inovativnih zdravil postavljajo Trdne izdelke Lendava in Slovenijo na globalni zemljevid inovativne farmacevtske industrije. Konec leta smo pridobili tri nove visoko zmogljive in tehnološko napredne pakirne linije za pretisne omote.

S skupaj 26 pakirnimi linijami smo postali največja Novartisova proizvodna lokacija za pakiranje trdnih oblik zdravil, generičnega in inovativnega portfelja.

Na začetku decembra smo pridobili certifikat NOSSCE in postali certificirani izdelovalci zdravil v Novartisu z najvišjo stopnjo zanesljivosti – razred A. Zaposlili smo 120 novih sodelavcev in dosegli vse ključne operative cilje poslovanja na področju zaposlenih, kakovosti, varnosti zaposlenih, oskrbe kupcev ter financ.

1.3 Razvoj in okviri poročanja

V Leku že od leta 2010 pripravljamo celovito poročilo o trajnostnem razvoju, v katerega vključujemo ekonomske, okoljske in družbene vidike. Poročilo pripravljamo skladno z zahtevami pobude Programa odgovornega ravnanja (POR), sistema EMAS in mednarodnih standardov trajnostnega poročanja GRI. Prav tako že tretje leto zapored pripravljamo pregled, na katerih področjih prispevamo z uresničevanjem Ciljev trajnostnega razvoja Organizacije združenih narodov, kar je razvidno v GRI-kazalu. Že pred tem smo pripravljali okoljska poročila in poročila v okviru POR.¹² Nazadnje je bilo poročilo o trajnostnem razvoju objavljeno julija 2019.

Pri opredelitvi obsega in vsebine poročila sodelujejo pristojne službe, pri čemer upoštevajo Novartisove smernice ter ključne lastnosti Lekove dejavnosti. Ob tem dodatno prepoznavajo tudi vsebine, ki so jih na različne načine izpostavili naši deležniki: prek vprašanj, podanih na dnevih sodelovanja z lokalno skupnostjo, odnosov s strokovno javnostjo na strokovnih srečanjih, vprašanj zaposlenih (svet delavcev, zbor delavcev in predstavniki v organih upravljanja), stikov z regulatorjem (Javna agencija za zdravila in medicinske pripomočke) in novinarskih vprašanj.¹³ Prepoznani bistveni vidiki trajnostnega poslovanja so razvidni iz GRI-kazala v 6. poglavju poročila.

Za zunanjo preveritev poročanja po smernicah GRI GS se doslej nismo odločili.¹⁴ Trajnostno poročilo, ki vključuje tudi okoljsko izjavo EMAS, je dostopno na spletnem naslovu <http://www.lek.si/sl/o-nas/druzbeno-odgovornost/porocanje/>.

Pri pripravi poročila upoštevamo tudi analizo bistvenosti, ki jo je pripravil Novartis. Novartisova in s tem tudi Lekova bistvena ter pomembna področja družbene odgovornosti so prikazana v točki 2.2. *Pregled in vključevanje deležnikov*.

Prav tako poteka celovito poročanje v okviru Novartisa, ki redno opravlja notranje preglede in preverja ustreznost kazalnikov poročanja. Lekovi podatki za širok niz kazalnikov so zajeti v Novartisovih kazalnikih (dosegljivi na: www.novartis.com in www.novartisfoundation.org). Pri njihovem zajemanju upoštevamo smernice za izboljšave, ki jih podaja Novartisov notranji nadzor za področja Zdravja, varnosti in okolja.

1.3.1 Značilnosti poročanja v letu 2019¹⁵

Poročanje po zahtevah pobude POR

Lek že več let poroča po zahtevah POR in s pričujočim poročilom nadgrajuje dosedANJI model.

Poročanje po zahtevah sistema okoljskega ravnanja EMAS

Poročilo sledi zahtevam Priloge IV Uredbe (ES) št. 1221/2009 s spremembami (EMAS) in razkriva predpisane kazalnike tudi na ravni posameznih lokacij.

Poročanje po standardih GRI

Družba Lek poroča po standardih GRI (Global Standards), pri čemer dosega osnovno stopnjo.

- Poročanje se nanaša na družbo Lek d. d. in na vse njene proizvodne lokacije v Sloveniji. Vsa razkritja v tem poročilu veljajo za koledarsko leto 2019.
- Podatki o zaposlenih, najpomembnejši podatki iz finančnega poslovanja in podatki o ekonomskih vplivih poslovanja so pridobljeni v procesu finančnega poročanja za pripravo letnega poročila družbe, pripravljenega skladno z Mednarodnimi finančnimi standardi (MRSP) ter s slovensko zakonodajo.
- Cilj našega poročanja o zdravju, varnosti in okolju je skladen z Novartisovim ciljem prikazati pošteno in uravnoteženo sliko na področju ZVO. Sistem spremljanja dosežkov s področja ZVO in metodologija poročanja sta opisana na strani 82.
- Poročilo o trajnostnem razvoju pripravljamo letno in vključuje tudi okoljsko izjavo EMAS, ki jo dopolnjujemo ob bistvenih spremembah. Poročilo vsebuje ključne podatke z vseh Lekovih lokacij v Sloveniji.
- Vsebinska struktura trajnostnega poročila za leto 2019 je primerljiva letnim publikacijam Novartisa. Obseg razkritij v poročilu ostaja na enaki ravni kot v predhodnem letu.
- V letu 2019 ni bilo sprememb v velikosti, strukturi oziroma lastništvu družbe Lek, prav tako družba ni izvajala združevalnih aktivnosti ali skupnih vlaganj.
- Za izboljšanje natančnosti poročanja so bili za leto 2019 narejeni naslednji popravki pri pridobivanju podatkov, ki vplivajo na primerljivost podatkov s predhodnimi leti:
 - v podatkovnem sistemu DMS je bila pri preverjanju ugotovljena napaka pri poročanju hlapnih organskih spojin za lokacijo Ljubljana in podatki glede onesnaževal v vodi za lokacijo Mengeš.

¹² GRI GS 102-51, 102-52.

¹³ GRI GS 102-46.

¹⁴ GRI GS 102-56.

¹⁵ GRI GS 102-45, 102-50, 102-10, 102-48, 102-49, 102-54.

1.4 Vodenje in upravljanje¹⁶

Lek ima dvotirni sistem upravljanja. Upravljanje oziroma poslovanje družbe izvaja uprava, nadzor nad njenim poslovanjem pa nadzorni svet družbe. Mandat članov uprave traja pet let, mandat članov nadzornega sveta pa štiri leta.

Uprava

Uprava družbe Lek je v letu 2019 delovala v naslednji sestavi:

- **Zvonko Bogdanovski**, predsednik uprave – področje tehničnih dejavnosti (do 30. 4. 2019)
- **Robert Ljoljo**, predsednik uprave (od 1. 9. 2019)
- **Ksenija Butenko Černe**, članica – področje pravnih zadev
- **Ivan Đurovčič**, član – področje financ
- **Andrej Pardo**, član – področje komercialnih dejavnosti
- **Samo Roš**, član – področje kadrov (do 30. 9. 2019)
- **Uroš Urleb**, član – področje razvoja in raziskav (od 1. 10. 2019)
- **Raul Intriago Lombeida**, član – področje tehničnih dejavnosti (od 1. 10. 2019)
- **Marjan Novak**, član – delavski direktor

Uprava vodi družbo samostojno in na lastno odgovornost. Njeni člani ravna v dobro družbe s skrbnostjo vestnega in poštenega gospodarstvenika ter so zavezani k varovanju poslovnih skrivnosti družbe. Izogibati se morajo kakršnemu koli konfliktu interesov in v ta namen ob imenovanju podpišejo izjavo po 255. členu ZGD-1. K temu jih zavezuje tudi Novartisova notranja politika preprečevanja konflikta interesov (enako velja za člane nadzornega sveta).

Posamezni člani uprave popolno, izčrpno, natančno in tekoče seznanjajo predsednika uprave o vseh pomembnejših dogajanjih ter potekih posameznih poslov v njihovih resorjih. Za seznanjanje nadzornega sveta in skupščine je zadolžen predsednik uprave. Ta v vseh primerih, pomembnih za poslovanje družbe, sproti poročila predsedniku nadzornega sveta. Uprava poroča nadzornemu svetu o:

- donosnosti družbe, še posebej o donosnosti lastnega kapitala,
- načrtovani poslovni politiki in drugih načelnih vprašanjih poslovanja,
- poslih, ki lahko pomembno vplivajo na donosnost ali plačilno sposobnost družbe,
- poteku poslov, še posebej o prometu in finančnem stanju družbe,
- vprašanjih, ki zadevajo poslovanje družbe in z njo povezanih družb, ter
- drugih zadevah v skladu z zakonom in če tako zahteva nadzorni svet.

Nadzorni svet

Nadzorni svet družbe Lek je v letu 2019 deloval v naslednji sestavi:

- **Francesco Balestrieri**, predsednik
- **Richard Francis**, namestnik predsednika (do 30. 6. 2019)
- **Ingrid Sollerer**, namestnica predsednika (od 1. 7. 2019)
- **Andreas Michael Brutsche**, član
- **Knut Mager**, član (do 8. 03. 2019)
- **Peter Svete**, član – predstavnik delavcev
- **Fikret Bašanović**, član – predstavnik delavcev

Nadzorni svet nadzoruje poslovanje družbe Lek skladno s svojimi pristojnostmi in odgovornostmi. Poslovanje spremlja prek poročil uprave, ki mu jih ta redno posreduje na sejah nadzornega sveta, in drugih obvestil, ki jih uprava, skladno z zakonskimi in internimi pravili, oceni kot pomembna. Na ta način opravlja celovit nadzor ekonomskih, okoljskih in družbenih vplivov družbe. O teh vplivih se seznanja tudi v okviru pristojnosti potrjevanja letnega poročila družbe, ki med drugim vključuje vse pomembne informacije, povezane z varstvom okolja. Nadzorni svet ima zlasti naslednje pristojnosti:

- nadzoruje vodenje poslov družbe,
- preverja in potrjuje letna poročila,
- preverja in skupaj z upravo skupščini predlaga uporabo bilančnega dobička,
- predloži skupščini pisno poročilo o preverjanju letnega poročila in tudi vodenja družbe med poslovnim letom,
- pregleduje poročila uprave,
- pregleduje in preverja poslovne knjige ter dokumentacijo družbe,
- imenuje in odpokliče člane uprave,
- določa pravico in kriterije za opsijski nakup delnic,
- sklepa pogodbe s člani uprave in
- ima druge pristojnosti v skladu z zakonom.

Člani nadzornega sveta za svoje delo ne prejemajo plačila ali drugih nagrad, obveznosti opravljajo v okviru svojih delovnih obveznosti, saj so vsi hkrati zaposleni v družbi Lek oziroma drugih družbah skupine Novartis. Člane nadzornega sveta potrjuje najvišji organ skupine Novartis (Executive Committee of Novartis) na podlagi znanja in kompetenc članov in tako zagotavlja najboljši izbor kadrov. S tem zagotavlja tudi pokritost vseh funkcij v družbi in njihovo neodvisnost pri opravljanju nalog.

Nadzorni svet je imel v letu 2019 šest korespondenčnih sej, na katerih je spremljal poslovanje Leka in njegovih odvisnih družb, preverjal cilje družbe ter tveganja, ki jim je družba izpostavljena.

¹⁶ GRI GS 102-18.

Raznolikost organov vodenja in nadzora

V Leku spoštujemo raznolikost zaposlenih, bolnikov in drugih deležnikov ter si prizadevamo za njihovo enakopravno vključevanje v svoje delovanje. Družba spodbuja raznolikost po spolu pri zastopanosti v organih vodenja in nadzora družbe, kar ima zapisano v letnih ciljih pobude Raznolikost in vključenost. Družba nima sprejete samostojne politike, ki bi dodatno urejala raznolikost v zvezi z zastopanostjo v teh organih glede na druge osebne okoliščine članov njenih organov.

1.4.1 Sodelovanje zaposlenih pri upravljanju¹⁷

Zaposleni sodelujejo pri upravljanju družbe skladno z Zakonom o sodelovanju delavcev pri upravljanju in drugimi zakoni (ZDR-1, ZVZD-1 itd.). Pristojnosti in pravice izvajajo kot posamezniki ali skupno preko sveta delavcev, zbora delavcev in predstavnikov v organih upravljanja ter vodenja družbe. V nadzornem svetu družbe imajo zaposleni dva predstavnika. Delavski direktor, ki je hkrati član uprave družbe, v svojem petletnem mandatu predstavlja in zastopa interese delavcev na kadrovskem ter socialnem področju.

Kolektivno in posredno obliko sodelovanja zaposlenih pri upravljanju predstavlja svet delavcev. Sestavlja ga sedemnajst članov, ki zastopajo interese delavcev, oblikujejo stališča in posredujejo predloge ter pobude vodstvu za izboljšanje kakovosti delovnega življenja. Na sejah sveta delavcev neposredno sodelujejo predsednik uprave, delavski direktor, direktor Kadrov in predsednica sindikata, ki odgovarjajo na vprašanja ter pobude zaposlenih in sveta delavcev.

Svet delavcev je bil v letu 2019 na sejah redno obveščen o gospodarskem položaju družbe in njenih razvojnih ciljih. Seznanjal se je z organizacijskimi spremembami v posameznih enotah, aktualnimi temami, o katerih je odločala uprava, in o drugih aktualnih dogodkih v družbi ter sindikatu.

Svet delavcev na svoji intranetni strani redno objavlja mesečne zapise sej (pošlje jih tudi po elektronski pošti upravi, direktorjem in na tajništva, ki jih posredujejo sodelavcem). Na intranetni strani sveta delavcev so tudi druge aktualne informacije, ki so v pomoč zaposlenim (informacije s področja delovnopravne zakonodaje, davčnega področja, povezave do pomembnejših zakonov, ustanov ipd.).

Izvedenih je bilo tudi **10 srečanj z zaposlenimi** na vseh Lekovih lokacijah, ki so se jih udeležili člani sveta delavcev skupaj z upravo in Lekovim sindikatom.

Delavskemu direktorju se je minulo leto iztekel mandat, zato je svet delavcev razpisal kandidacijski postopek in izvolil delavskega direktorja. Po opravljenem postopku je posredoval predlog predsedniku uprave, da ga nadzorni svet imenuje za delavskega direktorja in člana uprave. Predlagani kandidat je bil imenovan v Lekovo upravo.

Člani sveta delavcev so se udeležili 10 rednih in ene izredne seje sveta delavcev. Med drugim so obravnavali rezultate poslovanja, organizacijske spremembe v enotah, aktualne teme in dogodke v sindikatu, projekte in nove predpise s področja zdravja in varnosti zaposlenih, razvoj kompetenc in talentov zaposlenih, potek Dneva sodelovanja z lokalno skupnostjo itd.

¹⁷ GRI GS 103-1.

1.4.2 Zunanje pobude, načela in iniciative, ki smo jim zavezani¹⁸

Lek je član naslednjih slovenskih društev in združenj:

- Ameriška gospodarska zbornica
- Društvo poslovnih žensk
- Društvo vzdrževalcev
- European patent institute
- Gospodarska zbornica Slovenije
- Gasilska zveza Slovenije
- Inženirska zbornica Slovenije
- ICS, Ljubljana (Inštitut za korporativne varnostne študije)
- Kmetijsko gozdarska zbornica
- Palsit d.o.o. (Klub IT managerjev)
- Slovensko društvo za laboratorijske živali
- Slovensko društvo za odnose z javnostmi
- Slovensko društvo za zaščito voda
- Slovensko farmacevtsko društvo
- Slovensko informacijsko stičišče EGIZ
- Slovenski inštitut za revizijo
- SIQ (Slovenski institut za kakovost in meroslovje)
- Slovenska oglaševalska zbornica
- Slovensko združenje zastopnikov za intelektualno lastnino
- Slovensko združenje za kakovost in odličnost
- Slovensko združenje za požarno varstvo
- Veterinarska zbornica
- Zbornica varnosti in zdravja pri delu
- Združenje delodajalcev Slovenije
- Združenje svetov delavcev
- Združenje za zaščito industrijske lastnine
- Združenje proizvajalcev zdravil Slovenije
- Združenje seniorjev Slovenije
- Združenje Manager
- Združenje članov nadzornih svetov
- Združenje nabavnikov Slovenije

Kot člani skupine Sandoz in del Novartisa smo zavezani spoštovati ter uresničevati številne druge pobude. Med njimi so:

- splošna deklaracija o človekovih pravicah Združenih narodov,
- deklaracija o temeljnih načelih in pravicah na delu Mednarodne organizacije dela (ILO),
- deklaracija o okolju in razvoju (deklaracija iz Ria),
- konvencija Združenih narodov proti korupciji,
- listina raznolikosti Slovenija,
- smernice OECD za multinacionalne družbe,
- konvencija OECD o boju proti podkupovanju tujih javnih uslužbencev in
- prostovoljna odločitev za zmanjšanje toplogrednih plinov v skladu s Kjotskim protokolom.

Pri razvoju in izdelavi zdravil uporabljamo previdnostno načelo. Pri tem strogo upoštevamo farmakopejske predpise, standarde WHO in OECD, zahteve ameriške FDA, Javne agencije Republike Slovenije za zdravila in medicinske pripomočke (JAZMP) ter priporočila dobre laboratorijske prakse. Razvoj zdravil, zdravilnih učinkovin in tehnoloških postopkov temelji na previdnostnih ukrepih, kot so postopnost, vključenost neodvisnih znanstvenikov, odprto in transparentno tehtanje prednosti ter slabosti.¹⁹

¹⁸ GRI GS 102-12, 102-13.

¹⁹ GRI GS 102-11.

2. Dostopno zdravljenje

Med Novartisovimi ključnimi načeli družbene odgovornosti je dostopno zdravljenje, ki ga dosegamo s svojo osnovno dejavnostjo, to je z odkrivanjem, razvojem in trženjem inovativnih zdravil. Kot del Novartisa na novo osmišljamo medicino in tako pomagamo pri preprečevanju in zdravljenju bolezni ter izboljševanju kakovosti življenja ljudi po vsem svetu. Sočasno si prizadevamo, da bi zagotovili zdravljenje vse več ljudem, ki ga potrebujejo. Večjo dostopnost omogočamo s spodbujanjem razvoja sodobnih tehnologij, širjenjem zanimanja za znanost in dostopnost zdravljenja med mladimi ter tudi z donacijami zdravil.

2.1 Inovativnost

Z inovativnimi zdravili, ki temeljijo na popolnoma novih odkritjih, in tudi z razvojem ter proizvodnjo generičnih zdravil dejavno prispevamo k reševanju svetovnih zdravstvenih izzivov. Leto 2019 je bilo zelo dinamično in ustvarjalno. Skozi najrazličnejša sodelovanja smo izmenjevali najboljše prakse in gradili nova znanja. Povečali smo svojo prepoznavnost v širši družbi kot eden tistih delodajalcev, ki posveča veliko pozornost strokovnemu in osebnemu razvoju zaposlenih, razvoju stroke ter družbene blaginje.

2.1.1 Dosežki pri razvoju zdravil

V **Razvoju bioloških zdravil Mengeš** poteka večje število projektov na področju inovativnih bioloških zdravil in podobnih bioloških zdravil, ki so v različnih razvojnih fazah. V letu 2019 so naši sodelavci pomembno prispevali tudi k odobritvi podobnega biološkega zdravila pegfilgrastim na ameriškem trgu. Ponosni smo, da kot vodilni ponudnik podobnih bioloških zdravil pomagamo k večji dostopnosti bolnikov do sodobnih terapij.

Prvi popolnoma avtomatiziran analitski laboratorij v Leku so slovesno odprli dr. Subodh Deshmukh, vodja Globalnega razvoja zdravil v Sandozu, dr. Tina Trdan Lušin, vodja skupine Analitika prototipov 1, in Bojan Mitrović, vodja Analitskega razvoja v Razvojnem centru Slovenija.

Ob koncu leta je v **Razvojnem centru Slovenija** potekalo več kot 200 razvojnih projektov za farmacevtske izdelke in farmacevtske učinkovine. Prevladujejo onkološka zdravila, zdravila za zdravljenje kardiovaskularnih bolezni, zdravila za zdravljenje sladkorne bolezni, alergijskega rinitisa, migrene, nespečnosti, uroloških ter želodčnih bolezni in tudi nesteroidna protivnetna zdravila. Dokončali smo razvoj in vložili 21 dosjejev za zdravila na trgih ZDA, Evropske unije, Rusije, Kanade, Avstralije, Mehike in Kitajske ter en dosje za zdravilne učinkovine v ZDA.

Na trge ZDA, Evropske unije, Kanade, Rusije in Kitajske smo uspešno lansirali več izdelkov. Ameriška agencija za hrano in zdravila je sprejela v pregled in potrdila t. i. "first to file" status za zdravilo za zdravljenje anemije.

Še posebej smo ponosni na naš tim, ki je sodeloval pri lansiranju izdelka za zniževanje ravni holesterola na kitajskem trgu. To je prvo Sandozovo zdravilo, ki je uspešno konkuriralo na javnem razpisu za dobavo zdravila na kitajski trg. Za registracijo proizvoda na Kitajskem smo prejeli tudi prestižno mednarodno nagrado Generics Bulletin Award.

2.1.2 Spodbujanje množične inventivne kulture

Th!nk Novartis 2019

Z aplikacijo za spletno upravljanje idej Th!nk Novartis zaposleni aktivno sodelujejo pri uvajanju sprememb in izboljševanju delovnih procesov. V letu 2019 so Lekovi sodelavci podali **510** idej, od tega je bilo **360 idej odobrenih** za izvedbo. Skupaj je bilo vpeljanih **370 idej**, neposredno izmerljiv prihranek odobrenih idej pa znaša **6,8 milijona evrov**. Sodelovali so **404** različni predlagatelji, kar je **5,58 odstotka** vseh sodelavcev. Izdali smo štiri interne novičnike Th!nk Novartis, kjer smo četrtletno objavljali rezultate Th!nk Novartis, delili dobre prakse, nasvete ter obveščali zaposlene o prejetih priznanjih in dogodkih.

Teden inovativnosti

Teden inovativnosti, sedmi po vrsti, je tokrat trajal kar preko celega leta. V vsakem četrtletju smo en dan namenili inovativnosti in se vsakič na drugi lokaciji pogovarjali o določeni temi. V Ljubljani smo govorili o operativni odličnosti, v Mengšu o digitalizaciji, na Prevaljah so sodelavci predstavljali nove modele učenja, v Lendavi pa smo dan namenili promociji inovativnosti in aplikacije Th!nk Novartis. Na zadnji, peti dan smo svoje letne dosežke predstavili članom uprave družbe, podelili smo tudi nagrade najboljšim inovatorjem leta, in sicer naj predlagatelju, naj enoti in naj timu.

Odprto inoviranje 2019

Vseskozi tesno sodelujemo s fakultetami, raziskovalnimi institucijami in kariernimi centri. V sodelovanju s Fakulteto za elektrotehniko Univerze v Ljubljani smo v letu 2019 izdelali virtualni model pakirne linije za usposabljanje po čistilnem postopku, z zunanjim partnerjem Viar pa smo razvili možnosti uporabe obogatene resničnosti (AR) v proizvodnji. Znanje, izkušnje in dobre prakse na področju digitalizacije in operativne odličnosti smo čez leto delili tudi z drugimi gospodarskimi družbami.

Študentom in drugim mladim talentom smo se približali na kariernih dnevih ter sejmih po fakultetah, obiskih v podjetju in na kariernih sejmi v tujini. Organizirali smo dve poletni šoli za dijake in se predstavili na dogodku Evropske zveze študentov farmacije, "Summer University", ki jo je tokrat v Portorožu organizirala Študentska sekcija Slovenskega farmacevtskega društva.

Inovativnost in odprto inoviranje sta dobila dodatno vidnost tudi s tem, ko smo v novi upravi družbe imenovali člana za razvoj in inovacije, dr. Uroša Urleba. Vzpostavili smo nov medfunkcijski tim strokovnjakov za sooblikovanje in uresničevanje razvojne strategije naše družbe, tudi v povezavi z raziskovalnimi institucijami.

Karierni zajtrk

V Mengšu smo že petič zapored organizirali Karierni zajtrk, namenjen mladim slovenskim strokovnjakom naravoslovnih znanosti, ki se šolajo ali delajo v tujini. Štirideset udeležencev je ob neformalnih pogovorih z vodji in kadrovskimi menedžerji iz Novartisovih enot v Sloveniji spoznalo karierne priložnosti, ki jim jih ponujamo v našem farmacevtskem podjetju.

Karierni zajtrk v Mengšu

Regijski BioCamp 2019

Na tridnevem Regijskem BioCampu se najboljši študenti srečajo s priznanimi strokovnjaki in vodilnimi menedžerji iz Leka, Sandoza ter Novartisa. Je izvrstna priložnost za mlade talente, da dobijo neposreden vpogled v svet raziskovanja in mednarodno poslovno okolje farmacevtske industrije. Na tokratnem, že devetem, je bila krovna tema "Nevroznanost danes in jutri". Prvič smo poleg študentov naravoslovja gostili tudi študente ekonomije. 35 študentov je tako spoznalo priložnosti in izzive prihodnosti zdravljenja nevroloških bolezni ter razvoj novih terapij za bolnike z nevrološkimi in tudi drugimi boleznimi.

Zmagovalna ekipa Regijskega BioCampa 2019

Dan za raziskovalce

Ob svetovnem dnevu znanosti za mir in razvoj, ki ga obeležujemo 10. novembra, smo v Novartisu v Sloveniji v sodelovanju z znanstvenimi institucijami prvič pripravili dogodek Dan za raziskovalce. Okoli 80 znanstvenikov s slovenskih akademskih ustanov in Leka je spoznalo najnovejša raziskovalna dosežke ter razpravljalo o načinih za krepitev povezovanja med akademsko sfero in gospodarstvom. Poleg Lekovih raziskovalcev so sodelovali še strokovnjaki s Fakultete za farmacijo Univerze v Ljubljani, Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo Univerze v Ljubljani, Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo Univerze v Mariboru, Fakultete za strojništvo Univerze v Mariboru, Kemijskega inštituta, Inštituta Jožef Stefan in Slovenske znanstvene fundacije. Z dogodkom smo obeležili tudi 100-letnico Univerze v Ljubljani in 25 let delovanja Slovenske znanstvene fundacije.

Nagovor predsednika uprave Leka Roberta Ljolja na Dnevu za raziskovalce

Lekovi prejemniki dveh zlatih nacionalnih priznanj za inovacije

2.1.3 Nagrade za inovativnost

Central Eastern European Pharmaceutical Manufacturing Excellence Award

Naši sodelavci so aprila na letni konferenci mednarodnega združenja PHARM Connect osvojili glavno priznanje "CEE Pharmaceutical Manufacturing Excellence Award". Člani tima, Nemanja Aničić, Polona Smrdel, Teo Morožin, Sara Vidovič (Razvojni center Slovenija), Domen Kitak in Peter Usenik (Sensum d. o. o.), so prejeli nagrado za inovacijo "Implementation of real-time particle size analysis within processing of multilayered pellets".

Nagrade Gospodarske zbornice Slovenije 2019

Prejeli smo kar tri priznanja Gospodarske zbornice Slovenije, med njimi zlato za inovacijo **Lincomplex™: Nova generacija visokokakovostnega prehranskega dopolnila z najbolje raziskanim sevom Lactobacillus Rhamnosus GG**. Izdelek so razvili v Razvojnem centru Slovenija na podlagi dolgoletnih izkušenj in poglobljenega poznavanja izdelkov z mlečnokislinskimi bakterijami.

Drugo zlato priznanje je prejela inovacija **Kontinuiran in povezan proces za čiščenje biofarmaceutikov**. Bronasto priznanje pa je prejela inovacija **Napovedovanje stabilnosti monoklonskih protiteles v raztopini**.

Nagrada Ameriške gospodarske zbornice

Na natečaju "Best of the Best" Ameriške gospodarske zbornice so sodelavci iz Razvojnega centra Slovenija prijavi projekt **Znanost za Lek** v kategoriji "povezovanje". Projekt sta predstavila dr. Biljana Janković in dr. Miha Jaklič ter prejela 2. nagrado v omenjeni kategoriji.

Finalista natečaja "Best of the Best" Ameriške gospodarske zbornice dr. Biljana Janković in dr. Miha Jaklič

Priznanje TARAS

Podelili so nam priznanje industrijskega foruma IRT "TARAS" za najuspešnejše sodelovanje gospodarstva in raziskovalno-razvojnega okolja na področju inoviranja, razvoja in tehnologij za projekt **"Umetni želodec za analizo in usmerjanje razvoja kompleksnih trdnih farmacevtskih oblik"**. Vodilni sodelujoči so bili dr. Igor Legen, prof. dr. Janez Diaci (FS UL) in asist. Helena Vrbanac (FFA UL).

Zmagovalni tim prejetega priznanja TARAS 2019

Nagrade TOP Th!nk

Posebno priznanje smo ponovno izrekli sodelavcem, ki so prispevali in v prakso uvedli največ inovativnih idej in rešitev. "TOP Th!nk predlagatelj", Saša Lukić, je podal največje število idej, nagrado za "TOP Th!nk tim" sta prejela Davor Margeta in tim Pakiranje 1. Dr. Uroš Urleb, direktor Razvoja bioloških zdravil Mengeš, je ponovno prevzel nagrado za "TOP Th!nk enoto".

Inženirka leta

V Cankarjevem domu so slavnostno podelili nagrade za inženirko leta 2019. Tudi drugo leto zapored smo imeli finalistko, tokrat dr. Nino Lah, vodjo laboratorija za analizo delcev iz Aseptičnih izdelkov. Člane komisije je med drugim prepričala z dolgoletnimi akademskimi in industrijskimi izkušnjami ter ljubeznijo do prepoznavanja in reševanja problemov.

Dr. Nina Lah (levo), vodja laboratorija za analizo delcev iz Aseptičnih izdelkov in finalistka za inženirko leta 2019

Novartisova priznanja

Najvišje Novartisovo znanstveno priznanje VIVA za uglednega znanstvenika (Distinguished Scientist Award) je prejel dr. Matej Horvat, vodja prediktivne analitike in modeliranja iz Razvoja bioloških zdravil Mengeš. Poleg tega so nagrado za vodilne znanstvenike (Leading Scientist Award) prejeli še dr. Ivana Gazić Smilović, Andrej Bastarda in dr. Damjan Šterk, raziskovalci iz Razvojnega centra Slovenija.

Sandozove nagrade za raziskave in razvoj

Znanstveniki iz Razvojnega centra Slovenija in Razvoja bioloških zdravil Mengeš so prejeli kar devet Sandozovih nagrad za raziskave in razvoj. Z nagrado za znanstveno odličnost Sandoz vsako leto prepozna najboljše znanstvenike z večletnimi izjemnimi dosežki v raziskavah in razvoju. Leta 2019 sta bili prejemnici obeh nagrad Slovenki, dr. Barbara Podobnik iz Razvoja bioloških zdravil Mengeš in dr. Biljana Janković iz Razvojnega centra Slovenije.

2.2 Pregled in vključevanje deležnikov²⁰

Poslovanje na področju farmacije oz. skrbi za zdravje bolnikov zahteva visoko raven zaupanja, ki je bistveno za naš uspeh. Kot del Novartisove mreže si prizadevamo postati najbolj cenjeno in uspešno zdravstveno podjetje na svetu, zato nenehno gradimo in ohranjamo zaupanje naših ključnih deležnikov – ljudi, s katerimi sodelujemo, in bolnikov, za katere izboljšujemo zdravje.

Ključne deležnike vključujemo na številne načine, pri čemer spoznavamo njihove potrebe in pričakovanja ter posledično izboljšujemo dostopnost do zdravstvene oskrbe.

Skladno s politiko Novartisove družbene odgovornosti osredotočamo svoje dejavnosti na pet ključnih skupin deležnikov:

- bolnike,
- zaposlene,
- delničarje,
- partnerje na področju zdravstva (zdravstvene delavce, regulatorje, strokovna združenja, kupce, dobavitelje) in
- družbeno okolje (lokalne skupnosti, nevladne organizacije, znanstvene in izobraževalne ustanove ter medije).

²⁰ GRI GS 102-40, 102-42, 102-43.

Potrebe bolnikov poskušamo razumeti prek fokusnih skupin in sodelovanja s skupinami bolnikov, organiziranih v društva in pobude. Na znanstvenih konferencah sodelujemo z akademsko in znanstveno sfero, strokovnimi organizacijami, izobraževalnimi in raziskovalnimi ustanovami ter raziskovalci s področij kemije, biologije in zdravstva. Za ugotavljanje zadovoljstva in stališč zaposlenih uporabljamo Novartisovo globalno četrletno anketo med zaposlenimi (Our voice). Rezultati nam dajejo jasna izhodišča za nadaljnjo gradnjo zdrave organizacije in priložnosti za razvoj. Pomagajo nam, da se bolje odzivamo na potrebe bolnikov in zagotavljamo rešitve za bolj zdravo družbo.

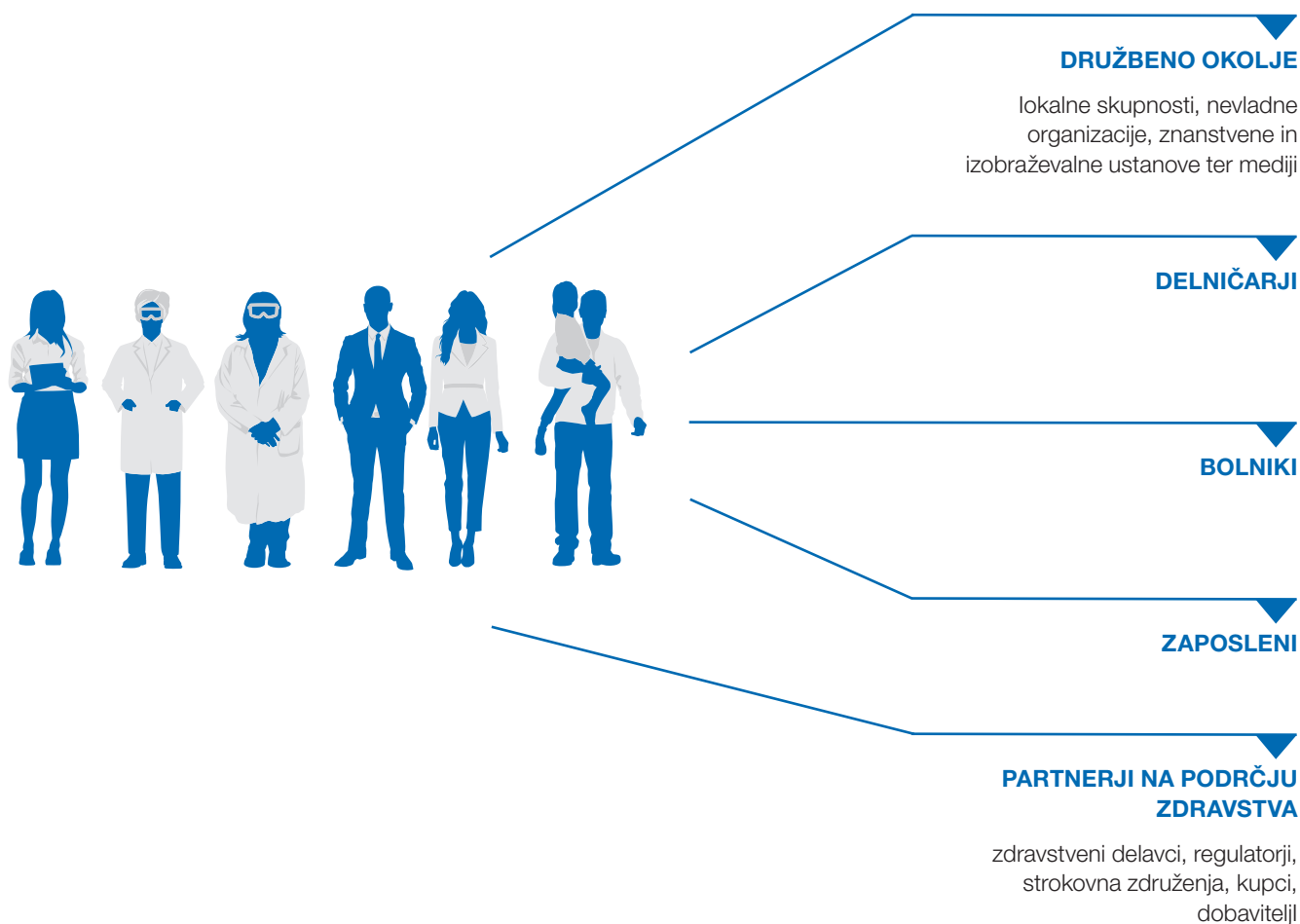
Pričakovanja in izkušnje dobaviteljev poskušamo v čim večji meri prepoznati na skupnih sestankih in prizadevanjih za dodatne izboljšave v skladu z Novartisovim Kodeksom rav-

nanja za tretje stranke, kar opisujemo v točki 3.2.1. *Sistem nabave in nabavna politika.*

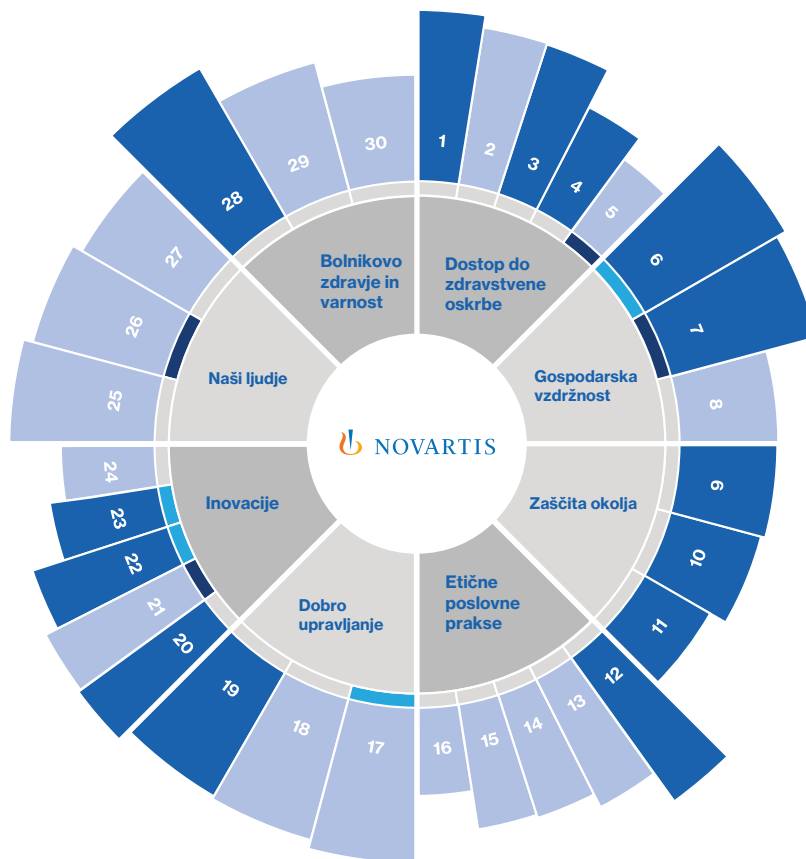
Z uporabo novih tehnologij in komunikacijskih kanalov vključujemo bolnike, zdravnike, lekarne ter trgovce na debelo in drobno. O boleznih, zdravljenju in zdravstvenih politikah, ki se dotikajo bolnikov, posredujemo uravnotežene, natančne in razumljive znanstvene informacije. Interes javnosti po obveščenosti uresničujemo v dostopnem in proaktivnem odnosu z mediji.

S ključnimi deležniki vzpostavljamo odprt dialog tudi z rednimi odgovori na njihova vprašanja in z odzivno politiko ter prakso reševanja pripomb.

Ključne skupine Lekovih deležnikov

Novartisova ključna področja družbene odgovornosti

Legenda

Zunanji krog

■ Prednostne teme

Srednji krog

■ Pomembnejše za zunanje deležnike
 ■ Pomembnejše za notranje deležnike
 ■ Ne vpliva pomembno na doajemanje

Notranji krog

■ Področja družbene odgovornosti

Dostop do zdravstvene oskrbe

- 1 Cena
- 2 Dostopnost zdravil
- 3 Intelektualna lastnina
- 4 Krepitev sistema zdravstvene oskrbe
- 5 Programi za pomoč bolnikom

Gospodarska vzdržnost

- 6 Finančno zdravje in uspešnost
- 7 Zaposlovanje in zadrževanje zaposlenih
- 8 Pravičen prispevek družbi

Zaščita okolja

- 9 Farmacevtske učinkovine v okolju
- 10 Onesnaževanje, odpadki in odpadne vode
- 11 Trajnostna raba virov

Etične poslovne prakse

- 12 Etično in skladno ravnanje
- 13 Spoštovanje človekovih pravic
- 14 Odgovorno upravljanje oskrbovalne verige
- 15 Odgovorna uporaba sodobnih tehnologij
- 16 Testiranje na živalih

Dobro upravljanje

- 17 Korporativno upravljanje
- 18 Varovanje podatkov
- 19 Transparentnost

Inovacije

- 20 Inovativne tehnologije
- 21 Raziskave in razvoj na področju neizpoljenih zdravstvenih potreb
- 22 Inovativni poslovni model
- 23 Odpornost na zdravila
- 24 Raziskave in razvoj na področju zapostavljenih bolezni

Naši ljudje

- 25 Zdravje in varnost
- 26 Pravični pogoji za delo
- 27 Raznolikost in vključenost

Bolnikovo zdravje in varnost

- 28 Farmakovigilanca, varnostni profili in kakovostna zdravila
- 29 Problematika ponarejenih zdravil
- 30 Zdravstveno osveščanje in preventiva

Štiri glavna področja družbene odgovornosti v notranjem krogu so označena s temnejšim ozadjem. Srednji krog označuje teme s pomembnimi razlikami v doajemanju med notranjimi in zunanjimi deležniki. Zunanji krog predstavlja 30 posameznih tem, njihovo relativno pomembnost pa odraža višina stolpca, ne širina. Razvrstitev področij (notranji krog) temelji na odgovorih, zbranih z ločenimi vprašanji, in ne na podlagi preračunov pomembnosti posameznih (specifičnih) tem.

Lekovi deležniki in njihovi prepoznani interesi:²¹

Deležniki	Interesi deležnikov
Zaposleni	- Neprekinjena skrb za zdravo in varno delovno okolje - Nadgrajevanje znanja in veščin - Enakovredne možnosti za poklicni razvoj - Varnost zaposlitve - Ravnotežje med poklicnim in zasebnim življenjem - Ozaveščenost o odgovornem ravnanju do okolja - Raznolikost in vključenost - Vključenost v razvoj in upravljanje podjetja - Obveščenost in sodelovanje pri odločitvah glede politike in ukrepov za zagotavljanje zdravja in varnosti pri delu ter varovanja okolja
Bolniki	- Varna, učinkovita in kakovostna zdravila - Cenovno dostopna zdravila - Razvoj novih in učinkovitih zdravil - Funkcionalno pakiranje zdravil s čim nižjim vplivom na okolje - Odgovorno ravnanje z zdravili in odpadnimi zdravili - Sodelovanje s skupinami bolnikov - Spoštovanje in razumevanje skupnosti bolnikov - Povečanje dostopa do naših zdravil - Izvajanje odgovornih kliničnih študij - Priznavanje pomena preglednosti in poročanja
Lastniki	- Odgovorno poslovanje - Uspešni poslovni rezultati - Visoke razvojne sposobnosti družbe - Zaupanje bolnikov - Zadovoljstvo zaposlenih - Spoštovanje regulative in Novartisovih standardov na področju zdravja, varnosti in okolja - Učinkovita raba naravnih virov - Ugled družbe
Zdravstveni delavci in ponudniki zdravstvenih storitev	- Varna, učinkovita in kakovostna zdravila - Odgovorno poslovanje - Obveščenost o novostih glede zdravil - Obveščenost o primerni uporabi zdravil - Ustrezno označevanje izdelkov - Odgovorno ravnanje z zdravili in odpadnimi zdravili
Kupci	- Varna, učinkovita in kakovostna zdravila - Cenovno dostopna zdravila - Ustrezno označevanje izdelkov in razumljivost navodil - Odgovorno ravnanje z zdravili in odpadnimi zdravili
Regulatorji	- Varna, učinkovita in kakovostna zdravila - Spoštovanje zakonskih zahtev na farmacevtskem področju, področju zdravja in varnosti pri delu ter varovanja okolja, trženja in oglaševanja izdelkov idr. - Ustrezno označevanje izdelkov
Znanstvene in izobraževalne ustanove	- Sodelovanje pri razvojno-raziskovalnih projektih - Izmenjava znanj in prakse - Vključevanje okoljskih vidikov v razvoj novih izdelkov
Strokovna in panožna združenja	- Izmenjava mnenj in širjenje dobre ZVO-prakse v panožnih in strokovnih združenjih - Ugled panoge
Dobavitelji	- Kakovostni poslovni odnosi - Seznanjenost z dejavniki tveganja na delovnem okolju - Spoštovanje zakonodajnih in Novartisovih normativov na področju varovanja okolja - Pravočasnost dobave, ustreznost cen storitev in blaga
Lokalne skupnosti	- Zaposlovanje kadrov iz lokalnega okolja - Učinkovito obvladovanje okoljskih vplivov in spoštovanje zakonodaje s področja varnosti in varovanja okolja - Učinkovita raba naravnih virov - Razvoj in širitve lokacij - Vključenost v življenje lokalne skupnosti - Podpora kulturnim, športnim in humanitarnim organizacijam - Sodelovanje z ustanovami in dobavitelji iz lokalnega okolja
Mediji	- Obveščenost o poslovanju in dogodkih v podjetju - Odprt dialog in dostopnost podatkov o okoljskih in družbenih vplivih v javnem interesu
Nevladne organizacije	- Podpora in sodelovanje pri projektih - Dobra praksa na področju družbene odgovornosti - Dostop do podatkov o okoljskih in družbenih vplivih v javnem interesu

²¹ GRI GS 102-40, 102-44.

2.2.1 Sodelovanje z lokalnimi skupnostmi

Za ustvarjanje in ohranjanje dolgoročnih pozitivnih odnosov s prebivalci v lokalni skupnosti je nujen dialog. Redne in transparentne odnose negujemo že več kot sedem desetletij. Dobro poznavanje dejavnosti in urejenost naših lokacij ter informacije s področja zdravja, varnosti in okolja so osrednjega pomena za prebivalce sosednjih naselij. Vzpostavljamo družbeno odgovorna partnerstva, prirejamo dneve odprtih vrat, dneve sodelovanja z lokalno skupnostjo, srečanja in dogodke s skupinami bolnikov ter aktivnosti za večanje dostopnosti zdravljenja.

Dan sodelovanja z lokalno skupnostjo

V letu 2019 smo Dan sodelovanja z lokalno skupnostjo izvedli že 15. zapored, tovrstno pobudo korporativnega prostovoljstva so povzele tudi številne druge družbe v Sloveniji. Okoli 680 Novartisovih sodelavcev v Sloveniji (Lek, Sandoz, Farmacevtika in Onkologija) je med 10. aprilom in 29. majem svoj delovni čas z več kot 25 različnimi dejavnostmi in projekti namenilo posameznikom in različnim organizacijam po vsej Sloveniji – od Lendave do Debelelega rtiča. Naši sodelavci so korporativnemu prostovoljstvu v petnajstih letih namenili več kot 41.200 ur in pomagali več kot 60 različnim organizacijam ter več kot 12.000 posameznikom.

Na globalni ravni Novartisov projekt korporativnega prostovoljstva poteka na šestih celinah v 58 državah. V povprečju se pobude Dan sodelovanja z lokalno skupnostjo udeleži več kot 20.000 sodelavcev družbe Novartis po celem svetu.

V domu starejših na Fari na Prevaljah smo ob dobri glasbi zaplesali z varovanci doma.

Druženje ob tomboli v Domu počitka Mengeš.

Lekov živžav

Lekov živžav je del humanitarnega programa Pomežik soncu®, s katerim Zveza prijateljev mladine Slovenije in Lek že 20 let omogočata brezplačne počitnice otrokom iz socialno ogroženih družin. V sklopu programa je tokrat brezplačno letovalo več kot 100 otrok.

V Mariboru se je Lekovemu živžavu pridružila tudi tradicionalna Neresna olimpijada, kjer so se otroci potepali na 42 izletih po Mariboru ter bližnji in daljni okolici ter ustvarjali na različnih likovnih delavnicah. Na voljo jim je bilo tudi 35 tematskih delavnic. Skupno smo med počitnicami v Mariboru v juliju in avgustu zabeležili skoraj 6.000 obiskov otrok, dejavnosti je obiskovalo okoli 700 otrok iz Maribora in sosednjih krajev, 230 jih je bilo vključenih v počitniško varstvo, ki je bila letošnja novost počitniškega programa.

Lekov živžav in Neresna olimpijada sta letos privabila 6.000 obiskov otrok.

Starejši za starejše

Med dejavnosti, s katerimi izkazujemo svojo povezanost s širšim družbenim okoljem, sodi tudi večletno partnerstvo s programom Zveze društev upokojencev Slovenije (ZDUS) Starejši za starejše, ki ga izvaja že 15. leto.

3.500 prostovoljcev na domu skrbi za starejše od 69. leta naprej in jim pomaga v različnih življenjskih situacijah glede na njihove potrebe. Tudi letos smo program podprli z donacijo.

Od leve: Rožca Šonc, vodja programa Starejši za starejše, Vera Pečnik, podpredsednica ZDUS, Mojca Pavlin iz Leka ter Duška Zdovc Mavrin, pokrajinska koordinatorka programa Starejši za starejše za Koroško.

Skupine bolnikov

V Leku z različnimi srečanji in drugimi aktivnostmi sodelujemo s številnimi skupinami bolnikov. Med drugim smo ponovno sodelovali v Novartisovem mednarodnem srečanju o inovacijah za bolnike European Patient Innovation Summit (EPIS) 2019. Njegov cilj je bil poiskati rešitve, s pomočjo katerih bodo imeli v prihodnosti digitalnega zdravja pomembno besedo tudi bolniki. Srečanje EPIS je s pomočjo digitalne tehnologije povežalo predstavnike društev bolnikov iz več kot 15 držav, svoja razmišljanja o vlogi digitalnega zdravja pa so prispevali sodelujoči predstavniki slovenskih društev bolnikov.

Več kot 10 slovenskih društev je na srečanju EPIS predstavilo svoja razmišljanja o vlogi digitalnega zdravja.

Mehanizmi reševanja pritožb²²

Prebivalcem, ki živijo ob naših lokacijah, in našim zaposlenim želimo zagotoviti varno ter prijazno okolje tudi z učinkovitim reševanjem pritožb s področja zdravja, varnosti in okolja (ZVO) ter z učinkovitimi korektivnimi ukrepi. Reševanje pritožb poteka po notranjih postopkih, ki odgovorni osebi nalagajo odprte raziskave v roku 24 ur od prijave. Vodja ZVO na lokaciji poskrbi za izpolnitev akcijskega načrta glede na zaključek raziskave in upravičenost pritožbe. Celoten postopek dokumentiramo in arhiviramo.

V letu 2019 smo prejeli dve vprašanji, ki smo ju uvrstili med pritožbe javnosti. Vprašanji in sočasni pobudi sta se nanašali na količino ter vrsto embalaže, ki jo uporabljamo pri pakiranju zdravil. Prvi primer se je nanašal na možnosti zmanjšanja količine oz. možnosti recikliranja embalaže pri pakiranju izdelka Amoksiklav, drugi pa na morebitno zamenjavo plastične embalaže s stekleno.

Pri opredelitvi ovojnine vselej pretehtamo tudi vse okoljske vplive. Tako smo si v vseh Novartisovih družbah zadali cilj, da do leta 2025 umaknemo vso PVC-ovojnino, ki ni neposredno povezana z zagotavljanjem skladnosti izdelka z rokom uporabe. Doseči želimo nevtralno rabo plastike in zagotoviti obnovitev oziroma recikliranje enake količine

plastike, kot jo bomo porabili. Ker so zdravila specifičen izdelek, je izbor materialov reguliran in mora dokazano zagotavljati kakovost in učinkovitost zdravila ter stalne lastnosti v roku trajanja njegove uporabnosti. Velikost in vrsto primarne stične ovojnine (npr. pretisnega omota) pogojujejo tudi zahteve trgov in tehnološki pogoji. Več o materialih in trajnostnem pristopu v poglavju 4.2.3 *Trajnostni pristop pri ravnanju z embalažo*.

Podatke o vplivih svojega delovanja objavljamo v poročilih o trajnostnem razvoju družbe Lek za posamezna leta. Dostopna so na spletni strani <http://www.lek.si/sl/o-nas/druzbeno-odgovornost/porocanje/>.

2.3 Skladnost izdelkov²³

Razvijamo in izdelujemo visokokakovostne izdelke, ki ne le izpolnjujejo, temveč tudi presegajo regulatorne zahteve. Varnost pacientov zagotavljamo s pravočasnim prepoznavanjem, upravljanjem in poročanjem o tveganjih, povezanih z izdelki.

Visokim standardom etičnega poslovanja nas zavezujejo stroga Novartisova načela. Pri tem so pacienti oz. uporabniki naših izdelkov vedno na prvem mestu. Vsi stiki z njimi morajo imeti za končni cilj izboljšanje ravni zdravstvene oskrbe ter ozaveščanje o boleznih in njihovem zdravljenju. Informacije o naših izdelkih morajo biti transparentne, nezavajajoče in v skladu z odobrenimi oznakami na izdelkih.

V Sloveniji strokovno javnost, po Pravilniku o oglaševanju zdravil, sestavljajo zdravniki, ki predpisujejo zdravila na recept, in magistri farmacije, ki izdajajo zdravila na recept in brez recepta. Farmacevtski tehniki izdajajo in priporočajo samo zdravila brez recepta. Najnovejšo strokovno informacijo o zdravilih na recept in brez recepta, njihovem delovanju ter lastnostih posredujemo strokovni javnosti z neposrednim obveščanjem preko strokovnih sodelavcev. Strokovno javnost seznanjamo z bolezenskimi stanji in njihovim zdravljenjem tudi s pomočjo različnih strokovnih publikacij ter spletnih strani in na strokovnih srečanjih. V letu 2019 ni bilo ugotovljenih kršitev s področja informiranja in označevanja izdelkov.²⁴

²² GRI GS 103-1, 103-2, 413-1.

²³ GRI GS 103-1, 103-2, 403-7, 417-1.

²⁴ GRI GS 417-2.

Strokovno javnost o zdravilih na recept in brez recepta informiramo z obiski strokovnih sodelavcev v zdravstvenih ustanovah ter na strokovnih srečanjih, ki jih organizirajo strokovna združenja ali družba Lek. Zdravil na recept, po Pravilniku o oglaševanju zdravil, ne oglašujemo končnim uporabnikom – laični javnosti oziroma bolnikom. Zdravila brez recepta oglašujemo v medijih neposredno končnemu uporabniku skladno s pravili oglaševanja za laično javnost.

Razvijamo in izdelujemo visokokakovostne izdelke, ki ne le izpolnjujejo, temveč tudi presegajo regulatorne zahteve.

Inšpekcijski organ pri JAZMP tudi v letu 2019 ni uvedel nobenega inšpekcijskega postopka s področja informiranja in označevanja izdelkov. Prav tako nismo imeli nobenega primera nespoštovanja pravil, standardov in prostovoljnih kodeksov s področja tržnega komuniciranja, oglaševanja, promocij ter sponzorstev.²⁵

²⁵ GRI GS 417-3.

²⁶ GRI GS 102-43, 102-44.

Zadovoljstvo uporabnikov²⁶

Zadovoljstvo strokovne javnosti merimo z anketami. Preverjamo, kako strokovna javnost ocenjuje naše aktivnosti, kako je zadovoljna z našimi sodelavci in kakšen ugled uživamo pri zdravnikih ter lekarniških farmacevtih. V zadnji raziskavi (konec leta 2018) je strokovna javnost prepoznala integriteto našega delovanja in visoko ocenila njeno etičnost. Visoko so ocenili tudi naše izobraževalne aktivnosti in sodelovanje ter posebej izpostavili strokovnost in pristop.

Z raziskavami med potrošniki ugotavljamo zadovoljstvo s posameznimi blagovnimi znamkami in njihovo poznavanje. Rezultati nam povedo tudi, kako lahko še izboljšamo komuniciranje blagovnih znamk za samozdravljenje.

Strokovna javnost je prepoznala integriteto našega delovanja in visoko ocenila našo etičnost. Visoko so ocenili tudi naše izobraževalne aktivnosti in sodelovanje ter posebej izpostavili strokovnost in pravilen pristop.

3. Odgovorno poslovanje

3.1. Etika, skladnost in človekove pravice²⁷

Naše delovanje usmerjajo vrednote, ki temeljijo na kulturi poslovne integritete in etičnega vodenja v vseh delih naše organizacije. Že skoraj dve desetletji opredeljuje naše poslovanje in načela etičnega ter odgovornega odločanja **Novartisov Kodeks ravnanja**. V teku je njegova prenova. Kodeks ravnanja ureja naše odgovornosti in dolžnosti do družbe in okolja ter odraža našo zavezanost skladnosti z zakonodajo, dobro poslovno prakso ter načeli in etičnimi standardi naše organizacije. Predstavlja temelj za zaupanje naših ključnih deležnikov. Prepričani smo, da je poleg poslovnih uspehov pomemben tudi način, na katerega dosežemo naše rezultate. Pri tem pa imamo ničelno toleranco do kakršne koli oblike neprimernih ravnanj.

Nadaljevali smo uresničevanje Novartisove iniciative za spodbujanje odprte komunikacije in prijavljanje neprimernih ravnanj v podjetju. Sistem anonimnega poročanja o nepri-

mernih ravnanjih spodbujamo s tako imenovano kulturo **"spregovori"** ("speak up"), ki nam omogoča tudi naslavljanje etičnih vprašanj. Kampanjo osveščanja sodelavcev nadaljujemo.

Pri poslovanju nas usmerjajo tudi **Novartisove smernice za spoštovanje človekovih pravic** www.novartis.com/files/novartis-human-rights-guideline.pdf. V velikem in raznolikem podjetju s sodelavci, ki predstavljajo več kot 140 narodnosti in govorijo več jezikov, so namreč človekove pravice eno pomembnejših področij, ki nas združujejo. V Leku so človekove pravice zapisane v temelje našega delovanja, zato smo se v letu 2019 pridružili desetim velikim slovenskim podjetjem, ki so podpisala Zavezo k spoštovanju človekovih pravic pri poslovanju. Narekuje nam njihovo spoštovanje pri delovanju podjetja, v dobavi in verigi ter izogibanje in preprečevanje kršitvam.

²⁷ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3, 102-16.

Novartisove globalne politike in naši interni akti jasno opredeljujejo obveznosti, ki izhajajo iz dolžnosti razkrivanja nasprotij interesov, preprečevanja podkupovanja ter zagotavljanja skladnosti z veljavno zakonodajo in notranjimi pravili.

Veliko pozornosti posvečamo izobraževanjem s področja etike, integritete in skladnosti. Za zaposlene smo organizirali elektronska izobraževanja na temo Kodeksa ravnanja, prijave neželenih dogodkov, odgovorne nabave, nasprotja interesov ter informacijske varnosti. V povprečju jih je uspešno opravilo več kot 98 % sodelavcev. Vsa navedena področja so med drugim del rednega programa uvajanja novozaposlenih. Izvedli smo še vrsto usmerjenih izobraževanj s področij, kot so varstvo osebnih podatkov, preprečevanje podkupovanja in sodelovanje s tretjimi strankami, prijava in preiskave neprimernih ravnanj, strokovne prakse oglaševanja zdravil in interakcij s strokovno javnostjo ter uporaba pravih s področja varstva poštene konkurence.²⁸

Številne teme s področja skladnosti in etike smo obravnavali tudi v rednih prispevkih v našem internem časopisu Kolektiv. Sodelavci tako poglobljajo svoje poznavanje načel integritete in skladnega ravnanja ter jih vključujejo v svoj vsakdan.

Elektronska izobraževanja na temo Kodeksa ravnanja, prijave neželenih dogodkov, odgovorne nabave, nasprotja interesov in informacijske varnosti je uspešno opravilo več kot 98 % sodelavcev.

Kodeks ravnanja izrecno **prepoveduje vse oblike diskriminacije zaposlenih** glede na osebnostne lastnosti, kot so državljanstvo, spol, starost, narodnost, vera, spolna usmerjenost, invalidnost itd. Od zaposlenih pričakujemo, da drug z drugim ravnajo spoštljivo in sprejemajo različne poglede. K temu pomembno prispevata naši pobudi **Raznolikost in vključenost** ter **Novartisova pobuda za vključevanje žensk**. Raznoliki timi so bolj ustvarjalni in uspešni pri spopadanju z izzivi, delo pa bolj stimulativno in zanimivo.

V letu 2019 nismo obravnavali nobenega primera diskriminacije ali kakršnega koli zahtevka za odpravo kršitev iz tega naslova.²⁹ Družba prav tako ni bila vključena v noben postopek zaradi **omejevanja konkurence** oziroma kršitve zakonodaje.³⁰

V Leku zavračamo vse oblike otroškega, prisilnega ali obveznega dela.

Javna objava plačil zdravnikom in zdravstvenim organizacijam

Skladno s Kodeksom transparentnosti Evropske zveze farmacevtske industrije in združenj (EFPIA) o objavi prenosov vrednosti ter z našimi notranjimi akti vse Novartisove družbe v Sloveniji javno razkrivajo podatke o plačilih zdravnikom in zdravstvenim organizacijam.

Novartis vsako leto javno objavi podatke o plačilih zdravnikom in zdravstvenim organizacijam za preteklo leto, prav tako pa pri tem upošteva tudi pravila, ki jih določa organizacija proizvajalcev generičnih in bioloških podobnih zdravil (Medicines for Europe) in zahteve MedTecha, ki predstavlja proizvajalce zdravstvene opreme. Poročila o plačilih zdravnikom in zdravstvenim organizacijam po državah so javno dostopna na Novartisovi spletni strani: <https://www.novartis.com/our-company/corporate-responsibility/reporting-disclosure/transparency-disclosure/payments-health-care-professionals>

Zavezo k spoštovanju človekovih pravic pri poslovanju je v imenu Leka podpisala članica uprave Ksenija Butenko Černe.

3.2 Sodelovanje z dobavitelji

3.2.1 Sistem nabave in nabavna politika³¹

Nabava je v Leku odgovorna za nabavo neposrednih in posrednih materialov ter storitev in je ločena organizacijska enota znotraj Novartisovih poslovnih storitev. Zaposleni so v vseh fazah nabavnega procesa zavezani postopkom, ki so opredeljeni z Novartisovimi smernicami, mednarod-

²⁸ GRI GS 412-2.

²⁹ GRI GS 406-1.

³⁰ GRI GS 206-1.

³¹ GRI GS 102-9, 102-10.

nimi sporazumi in lokalnimi predpisi. Natančno so opredeljene vloge in odgovornosti. Za uveljavitev in spoštovanje smernic, zakonodaje in internih postopkov za nabavne procese je celovito odgovoren direktor nabave. V letu 2019 smo s servisnimi centri še izboljšali partnersko sodelovanje in nadaljevali z iskanjem dodatnih prihrankov v vseh nabavnih kategorijah (neposrednih in posrednih).

Nabavna vrednost se je povečala in je znašala skupaj 727 milijonov USD oz. 647 milijonov EUR³² (593 milijonov EUR v letu 2018). Od tega je bilo za 304 milijonov USD (270 milijonov EUR) posredne nabave ter 423 milijonov USD (376 milijonov EUR) direktne nabave. Nepredvidljiva gibanja na surovinskih trgih in dvigovanje industrijskih standardov so tudi v tem letu zaostrovali dobavne pogoje za farmacevtsko industrijo.

Naši največji nabavni trgi za neposredno nabavo še vedno ostajajo Švica, Slovenija, Nemčija, Kitajska in Indija. Največ posrednih dobav je iz Slovenije, Nemčije, Italije, Združenih držav Amerike in Avstrije.

647 milijonov EUR

celotna nabavna vrednost v letu 2019

Postopki presoje dobaviteljev³³

Dobavitelje presojamo na podlagi določil standardov kakovosti in Novartisovih smernic. Enotna merila vključujejo cene, kakovost, rok dobave, zanesljivost, skladnost z regulatornimi predpisi in smernicami Novartisa, inovativnost ter družbeno odgovorno naravnost dobavitelja. Celotni proces presoje in merila za izbor dobaviteljev so ustrezno sistemsko dokumentirani.

V letu 2019 je stopil v veljavo Novartisov Kodeks ravnanja za tretje stranke, ki je nadgradil Novartisov Kodeks za dobavitelje. Kodeks združuje vrednotenje tveganj pri ravnanju s tretjimi strankami v poenoten okvir, ki omogoča skladnost, doslednost in večjo transparentnost. Dodatno opisuje področja zagotavljanja kakovosti ter trgovinskih sankcij in nadzora uvoza, prav tako pa je posodobljena tematika, ki opisuje področje odgovorne uporabe mineralov.

V Novartisu smo si postavili ambiciozne okoljevarstvene cilje, ki jih želimo doseči do leta 2030, in pri njihovem doseganju pričakujemo pomoč ter podporo tudi tretjih strank, s katerimi sodelujemo. V Leku spodbujamo tretje stranke k upoštevanju družbenih in okoljskih vrednot globalnega dogovora Združenih narodov. Pričakujemo, da bodo

spoštovale standarde našega kodeksa. Prav tako od njih pričakujemo, da s svojimi dobavitelji sklenejo dogovore, ki odražajo enaka načela. Kodeks je skladen z načeli farmacevtske panoge za upravljanje odgovorne dobavne verige, povezane z etičnimi vrednotami, pravicami zaposlenih, zdravjem in varnostjo, okoljem, varstvom živali, preprečevanjem korupcije in pravične konkurence, varstva zasebnosti in podatkov, odgovorne uporabe mineralov, zagotavljanja kakovosti, prijave težav ter ustreznimi sistemi upravljanja.

Upoštevanje standardov v Kodeksu ravnanja za tretje stranke je eno od meril vrednotenja v postopkih izbire in ocenjevanja Novartisovih tretjih strank. Prednost imajo pogodbeni izvajalci z enakimi družbenimi in okoljskimi vrednotami.

Z medsebojnim tvornim sodelovanjem s tretjimi strankami si prizadevamo za dodatna izboljšanja. To lahko vključuje preglede, spremljanje razvojnih sprememb in napredka načrtov korektivnih ukrepov, napotitev tretjih strank k zunanjim strokovnjakom ter druge razumne načrte izboljšav.

Uspešnost dobaviteljev neprekinjeno spremljamo, s čimer vrednotimo in spremljamo njihovo uspešnost ter prepoznavamo možnosti izboljšav (bonitetna ocena, stroški, kakovost, dobava, inovativnost in podpora kupcu).

Politika in praksa vključevanja lokalnih dobaviteljev³⁴

Merila za izbor dobaviteljev so vnaprej določena in za vse enaka, prednost imajo tako najboljše po kakovosti, ceni ter storitvi. V nabavnih kategorijah, kjer ima ključno konkurenčno prednost rok dobave, ob ustrezni ceni in kakovosti razvijamo tesne odnose ter sodelujemo pretežno z lokalnimi dobavitelji.

V nabavi je v letu 2019 delež slovenskih dobaviteljev znašal 293 milijonov USD (261 milijonov EUR) oz. 40,2 % celotne nabavne vrednosti. Po številu pa so predstavljali slovenski dobavitelji kar 62 % vseh naših dobaviteljev.

V sestavi neposredne nabave so po posameznih državah predstavljali slovenski dobavitelji 15,6 % (66 milijonov USD oz. 59 milijonov EUR) nabavne vrednosti, v sestavi posredne nabave pa 74,5 % (227 milijonov USD oz. 202 milijonov EUR).

62 %

vseh naših dobaviteljev predstavljajo slovenski dobavitelji.

³² Prikaz v EUR je preračunan, glede na referenčni tečaj ECB s spletne strani Banke Slovenije na 31. 12. 2019.

³³ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3, 308-2, 414-2.

³⁴ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3, 204-1.

4. Okolje

Politika varovanja zdravja, varnosti in okolja (ZVO)³⁵

Vodilo našega razmišljanja in delovanja je prispevati k trajnostnemu razvoju družbe. Pri tem dajemo prednostni pomen:

- zdravju in varnosti zaposlenih ter vseh, na katere vplivamo s svojim poslovanjem, in
- varstvu okolja.

Uresničujemo politiko in smernice Novartisa in Sandoza ter upoštevamo zahteve zdravstvene, varnostne in okoljske zakonodaje. Svoje delovanje utemeljujemo na ključnih stebrih Novartisove politike družbene odgovornosti, ki so osredotočeni na izboljšanje dostopnosti zdravljenja, odgovorno poslovanje, pregledno poročanje o svojih vplivih, zaposlene in skupnost ter skrb za okolje.

Ob tem dvigujemo zavest zaposlenih za varno in zdravju neškodljivo delo, ki ne povzroča čezmernih vplivov na okolje. Za izboljševanje učinkovitosti in odgovornosti si postavljamo dolgoročne ter letne merljive cilje.

Premišljeno izkoriščamo naravne vire in preverjamo ter zmanjšujemo vplive svojega poslovanja na okolje. Zastavljeni cilji odražajo naše okoljske vplive, ki jih celovito uprav-

ljamo v okviru Novartisovega sistema okoljskega upravljanja EMS (Environmental Management System).

Smo družba, odprta za zunanjo javnost. Dejavno sodelujemo z lokalnimi skupnostmi, odzivamo se na njihove pobude in skupaj iščemo rešitve za izboljšave.

Smernice politike varovanja zdravja, varnosti in okolja

Sistem varovanja zdravja, varnosti in varstva okolja uveljavljamo po jasnih smernicah, vgrajenih v naše delovanje. Izpolnjevanje zakonskih predpisov in korporacijskih usmeritev je podlaga našemu sistemu upravljanja tveganj za zdravje, varnost in okolje. Spoštujemo zahteve sistema ravnanja z okoljem po standardu ISO 14001, sistema vodenja varnosti in zdravja pri delu ISO 45001, programa "Odgovorno ravnanje" (t. i. Responsible Care) za kemično industrijo ter sistema Skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo (EMAS).

Ključne smernice so:

- Zdravje, varnost in varstvo okolja so temeljna odgovornost vseh zaposlenih.
- Pri varovanju zdravja, zagotavljanju varnosti in varstvu okolja delujemo proaktivno.

³⁵ GRI GS 102-11, GS 103-1, 103-2, 103-3.

- Redno preverjamo skladnost svojega delovanja z zakoni, predpisi in smernicami. Zavezani smo spoštovanju vseh zakonskih predpisov in drugih predpisov v farmacevtski proizvodnji ter Novartisovih standardov, ki se nanašajo na vse relevantne vidike zdravja, varnosti in okolja.
- Zaposlene ozaveščamo o naših politikah na področjih varovanja zdravja, varnosti in okolja ter jih stalno usposabljam za njihovo uresničevanje. S tem omogočamo njihovo varno delo in seznanjenost s tveganji.
- Z uvajanjem najboljših razpoložljivih in ekonomsko učinkovitih tehnologij se želimo uvrstiti med vodilne družbe pri varovanju okolja.
- Z neprekinjenim izboljševanjem poslovnih in proizvodnih procesov izboljšujemo učinkovitost na področju zdravja, varnosti in okolja ter zmanjšujemo vplive na okolje.
- Vzpostavljene imamo sisteme in ukrepe za preprečevanje onesnaževanja okolja, ki jih redno preverjamo ter nadgrajujemo.
- Politiko varovanja zdravja, varnosti in okolja ter njeno izvajanje dokumentiramo, posodabljam in dosledno uresničujemo zastavljene smernice, o čemer obveščamo ter osveščamo zaposlene.
- Prizadevamo si za stalen napredek pri rabi surovin in energetskih virov ter zmanjševanju okoljskih vplivov, kar preverjamo z rednimi meritvami in s spremljanjem podatkov.
- Na proizvodnih lokacijah opredeljujemo, sledimo, upravljamo in redno dokumentiramo tveganja na področju zdravja, varnosti in okolja.
- Za uresničitev načrtov pri doseganju ciljev in obvladovanju tveganj po potrebi predlagamo in izvajamo preventivne ter korektivne ukrepe.

Deležnikom zagotavljamo uravnotežene informacije o svoji družbeni odgovornosti, ki so primerna podlaga za dialog in oblikovanje stališč ter odločitev. Informacije o trajnostnih vidikih svojega poslovanja javno objavljamo na svoji spletni strani www.lek.si.

Skladnost z zakonodajo in standardi na področju ZVO³⁶

Spoštovanje zakonskih in drugih zahtev je osnova našega odgovornega delovanja, in to zahtevamo tudi od zunanjih izvajalcev. Upoštevamo interne in tudi veljavne mednarodne, državne ter lokalne zakonske zahteve. V primeru prekrivanja med uporabo internih zahtev in zakonskih zahtev veljajo strožje zahteve.

Krovni zakon na področju varovanja okolja je Zakon o varstvu okolja, ki določa vsebine podzakonskih predpisov na področju vode, hrupa, odpadkov, embalaže, emisij v zrak, svetlobnega onesnaževanja in skladiščenja nevarnih tekočin ter na drugih področjih varstva okolja.

Na področju vode izpolnjujemo zahteve Uredbe o emisiji snovi in toplote pri odvajanju odpadne vode iz naprav za proizvodnjo farmacevtskih izdelkov in učinkovin, ki velja posebej za farmacevtsko industrijo.

Kot zavezanci IED³⁷ (Direktiva o industrijskih emisijah) z lokacijama v Lendavi in Mengšu delujemo skladno z Uredbo o vrsti dejavnosti in naprav, ki lahko povzročijo onesnaževanje okolja večjega obsega. Obe obstoječi dovoljenji IED zajemata tudi izpuščanje toplogrednih plinov iz hladilnih naprav, na lokacijah v Ljubljani in na Prevaljah pa te izpuste vključujeta dovoljenji, ki obravnavata emisije v zrak. Na vseh lokacijah smo zavezanci po Uredbi o mejnih vrednostih emisije hlapnih organskih spojin v zrak iz naprav, v katerih se uporabljajo organska topila. Lokacija Mengeš je kot vir manjšega tveganja zavezana k spoštovanju Uredbe o preprečevanju večjih nesreč in zmanjševanju njihovih posledic.

Poudarek pri uvajanju zakonskih in drugih zahtev je na učinkovitem prenašanju novih zahtev v Lekove postopke dela. Odgovorne osebe za posamezna področja aktivno spremljajo in prepoznajo nove zahteve, vodijo evidence vseh relevantnih zahtev v Registru ZVO in nemotenega poslovanja (NP) zakonodajne in druge skladnosti, izdelujejo razlage novih zahtev z analizo pomanjkljivosti v aplikaciji HSENet ter poskrbijo za njihov prenos na lokacije. V primeru regulatornih sprememb, ki zahtevajo precejšnje kapitalske in/ali infrastrukturne spremembe, se pripravi in dokumentira akcijski načrt za obravnavo v HSENet. Register se posodablja ob spremembah zahtev, operativnih spremembah, rezultatih regulatornih inšpekcijskih pregledov in presoj zakonske skladnosti tretjih oseb in/ali najmanj dvakrat letno. Za učinkovit prenos v prakso so odgovorni vodje na lokacijah prek predstavnikov oddelkov ZVO. V okviru vodstvenega pregleda se najmanj enkrat letno izvede pregled novih in pričakovanih zakonskih zahtev.

Od zunanjih izvajalcev storitev zahtevamo minimalno enakovredne programe dela, kar v praksi pomeni poleg izpolnjevanja zakonskih zahtev tudi dokazovanje zagotavljanja ukrepov iz ugotovljenih ocen skladnosti.

V letu 2019 smo imeli 12 inšpekcijskih pregledov, od tega jih je bilo osem z okoljskega področja, kamor sodijo tudi dva inšpekcijska pregleda biološke varnosti in dva pregleda ustreznosti uporabnih dovoljenj za objekte, dva pregleda sta bila s strani infrastrukturnega ministrstva (energetski in elektroenergetski), po en pregled pa je bil iz požarne in kemijske varnosti. Pri inšpekcijskih pregledih na nobeni izmed lokacij ni bilo ugotovljenih neskladnosti, zaradi katerih bi bila izdana odločba s plačilom globe, vsi ureditveni ukrepi pa so bili izvedeni v predpisanem roku.³⁸

V letu 2019 smo bili vključeni tudi v inšpekcijske preglede preverjanja kakovosti poslovanja in izdelkov (npr. JAZMP, FDA ...), in sicer na področju zdravstvenih pregledov in ravnanja z odpadki.

³⁶ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3.

³⁷ Glej Slovar pomembnih izrazov na strani 91.

³⁸ GRI GS 307-1.

Za vse naše projekte oz. spremembe redno pridobivamo okoljevarstvena dovoljenja. Z upoštevanjem določil okoljevarstvenih dovoljenj, ki sta jih izdali Agencija RS za okolje in Direkcija RS za vode, ter dodatnih Novartisovih smernic je proizvodnja v naših obratih varna in ne ustvarja prekomernih vplivov na okolje. Dovoljenja in smernice namreč opredeljujejo mejne vrednosti izpustov v zrak in vodo, ravnanje z odpadki, ukrepe za zmanjšanje svetlobnega onesnaževanja ter načine varnega skladiščenja surovin in izdelkov na lokacijah, ki jih dosledno upoštevamo.

Okoljevarstvena dovoljenja in njihove spremembe na vseh naših lokacijah:

- Okoljevarstveno dovoljenje za obratovanje naprave, ki lahko povzroča onesnaževanje okolja večjega obsega (IPPC), za lokacijo Lendava, št. dovoljenja 35407-172/2006, s 15. 4. 2010.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava, št. 35407-37/2011-33, z 12. 7. 2012.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava, št. 35406-33/2012-4, s 15. 3. 2013.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava št. 35406-53/2014-8, s 23. 1. 2015.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava št. 35406-39/2015-10, s 27. 1. 2016.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava št. 35406-53/2016-7 z 8. 6. 2017.
- Okoljevarstveno dovoljenje za obratovanje naprave, ki lahko povzroča onesnaževanje okolja večjega obsega (IPPC), za lokacijo Mengeš, št. dovoljenja 35407-171/2006, s 14. 5. 2010.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35407-22/2010, z 28. 12. 2010.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35407-54/2011, s 16. 5. 2012.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-24/2012-3, s 23. 8. 2012.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-25/2013-6, z 11. 11. 2013.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-42/2014-4, z 10. 9. 2014.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 3555406-7/2015-7, z 20. 4. 2015.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-33/2015-20, z 9. 2. 2016.
- Okoljevarstveno dovoljenje za obrate tveganja (SEVESO-tveganja) za lokacijo Mengeš, št. 35415-26/2006-9, s 25. 5. 2015.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-43/2016-8, s 30. 3. 2017.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-77/2017-5, s 15. 11. 2018.
- Delna odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-21/2019-9, s 23. 12. 2019.
- Okoljevarstveno dovoljenje glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35431-6/2016-9, z 22. 11. 2016.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35440-1/2017-6, z 28. 5. 2018.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35440-2/2019-4, s 23. 5. 2019.
- Okoljevarstveno dovoljenje glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Prevalje, št. 35444-36/2016-12, z 21. 3. 2017. Delno vodno dovoljenje za neposredno rabo vode za tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d. d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-19/2011, s 15. 7. 2011.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d. d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-17/2013-2 (povezava 35536-19/2011), s 17. 4. 2013.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d. d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-90/2014-2 (povezavi 35536-17/2013-2 in 35536-19/2011), s 13. 1. 2015.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d. d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-18/2016-2 (povezava št. 35536-19/2011), s 4. 4. 2016.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d. d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35530-29/2019 (povezava št. 35536-19/2011), z 12. 3. 2019.
- Vodna dovoljenja za neposredno rabo vode, št. 35536-20/2008-4 z 18. 9. 2008 35536-45/2012-5 z 19. 2. 2013 in 35536-65/2013-8 z 29. 9. 2013.
- Dovoljenje za raziskavo podzemnih voda, št. 35505-74/2017-3, s 13. 9. 2017.
- Dovoljenje za raziskavo podzemnih voda, št. 35505-69/2019, s 24. 7. 2019.
- Dovoljenji za izpuščanje toplogrednih plinov, št. 35485-53/2014, z 22. 10. 2014, in št. 35485-54/2014, s 15. 12. 2014.
- Odločba o oprostitvi plačila okoljske dajatve zaradi zgorevanja goriva, št. 35483-67/2016-3 z 9. 6. 2016 (Lendava).
- Odločba o oprostitvi plačila okoljske dajatve zaradi zgorevanja goriva, št. 35483-66/2016-3 z 9. 6. 2016 (Mengeš).

4.1 Uveljavljanje aktivne okoljske politike

Nenehno iščemo priložnosti za izboljšanje učinkovite rabe surovin in omejevanje vpliva svoje dejavnosti na okolje. Vidiki ZVO zajemajo dejavnosti, izdelke in storitve ter vplive v njihovem življenjskem ciklu, nad katerimi imamo neposreden upravljalški nadzor, pa tudi vplive, ki so posledica povezav podjetja s tretjimi osebami. Vsi neposredni in posredni okoljski vidiki s pomembnim vplivom na okolje so zajeti v registru vidikov.

Okoljska odgovornost kot naša prednostna poslovna usmeritev nas zavezuje, da okoljske vidike upoštevamo že pri sprejemanju poslovnih odločitev. Na področju inovacij in razvoja novih izdelkov na znanstven in transparenten način skrbno proučimo priložnosti za izboljšanje okoljskih vidikov ter opredelimo tveganja. Z ocenjevanjem okoljskih vplivov zagotavljamo, da prednosti novega produkta, procesov in tehnologije odtehtajo preostala tveganja. Merila ocenjevanja ZVO-vidikov so povzeta po enotni Novartisovi predlogi za ocenjevanje tveganj. Pomembni vidiki so jasno opredeljeni.

Naši primarni okoljski vidiki so **poraba energije** in posledično vpliv toplogrednih plinov na **zrak**, **vode** in **mikroonesnaževala v odpadni vodi** ter **surovine** in **odpadki**, predvsem možnost njihove ponovne uporabe oziroma recikliranja. Med posredne okoljske vidike uvrščamo okoljske vplive na strani dobaviteljev oz. pogodbenih izvajalcev (oskrba), pri čemer moramo zaradi specifičnosti farmacevtske proizvodnje upoštevati, da je naš vpliv na uporabo izdelkov in na njihovo obdelavo ob koncu življenjske dobe omejen.

Naši primarni okoljski vidiki so **poraba energije in posledično vpliv toplogrednih plinov na zrak, vode in mikroonesnaževala v odpadni vodi ter surovine in odpadki, predvsem možnost njihove ponovne uporabe oziroma recikliranja.**

V 2019 nismo prejeli glob ali nadenarnih sankcij zaradi neskladja z okoljsko zakonodajo.³⁹ Naša politika odgovornega upravljanja vplivov na okolje nam sicer narekuje stalno prepoznavanje potencialnih vplivov na okolje. Prepoznali in podrobno raziskali smo 67 primerov potencialnih vplivov ter ugotovili, da jih je dejanski vpliv na okolje imelo le sedem. V šestih primerih je šlo za kratkotrajno (polurno) preseganje mejne vrednosti enega od parametrov emisije v zrak (letno je opravljenih okrog 17.520 kontinuiranih meritev emisij v zrak) in v enem primeru za preseženo mejno vrednost emisije v vodo. V vseh primerih smo takoj ustrezno

ukrepali in skladno z okoljsko zakonodajo obvestili pristojni inšpektorat. Ta je z raziskavo ugotovil, da ni bilo povzročene okoljske škode ter zato ni predpisal dodatnih ukrepov. Prejeli smo tudi dve vprašanji in sočasni pobudi javnosti, ki sta skupaj z ukrepi opisani v poglavju 2.2.1.

4.1.1 Posebnosti poslovanja in nesorazmerja v zajetih podatkih

Pri vrednotenju in razlagi naših okoljskih kazalnikov je treba upoštevati nekatera nesorazmerja, ki se pojavijo ob zajemu podatkov. Nastanejo zlasti pri teži nekaterih farmacevtskih izdelkov in učinkovin, predvsem pri bioloških zdravilih, kjer je proizvodnja zelo kompleksna in se teža meri v kilogramih. Na drugi strani imamo izdelke za samozdravljenje, kjer proizvodnjo merimo v več desetih tonah.

Do nesorazmerij prav tako prihaja zaradi razlik v portfelju posameznih lokacij, še posebej tam, kjer je ta portfelj velik (Mengeš, Ljubljana). Dodatno se nesorazmerja pojavijo pri primerjavi letnih prikazov kazalnikov, saj se sestava proizvodnje razlikuje po letih.

Tako so kazalniki, povezani z učinkovitostjo porabe surovin, energentov, vode, nastajanjem odpadkov, emisij v zrak ter nastajanjem odpadnih vod, na tono proizvoda zaradi vsega navedenega med leti težko primerljivi in še težje med posameznimi proizvodnimi lokacijami.

Z rastjo proizvodnje Trdnih izdelkov Lendava se na ravni celotne lendavske lokacije povečujejo raba surovin (energija, voda), količine nastalih odpadkov, v manjši meri pa tudi emisije v vodo in zrak. Nasprotno se njihova količinska realizacija ne upošteva in torej tudi ne prikazuje v izračunih učinkovitosti posameznih kazalnikov. Dodatno je opazen trend, povezan s spremembami portfelja iz visokotonažnih izdelkov v izdelke manjših količin z visoko dodano vrednostjo. Izrazita sprememba portfelja v letu 2019 je bila v Mengšu, kjer smo iz proizvodnje izločili več dolgo prodajanih proizvodov, na obstoječe proizvodne linije pa uvedli nove in z optimizacijo procesov povečali proizvodne zmogljivosti pri nekaterih aktualnih proizvodih.

4.1.2 Vlaganja in dosežki pri varovanju okolja⁴⁰

Ob vlaganjih v proizvodne objekte vedno upoštevamo tudi vidik zagotavljanja okoljske skladnosti pri emisijah in energetske varčne izvedbe tehnoloških sistemov. Vgrajujemo najboljše trenutno razpoložljive tehnologije – tako v obstoječe kot nove proizvodnje. Med okoljske naložbe štejemo tudi obnovo streh, fasad in kanalizacije. Ocenjena vrednost za investicije v okolje v letu 2019 je 3,3 milijona evrov.

³⁹ GRI GS 307-1.

⁴⁰ GRI GS 103-2.

Ob vlaganjih v proizvodne objekte vedno upoštevamo tudi vidik zagotavljanja okoljske skladnosti pri emisijah in energetsko varčne izvedbe tehnoloških sistemov. Vgrajujemo najboljše trenutno razpoložljive tehnologije – tako v obstoječe kot nove proizvodnje.

Pomembnejši projekti na področju varovanja okolja:

Lendava

- vzpostavitev dodatnih zaprtih krogov za hlajenje sistemov,
- namestitev hladilnega stolpa za podhlajevanje vode in s tem zmanjšanje potreb po delovanju hladilnega agregata (freecooling); posledično je zmanjšana poraba električne energije,
- sprememba procesa proizvodnje fermentacijske brozge s prihrankom na električni energiji (feeding),
- zmanjšana poraba zemeljskega plina na sežigalnici zaradi dodatne regeneracije topila v proizvodnji (projekt je bil izveden v 2018, vendar z učinkom v 2019),
- uvedba dodatne regeneracije izopropanola, s čimer je zmanjšana poraba tega topila ter antipenilca na obratu Fermentacija (projekt je bil izveden v 2018, vendar z učinkom v 2019).

Ljubljana

- optimizacija delovanja HVAC-sistemov,
- zamenjava razsvetljave (LED-luči) v instalacijski etaži proizvodnega objekta,
- optimizacija delovanja mehčalnih naprav,
- ponovna uporaba odpadne vode pri pripravi demineralizirane vode v neproizvodnih objektih,
- ponovna uporaba odpadne vode pri pripravi WFI-vode (voda za injekcije),
- projekt vračanja parnega kondenzata v Energetiko Ljubljana.

Prevalje

- optimizacija predgrevanja tehnološke tople vode,
- optimizacija HVAC-sistema,
- optimizacija delovanja parnega kotla ECO1 – izraba odpadne toplote.

Mengeš

- povezava odpadnih tokov iz proizvodnje s skladiščnimi napravami za sosežig ter optimiranje sosežiga odpadnih topil,
- vpeljava varčevalnih ukrepov pitne vode, kot so zmanjšanje volumnov izpiralne vode na straniščnih kotličkih, zamenjava perlatorjev na vodovodnih pipah z nizkopretočnimi; s temi ukrepi smo še dodatno znižali rabo pitne vode na lokaciji,

- preusmeritev nekontaktnih vod iz obrata Fermentacija v kanal hladilnih odpadnih vod.

4.1.3 Preverjanje uveljavljenih standardov⁴¹

Skrbimo za stalno izpolnjevanje vseh zakonskih predpisov in zahtev mednarodnih standardov s področja zdravja, varnosti ter okolja.

Prostovoljno uresničujemo Program odgovornega ravnanja za kemijsko industrijo (POR, Responsible Care), ponovno smo certificirali sistem ravnanja z okoljem po standardu ISO 14001:2015 in sistem varnosti in zdravja pri delu po standardu ISO 45001:2018. Slednji je nadomestil standard OHSAS 18001, poudarja dosledno izpolnjevanje zakonodajnih zahtev in sodelovanje z zaposlenimi ter zahteva od vodstva vzpostavitev dobre varnostne kulture.

V shemo EMAS, sistem Evropske unije za upravljanje okoljskih vplivov, smo vključeni z vsemi štirimi lokacijami kot edini gospodarski subjekt v vseh štirih občinah. Slovenski inštitut za kakovost in meroslovje (akreditacijska številka SI-V-0001) je kot okoljski preveritelj tudi v letu 2020 potrdil, da podatki in informacije v Poročilu o trajnostnem razvoju družbe Lek d. d. za leto 2019 podajajo zanesljivo, verodostojno ter pravilno sliko o vseh dejavnostih organizacije v obsegu, navedenem v okoljski izjavi.

Prav tako so skladnost našega poslovanja na področju zdravja, varnosti in okolja potrdila druga zunanja preverjanja v letu 2019 (JAZMP, FDA, dobavitelji itd.).

4.1.4 Ključni projekti

Protieksplzijska zaščita – ATEX

Lekov sistem protieksplzijske zaščite je v celoti skladen z zakonodajnimi in internimi predpisi. Za vse dele proizvodnih procesov, kjer so prisotne potencialno eksplozivne atmosfere na vseh lokacijah, imamo pridobljene certifikate o vzdrževanju Ex-opreme in jih redno obnovljamo na vsakih pet let. Na lokacijah delujejo v enotah Proizvodni inženiring usposobljene ekipe za vzdrževanje Ex-opreme. Ob spremembah opreme oz. tehnoloških procesov že v zgodnji fazi vključijo v pripravo projektne dokumentacije zahteve za ustrezno izvedbo protieksplzijske zaščite pred začetkom obratovanja nove Ex-opreme. Zaposleni so usposobljeni za delo z Ex-opremo na podlagi internih predpisov in usposabljanj. Za vse Lekove lokacije vodimo pregled realiziranih certifikacij in usposobljenosti ekip za vzdrževanje Ex-opreme. V letu 2019 smo pridobili oz. obnovili 25 certifikatov o vzdrževanju Ex-opreme.

⁴¹ GRI GS 103-2.

LOTO

V okviru aktivnosti LOTO – LockOut/TagOut (zakleni in označi) – smo še večji poudarek namenili usposabljanju osebja za pravilno uporabo LOTO-postopkov pri ravnanju z opremo med vzdrževalnimi deli in ravnanju z nevarnimi energijami. Na vseh lokacijah smo z zunanjim certificiranim izvajalcem izvedli usposabljanja za odgovorne vodje del in pooblaščen izvajalce del, dodatno pa na vseh lokacijah usposabljam tudi trenerje po postopku za izvajanje del z visokim tveganjem (LOTO-postopku). Usposobljeno osebje je prejelo potrdilo o usposobljenosti za delo skladno s standardom LockOut/TagOut in internim Novartisovim predpisom.

NOSSCE – za odličnost vseh členov v oskrbovalni verigi

Vsak naš izdelek prepotuje dolgo in zahtevno pot do končnega uporabnika: od razvoja, proizvodnje, kontrole kakovosti do pakiranja in distribucije. Za doseganje odličnih rezultatov je zato ključno usklajevanje vseh, ki v tem procesu sodelujejo.

NOSSCE (Novartis Operational Standards for Supply Chain Excellence – Novartisov standard operativne odličnosti oskrbovalne verige) omogoča preprosto, pregledno in nemoteno delovanje te verige. Ključni cilj projekta je vzpostavitev zanesljivega, razumljivega in transparentnega procesa, ki na trg prinaša kakovostne, varne ter učinkovite izdelke. Za projekt NOSSCE je bilo leto 2019 prelomno leto, saj so ga certificirale skoraj vse lokacije, nekatere pa na začetku leta 2020.

4.1.5 Posredni okoljski vplivi⁴²

Med naše najpomembnejše posredne okoljske vplive prištevamo vplive na strani dobaviteljev, zato sodi okoljska odgovornost pogodbenikov med ključne kriterije sodelovanja. Od dobaviteljev pričakujemo spoštovanje načel Novartisove politike družbene odgovornosti in trajnostnega razvoja, pred podpisom pogodbenega dogovora ciljno presoja celotno verigo dobaviteljev surovin in proizvodov na podlagi ZVO vplivov ter njihove širše družbene odgovornosti.

Pogodbeni dogovor predstavlja dobaviteljevo jamstvo za upoštevanje vseh veljavnih zakonov in ZVO-predpisov. Neupoštevanje teh standardov se šteje kot bistvena kršitev pogodbe, ki nam daje pravico, da od pogodbe odstopimo. Več o tem v poglavju 3.2 *Sodelovanje z dobavitelji*.

Transport je pomemben posredni okoljski vpliv naše dejavnosti. Ta je tudi sicer v urbanem okolju prepoznan kot ključni vir onesnaženja zraka predvsem zaradi trdnih delcev (delci PM). Okoljske vplive pri distribuciji blaga omeju-

jemo z nadomeščanjem letalskega s pomorskim prevozom, o čemer poročamo v poglavju 4.9.3.2 *Distribucija*.

Posredne okoljske vplive transporta omejujemo tudi s pogostejšo uporabo tele- in videokonferenc namesto daljših poslovnih poti. Redno spremljamo porabo goriva in prevožene kilometre ter popisujemo količino izpuščenega CO₂ vseh službenih osebnih vozil. O teh podatkih za vsako četrtletje poročamo v Novartisovo bazo podatkov.

V letu 2019 smo upravljali s 168 službenimi avtomobili (155 v 2018). Skupno smo z njimi prevozili 7.870.027 km (5.317.326 km v letu 2018) in pri tem porabili 359.666 l goriva (244.407 l v letu 2018). Poleg službenih avtomobilov smo imeli še okoli 17 drugih vozil (gasilska vozila, viličarji). Skupno smo z vsemi vozili v zrak izpustili 1.004 t CO₂ (692 t v letu 2018).

Posredni vpliv transporta upoštevamo tudi pri izboru dobaviteljev v kategorijah, kot je naročanje embalaže. Tudi dobavitelji za transport in ravnanje z odpadki so skrbno izbrani. Skladno z zakonodajo in notranjimi predpisi izbiramo le dobavitelje, ki imajo potrebna dovoljenja ter so vpisani v evidenco izvajalcev na resornem ministrstvu.

4.2 Surovine in naravni viri

4.2.1 Masni pretok materialov⁴³

V Leku si prizadevamo za čim učinkovitejšo rabo surovin in proizvodnjo zdravil na način, ki v največji možni meri ohranja naravne vire. Naše ravnanje z odpadki temelji na prednostnem zmanjševanju, ponovni uporabi, recikliranju in uporabi odpadkov za gorivo ter zmanjševanju njihovega sežiga in odlaganja.

Zaradi spremembe sestave in obsega proizvodnje farmacevtskih učinkovin prihaja ponekod do letnih nihanj masnih pretokov materialov. V proizvodnih obratih v Lendavi in na Prevaljah so nihanja minimalna, saj tam proizvajamo le enega do dva izdelka.

V letu 2019 smo ob 2 % manjšem količinskem obsegu proizvodnje povečali rabo surovin za 3 %. Najbolj smo jo zmanjšali na lokaciji Prevalje (za 9 % ob 5-odstotnem zmanjšanju proizvodnje), sledi Ljubljana s 5-odstotnim zmanjšanjem (ob 4-odstotnem zmanjšanju proizvodnje). Na lokaciji Mengeš smo rabo surovin povečali za 7 % (ob 16-odstotnem povečanju proizvodnje), v Lendavi pa za 4 % (ob 3 % manjši proizvodnji).

⁴² GRI GS 305-1, 308-2.

⁴³ GRI 103-1, 103-2, 103-3.

Letni masni pretok različnih uporabljenih materialov* 44

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2015	t	9.107	3.413	15.779	1.939	30.239
2016	t	8.803	3.484	15.261	1.861	29.409
2017	t	8.740	3.379	13.043	1.879	27.041
2018	t	8.549	3.324	14.253	1.998	28.125
2019	t	8.910	3.097	15.225	1.814	29.046

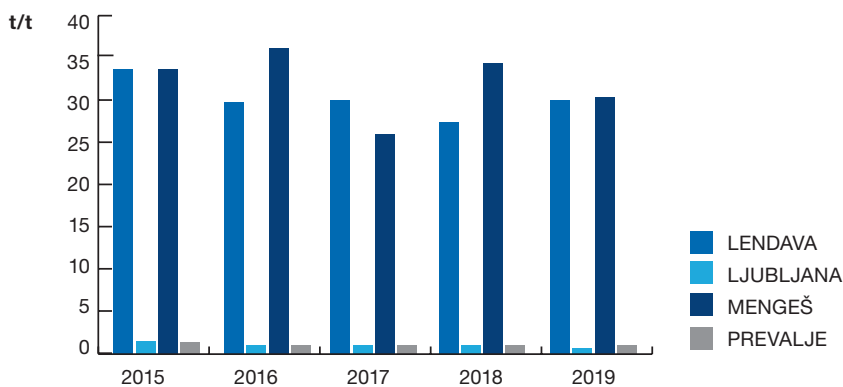
* Celotna količina vseh nabavljenih materialov v obdobju poročanja, potrebnih za celovito odvijanje proizvodnih procesov do končnih izdelkov (brez upoštevanja embalaže, goriv, vode in tehnološke opreme).

4.2.2 Učinkovitost rabe materialov

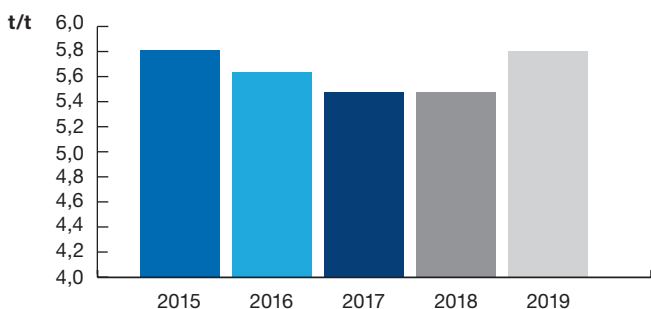
Učinkovitost rabe surovin prikazujemo s kazalnikom porabe surovin na enoto izdelka. Kot je razvidno s spodnjih dveh grafičnih prikazov, količina porabljenih surovin za tono

proizvedene učinkovine oziroma izdelka v letu 2019 ostaja na ravni 2015.

Učinkovitost različnih uporabljenih materialov na proizvedeno enoto po lokacijah⁴⁵

Učinkovitost rabe surovin na proizvedeno enoto – Lek skupaj

⁴⁴ Glavni kazalnik EMAS, GRI GS 301-1.

⁴⁵ Glavni kazalnik EMAS.

4.2.3 Trajnostni pristop pri ravnanju z embalažo

Lekova okoljska trajnostna prizadevanja vključujejo tudi uporabo embalaže, ki mora biti izdelana iz čim bolj naravnih materialov in učinkovito zasnovana. Izpolnjevati mora ustrezna tržna merila, ustrezati zahtevam izdelka in potrošnika ter dosegati stroškovno dostopnost. Okolju mora biti prijazna skozi celoten življenjski cikel, zato je pomembno, da z njo tudi po uporabi pravilno in odgovorno ravnamo.

Osnovna načela oblikovanja in proizvodnje embalaže so skladna z Novartisovo politiko trajnostne rabe embalaže ter opredeljena v Sandozovem globalnem pakirnem katalogu. Ta predpisuje celovit izbor priporočenih materialov za ovojnino, pri čemer upošteva zavezujočo hierarhijo ravnanja z odpadki ter dimenzije in oblike primarnih ter sekundarnih

ovojnin. Vodilo smernic je, da mora ovojnina ob izpolnjevanju vseh regulatornih zahtev povzročiti čim manj odpadkov, poraba energije za njeno izdelavo pa mora biti čim nižja.

V Trdnih izdelkih Lendava so v letu 2019 začeli z vračanjem rabljenih 50-litrskih sodov dobavitelju surovine. S tem so embalažo, ki bi sicer postal odpadke, preusmerili v ponovno uporabo, za točno določen namen s strani povezane Lekove družbe.

Ob načrtovanju standardizacije izdelka Euceras/Galvusmet jim je v Trdnih izdelkih Lendava prav tako uspelo zmanjšati dimenzijo pretisnih omotov, s čimer so posredno tudi znižali porabo materialov. Na letni ravni so prihranili 13 t plastične folije ter 1,5 t aluminijaste pokrivne folije. Sočasno so prihranili tudi 285 GJ energije ter 195.000 litrov vode, ki bi bili potrebni za proizvodnjo aluminijaste pokrivne folije, v ozračje pa bi se sprostilo še 13,5 t CO₂.

4.3 Energija

4.3.1 Poraba energije

V letu 2019 je skupna poraba energije znašala 1.344.882 GJ in je bila za 0,42 % višja kot leto prej. Zvišanje je posledica novozgrajenih ali razširjenih obratov ter povečanja proizvodnje količin energetske zahtevnejših produktov. Za dvig energetske učinkovitosti smo na vseh lokacijah pripravili in izvedli več projektov ter prihranili 44.434 GJ (3,3 %) energije oz. za 3.173 t zmanjšali emisije CO₂ v ozračje.

Lokaciji Lendava (za 0,33 %) in Prevalje (za 0,42 %) sta zmanjšali skupno letno porabo energije, medtem ko sta Mengeš (za 1,66 %) in Ljubljana (za 0,33 %) povečala porabo energije v primerjavi z letom 2018.

Skupna poraba energije (HHV – High Heating Value/zgornja kurilnost)^{46*}

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	GJ	414.383	452.025	375.130	66.563	1.308.102
2017	GJ	439.585	451.273	364.479	66.156	1.321.493
2018	GJ	470.766	441.039	364.387	63.013	1.339.204
2019	GJ	469.189	442.506	370.440	62.747	1.344.882

* V tabeli so zajeta vsa goriva/energenti, ki so vstopali v procese izrabe energije, kar smo popravili v seštevkih tudi za pretekla leta. Dodana je bila energija, pridobljena iz biomase v Lendavi in Mengešu ter odpadnih topil v Lendavi. Podatke zaradi prehoda na obračun z zgornjo kurilno vrednostjo prikazujemo za zadnja štiri leta.

Na lokaciji Mengeš uporabljamo odpadna topila kot sekundarno gorivo za delovanje parnega kotla, ki proizvaja toploto in paro za tehnološke namene. S tem zmanjšamo porabo zemeljskega plina za okoli 25 % letno, kar je enako kot za ogrevanje porabi 850 povprečnih slovenskih

gospodinjev. Delež obnovljivih virov energije na lokaciji Lendava znaša do 1 %, pridobivamo pa jih s sežigom organskih odpadkov iz fermentacijske proizvodnje (biomasa).

⁴⁶ GRI GS 302-1.

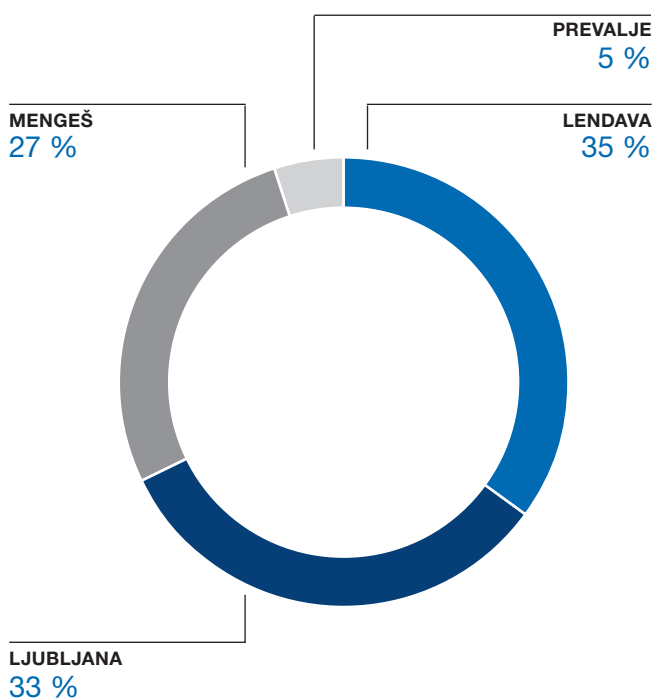
Poraba energije, pridobljene iz odpadnih topil v Lendavi in Mengšu

Leto	Enota	Lendava	Mengeš	Lek (skupaj)
2016	GJ	13.881	52.546	66.427
2017	GJ	4.658	57.082	61.740
2018	GJ	26.578	50.441	77.019
2019	GJ	30.364	63.542	93.906

Poraba energije, pridobljene iz biomase v Lendavi

Leto	Enota	Lendava
2016	GJ	4.500
2017	GJ	4.191
2018	GJ	4.612
2019	GJ	3.417

Porazdelitev rabe energije po lokacijah

V celotni porabi energije ima najvišji delež Lendava s 35-odstotnim, sledijo Ljubljana s 33-odstotnim, Mengeš s 27-odstotnim in Prevalje s 5-odstotnim deležem.

Učinkovitost rabe energentov na proizvedeno enoto⁴⁷

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	GJ/t	1.489	151	835	45	252
2017	GJ/t	1.485	169	734	45	269
2018	GJ/t	1.538	155	846	41	262
2019	GJ/t	1.580	161	743	43	268

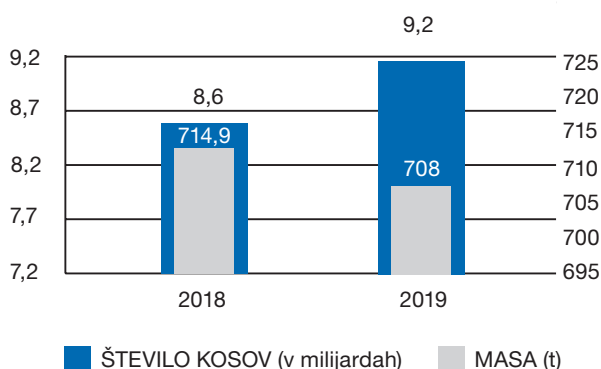
⁴⁷ Glavni kazalnik EMAS, GRI GS 302-3.

Skupna učinkovitost rabe energentov se je zmanjšala za 2,3 %. Pri tem moramo upoštevati, da imamo v podjetju na lokacijah zelo različne tipe proizvodnih enot z raznolikimi portfelji izdelkov, ki se letno proizvedejo v različnih količinah. Od izdelkov, ki se na letnem nivoju proizvedejo v nekaj kg, pa do takih, kjer letne količine presežejo sto ton pri podobni ali celo manjši rabi energije. Spodaj je prikazan primer, kako različni tip proizvodnje prispeva k skupnim proizvedenim volumnom in kako k skupni rabi energije.

Pri proizvodni enoti z velikim številom izdelkov in tudi velikim številom kosov se je kljub znatno višjemu številu proizvedenih enot (za 6,8 %) skupni volumen v tonah znižal za 1 %.

Poraba energije proizvodne enote pa se je zaradi višjega števila proizvedenih enot povečala (enako tudi nekateri drugi kazalniki, npr. poraba embalaže), čeprav so volumni nižji.

Primer proizvodnje z velikim številom izdelkov različnih volumnov

Poraba energije na zaposlenega*

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	GJ/zaposlenega	980	235	374	271	363
2017	GJ/zaposlenega	908	217	344	253	340
2018	GJ/zaposlenega	824	205	332	246	328
2019	GJ/zaposlenega	707	192	331	253	302

* Podatek je preračunan glede na število redno zaposlenih v Leku na dan 31. 12. in ne vključuje pogodbenih oz. zunanjih izvajalcev.

Električna energija je glavni vir energije za pogon proizvodnje opreme, pripravo energetskih medijev za proizvodnjo (komprimiran zrak, hladilni mediji idr.), razsvetljavo objektov in hlajenje neproizvodnih objektov.

Raba električne energije⁴⁸

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2015	GJ	201.421	173.523	124.413	28.139	527.496
2016	GJ	213.819	178.554	126.025	27.810	546.208
2017	GJ	221.602	176.139	124.772	26.431	548.943
2018	GJ	230.964	173.551	127.633	26.250	558.397
2019	GJ	229.513	175.873	129.703	23.980	559.070

Raba električne energije se je povečala za 0,1 % v primerjavi z letom prej.

⁴⁸ GRI GS 302-1.

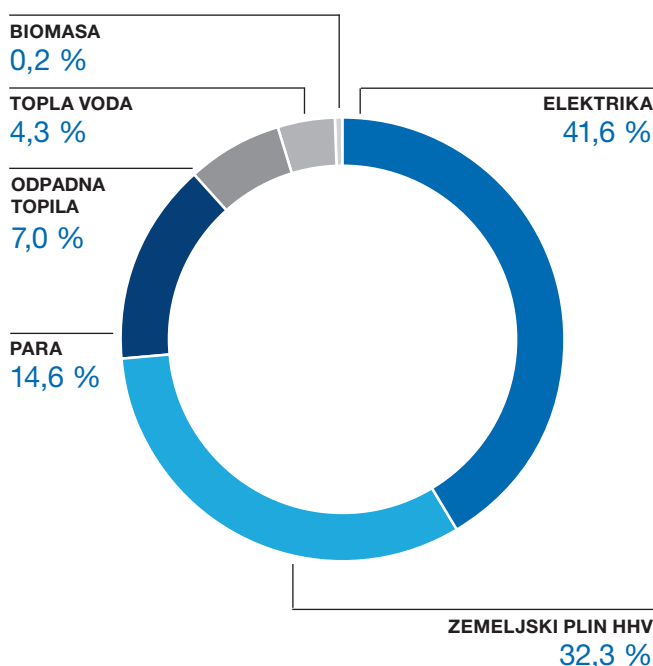
4.3.2 Porazdelitev energije po energentih

Največji delež med porabljenimi energenti, ki jih kupujemo na trgu, dosegata električna energija z 42 % in zemeljski plin z 32 %. Energenta sta primarni vir energije za tri proizvodne lokacije, na lokaciji Ljubljana nabavljamo še tehnološko paro, ki predstavlja 15-odstotni delež, ter ogrevno vodo s 4-odstotnim deležem.

Na lokaciji Mengeš in Lendava poleg zemeljskega plina za proizvodnjo pare v sosežigu uporabljamo tudi odpadna topila iz proizvodnje. Delež teh v celotni porabi energentov je 7 % in se povečuje. Samo na lokaciji Mengeš nadomestimo z odpadnimi topili več kot 25 % energije za proizvodnjo pare.

Delež obnovljivih virov energije na lokaciji Lendava znaša do 1 %, pridobivamo jih s sežigom organskih odpadkov iz fermentacijske proizvodnje (biomasa).

Porazdelitev porabljene energije po primarnih energentih*

* Pri zemeljskem plinu je upoštevana zgornja kurilna vrednost (HHV), kot je zapisana v računih dobaviteljev. Odpadna organska topila nastajajo kot odpadki v fermentacijski proizvodnji v Mengšu in jih ne kupujemo na trgu.

4.3.3 Izboljšave energetske učinkovitosti⁴⁹

Z več projekti za izboljšanje energetske učinkovitosti smo ustvarili skupne energijske prihranke v višini 44,4 TJ in s tem emisije CO₂ v ozračje znižali za 3.173 ton. Skupno smo tako prihranili 3,3 % celotne letne porabe energije.

Na vseh lokacijah smo nadaljevali projekt aktivnega energetskega menedžmenta, tj. aktivno spremljanje energetskih sistemov, analize delovanja in s tem aktivno upravljanje energije. Vzpostavili smo nova orodja za hiter in jasen pregled naših energetskih sistemov ter začeli tedenske analize.

Za lokacijo Mengeš smo razvili okoljsko strategijo trajnostnega razvoja do leta 2025, ki predvideva 50-odstotno znižanje nerekiciranih odpadkov in kontaktne vode ter določa ukrepe za zmanjšanje ogljičnega odtisa z namenom, da do leta 2025 dosežemo ogljično nevtralnost.

S podobnim pristopom se pripravljata okoljski strategiji za lokaciji Ljubljana in Lendava.

Z ukrepi za izboljšanje energetske učinkovitosti smo skupaj prihranili 44,4 TJ energije, s čimer smo za 3.173 ton zmanjšali izpuste CO₂ v ozračje.

⁴⁹ GRI GS 302-4, 305-5.

Prikaz prihrankov energije in toplogrednih plinov po lokacijah v letu 2019

Leto	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
Letni energetski prihranek iz energetskih projektov (v GJ)	17.515	16.632	8.771	1.516	44.434
Letno znižanje toplogrednih plinov iz naslova energetskih projektov (v tCO ₂)	1.024	1.542	516	91	3.173

Energijske prihranke smo dosegli z naslednjimi projekti:

• Lendava:

- optimizacija procesa polnjenja sežigalnice – manj potrebnega hlajenja in prezračevanja,
- izraba prostega hlajenja – Freecooling,
- optimizacija hladilnega sistema,
- optimizacija sežiganja – optimizacija goriva – ekološke kolone.

• Ljubljana:

- celovit pregled in popravilo distribucije stisnjenega zraka,
- celovit pregled in popravilo parnega distribucijskega sistema,
- sprememba stopnje vlažnosti v sistemih HVAC na proizvodnji trdnih izdelkov,
- več optimizacij, vodenih preko AcEM za energetske sisteme.

• Mengeš:

- izboljšano kaskadno vodenje parnih kotlov,
- pregled sistema parnega kondenzata – izboljšano razmerje vračanja kondenzata,
- sezonske prilagoditve/nastavitve stopnje vlažnosti in temperature v sistemih HVAC,
- zamenjava hladilnega agregata – boljši izkoristek hladilne postaje,
- pregled in popravilo puščanj na sistemu stisnjenega zraka na več stavbah,
- več optimizacij, vodenih preko AcEM za energetske sisteme.

• Prevalje:

- predgrevanje tehnološke tople vode,
- optimizacija HVAC-sistema,
- izboljšana učinkovitost delovanja sistema stisnjenega zraka,
- optimizacija delovanja parnega kotla ECO1 – izraba odpadne toplote,
- več optimizacij, vodenih preko AcEM za energetske sisteme.

4.4 Voda⁵⁰

V primerjavi z nekaterimi drugimi industrijami farmacevtska proizvodnja ni vodno intenzivna dejavnost, kljub temu je dostop do sveže vode dobre kakovosti zanjo izrednega pomena. Z rednimi monitoringi količin spremljamo dobavo in porabo vode, z monitoringi količin in parametrov onesnaženosti pa odpadne vode.

Odpadne tehnološke vode so po nastanku lahko odpadne vode iz čistilnih postopkov, stranski produkt iz proizvodnje intermediatov ter učinkovin, odpadne vode iz priprave demineralizirane vode ali odpadne vode iz priprave pare. Večje količine vode uporabljamo povsod tam, kjer je treba hladiti tehnološke procese oz. prostore. V teh primerih gre za "ne-kontaktno" vodo, kjer sta pomembna parametra količina in temperatura vode, ni pa vplivov na kakovost vode.

4.4.1 Učinkovitost rabe vode

Voda je ena najpomembnejših naravnih dobrin, zato skrbimo za izboljšanje učinkovitosti njene rabe posvečamo veliko pozornosti. Porabo vode (voda za procesne namene in hladilna voda) smo v letu 2019 znižali za skoraj 2 %, a hkrati

za manj kot 1 % tudi znižali učinkovitost njene rabe, predvsem zaradi že omenjenih nesorazmerij pri poročanju okoljskih kazalnikov.

Poraba vode⁵¹

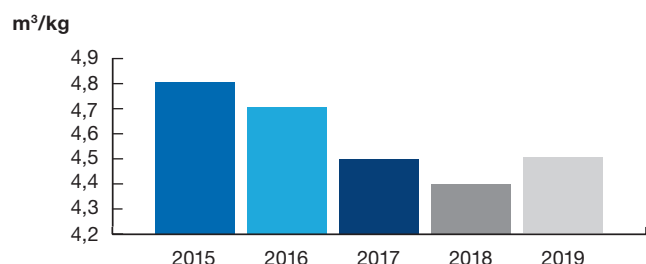
Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2015	1.000 m ³	1.315	569	1.627	42	3.553
2016	1.000 m ³	1.304	588	1.433	36	3.361
2017	1.000 m ³	1.323	574	1.488	37	3.422
2018	1.000 m ³	1.347	605	1.490	37	3.479
2019	1.000 m ³	1.337	574	1.475	40	3.425

Učinkovitost rabe vode na proizvedeno enoto* ⁵²

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2015	m ³ /t	645	183	670	21	204
2016	m ³ /t	753	185	852	17	225
2017	m ³ /t	1.173	214	672	18	260
2018	m ³ /t	912	200	769	18	236
2019	m ³ /t	1.135	209	614	27	251

* V tabeli prikazujemo učinkovitost rabe vode v procesne namene (brez hladilnih vod).

Poraba vode na kg izdelka na lokaciji Lendava

⁵⁰ GRI GS 303-1, 303-2.

⁵¹ EMAS glavni kazalnik, kazalnik POR OI 21, GRI GS 303-3.

⁵² EMAS glavni kazalnik.

4.4.2 Viri vodne oskrbe

Vodo iz lastnih vrtin uporabljamo v tehnološke namene v **Lendavi** in **Mengšu**, za kar imamo pridobljena ustrezna vodna dovoljenja Ministrstva za okolje in prostor.⁵³ Monitoring podzemnih vod poteka s tlačnimi sondami neprekinjeno, enkrat na uro skozi vse leto. Na podlagi vseh podatkov določamo kote nivojev podzemnih vod, njihovo smer in gradient.

V Mengšu je bila raven podzemne vode v letu 2019 okoli povprečja ali malo pod povprečnimi vrednostmi. Manjši dvig podzemne vode smo zaradi izdatnejših padavin konec maja zaznali junija. Zaradi nadpovprečnih novembrskih padavin je prišlo do hipnega dviga ravni v decembru.

Spremljanje ravni podzemnih vod v Mengšu nakazuje počasno praznjenje hidrogeološkega bazena doline Kamniške Bistrice in njegovo polnjenje s padavinami (veliko prispevno območje), kar potrjuje zelo velike dinamične zaloge Mengeškega polja. Daljši časovni interval pri opazovanju ravni podzemnih vod kaže, da so nihanja podzemne vode na Mengeškem polju zelo velika in znašajo tudi do 15 m. Padavine v 2019 so bile količinsko povprečne, vendar neenakomerne in časovno omejene (nevihtni dogodki).

V novembru 2017 so bili izvrtani še trije piezometri (dva plitva in en globoki) za obratovalni monitoring onesnaženosti podzemnih vod. V piezometrih, ki sta južno od tovarne (izhodne vode), je podzemna voda boljše kakovosti kakor v piezometrih severno od tovarne (vhodne vode).

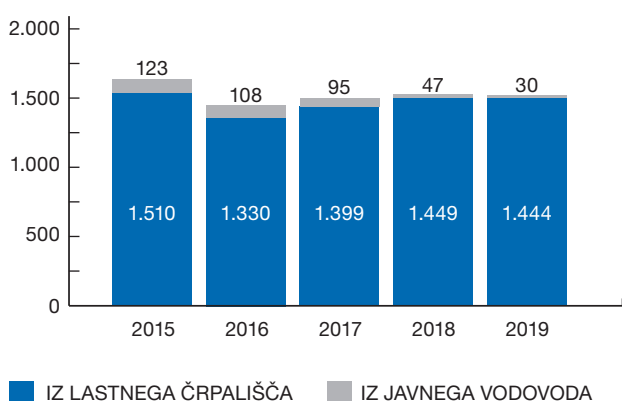
Količine in viri oskrbe z vodo na lokacijah Mengeš in Lendava⁵⁴

Mengeš	2015	2016	2017	2018	2019
Iz lastnega črpališča (v 1.000 m ³)	1.510	1.330	1.399	1.449	1.444
Iz javnega vodovoda (v 1.000 m ³)	123	108	95	47	30

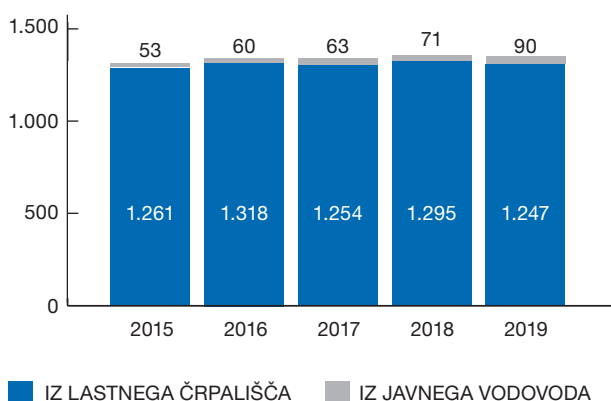
Lendava	2015	2016	2017	2018	2019
Iz lastnega črpališča (v 1.000 m ³)	1.261	1.318	1.254	1.295	1.247
Iz javnega vodovoda (v 1.000 m ³)	53	60	63	71	90

V Mengšu smo v petih letih zmanjšali rabo vode iz javnega vodovoda za 75 % in vodo iz lastnega črpališča za dobrih 4 %. V Lendavi se je zaradi povečane produkcije Trdnih izdelkov in uvedbe energetske ugodnejšega procesa fermentacijske proizvodnje povečala raba pitne vode v primerjavi z letom 2018 za 27 % in zmanjšala raba vode iz lastnega črpališča za 4 %.

Količine in viri oskrbe z vodo na lokaciji Mengeš v 1.000 m³

Količine in viri oskrbe z vodo na lokaciji Lendava v 1.000 m³

Skladno z zahtevo uredbe IED smo na lokacijah v Mengšu in Lendavi izvedli meritve parametrov podzemnih vod ter izdelali poročili, ki omogočata količinsko primerjavo med stanjem na območju IED-obrata ter stanjem po dokončnem prenehanju dejavnosti. Namen primerjave je ugotoviti, ali se je zaradi obratovanja obrata v tem časovnem obdobju onesnaženje tal in podzemne vode znatno povečalo.

⁵³ Vodna dovoljenja št. 35536-20/2008, 35536-45/2012-5 in 35536-65/2013-8.

⁵⁴ GRI GS 303-3.

4.4.3 Recikliranje in ponovna uporaba

Ponovno uporabo odpadne vode v proizvodnji zagotavlja mo z doslednim ločevanjem neonesnaženih tokov odpadnih voda od ostalih tokov, ki zahtevajo čiščenje. Reciklirano vodo največkrat uporabljamo za hlajenje procesov. Delež reciklirane vode povečujemo, pri čemer je vodilna lokacija Mengeš.

Na lokaciji Mengeš imamo vzpostavljen trinivojski sistem hladilnih vod z različnimi temperaturnimi režimi. Pri tem se

voda iz enega sistema pretaka v sistem z višjo temperaturo, del vode (preliv) pa odteka v kanalizacijo. Obstoječi način zajemanja podatkov ne omogoča natančnega izračuna količine ponovno uporabljene vode, saj te količine precej nihajo in so odvisne od posameznega procesa. Ocenjujemo, da se približno vse hladilne vode uporabijo vsaj dvakrat.

Investicije v optimizacijo obstoječih zaprtih krogov zmanjšujejo porabo sveže vode za hlajenje sistemov in povečujejo učinkovitost hlajenja. Pri vseh novih projektih pa se upošteva uporaba najboljše razpoložljive tehnike (NRT).

4.5 Odpadki

4.5.1 Ravnanje z odpadki⁵⁵

Pri opravljanju dejavnosti nastajajo nevarni in nenevarni odpadki. Večina jih nastaja vseskozi med proizvodnjo, občasno pa nastajajo odpadki npr. pri čiščenju in vzdrževanju tehnoloških naprav ter strojev, čiščenju lovilnikov olj, pri izvajanju gradbenih del, zamenjavi fluorescenčnih cevi, menjavi tonerjev itd.

V okviru sistema ravnanja z okoljem imamo vzpostavljen načrt gospodarjenja z odpadki glede na vrsto, količino/trende in vire nastajanja odpadkov. Ta skladno z zakonsko predpisano hierarhijo ravnanja z odpadki poudarja tehnične in organizacijske ukrepe za preprečevanje nastanka odpadkov. V primeru, ko je odpadki že nastal, pa pomeni usmeritev k pripravi odpadka za ponovno uporabo, recikliranje ali predelavo z drugimi postopki. Skladno z Novartisovo politiko nevarnih odpadkov ne odlagamo na odlagališča in veliko aktivnosti že vrsto let namenjamo zmanjševanju količin nenevarnih odpadkov za odlaganje.

Več kot 91 % vseh nastalih odpadkov recikliramo, njihov delež v letu 2019 ostaja na ravni leta prej.

Količine mešanih komunalnih odpadkov smo na vseh lokacijah, z izjemo Mengša, zmanjšali. V Ljubljani so bile nižje za 2 %, na Prevaljah za 12 % in v Lendavi za 15 %, in sicer predvsem zaradi večjega nadzora nad odpadki gradbenih izvajalcev na lokaciji. V Mengšu so se povečale za 16 %.

Biorazgradljivi odpadki predstavljajo skoraj 74 % vseh odpadkov. V Lendavi poleg micelija (njegov pretežni del je voda in ga oddajamo v predelavo v bioplinarno) prištevamo k biorazgradljivim odpadkom še celotno količino odpadnega blata iz Čistilne naprave Lendava. Odpadka skupaj predstavljata 99,8-odstotni delež vseh biorazgradljivih odpadkov.

Med volumsko pomembne nenevarne odpadke v Lendavi sodi tudi odpadna embalaža iz pakiranja končnih oblik zdravil, ki jo oddajamo v recikliranje pooblaščenim izvajalcem.

86 % vseh odpadkov v Mengšu predstavljajo nevarni odpadki, od tega je skoraj 94 % nehalogeniranih odpadnih topil. V dveh parnih kotlih smo v letu 2019 predelali slabih 28 % visokokaloričnih nehalogeniranih odpadnih topil za pripravo tehnološke pare. S predelavo odpadnih topil zmanjšujemo porabo energenta za pripravo pare, prevoze odpadnih topil in posledično izpuste CO₂. Preostanek odpadnih topil oddajamo pooblaščenim družbam, ki odstranijo odpadke na okoljsko sprejemljiv način, največkrat z uporabo odpadka kot goriva po postopku R1.

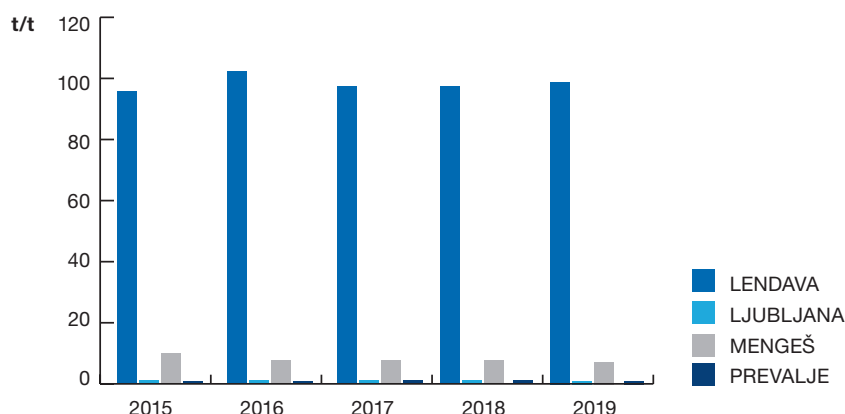
Zaradi povečanja proizvodnje in spremembe zmogljivosti glede na portfelj izdelkov v Mengšu ter zaradi spremenjenega procesa fermentacijske proizvodnje v Lendavi so se količine proizvedenih odpadkov v letu 2019 povečale za dobrih 6 %. Lokaciji Prevalje in Ljubljana izkazujeta zmanjšanje količin vseh odpadkov; Ljubljana za 9 % in Prevalje za 7 %.

Količina proizvedenih odpadkov

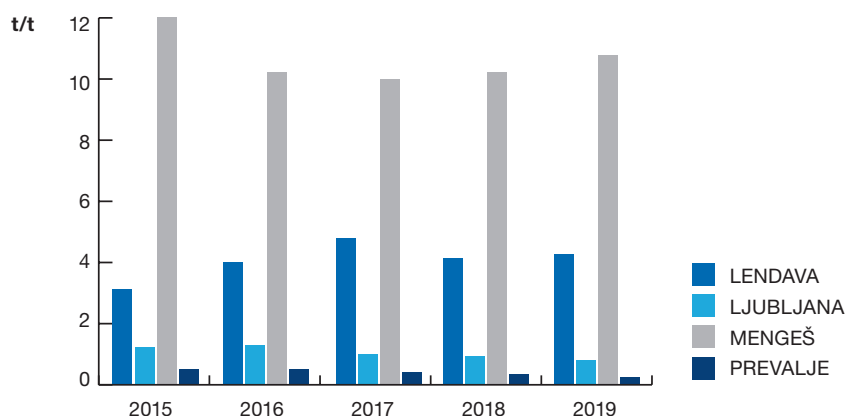
Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2015	t	25.588	2.748	5.692	766	34.794
2016	t	28.862	3.010	4.597	800	37.269
2017	t	27.856	3.305	5.010	827	36.998
2018	t	28.727	3.156	4.493	784	37.160
2019	t	30.407	2.872	5.524	731	39.535

⁵⁵ EMAS glavni kazalnik, GRI GS 306-2.

Količina odpadkov na t proizvoda – učinkovitost

Količina odpadkov na t proizvoda – učinkovitost/brez odpadnega micelija

4.5.2 Odstranjevanje nevarnih odpadkov⁵⁶

Velik del naših naporov na okoljskem področju sta preprečevanje in zmanjševanje nastajanja nevarnih odpadkov. Pri tem si prizadevamo tudi nenehno povečevati njihov delež za recikliranje ali energetske izrabo. Kljub temu se je zaradi povečanega obsega proizvodnje v Mengšu količina nevarnih odpadkov v letu 2019 povečala za 13 %. Lokaciji Ljubljana in Lendava sta količino nevarnih odpadkov znatno zmanjšali (za 13 in 67 %), Prevalje pa povečalo (za 19 %). S tem se je učinkovitost ravnanja z nevarnimi odpadki zmanjšala za 16 %.

Pri podatkih za lendavsko lokacijo moramo upoštevati, da se s širitvijo proizvodnje Trdnih izdelkov povečujejo tudi količine odpadkov, a se njihova količinska realizacija ne upošteva in s tem ne prikazuje v izračunih učinkovitosti posameznih kazalnikov.

V letu 2019 smo predelali in ponovno uporabili dobrih 86 % vseh organskih topil. V Lendavi je delež ponovno uporabljenih organskih topil 97,5-odstoten, v Mengšu je delež ponovne uporabe v povprečju 64-odstoten, pri nekaterih procesih pa je ta delež tudi več kot 95-odstoten.

Na lokaciji Mengeš predstavljajo visokoenergetska odpadna topila 94 % vseh nevarnih odpadkov. S sosežigom z zemeljskim plinom smo odstranili 2.018 t odpadnih topil, kar je enakovredno 25 % primarne energije za pridobivanje pare za oskrbo procesov z energijo.

Na ljubljanski lokaciji več kot 70 % celotne količine odpadkov predstavljajo nenevarni odpadki, med katerimi prevladuje embalaža. Med nevarnimi odpadki so po količini pomembni izmet iz proizvodnje in izdelki s pretečenim rokom uporabe oziroma zdravila, vrnjena s trga.

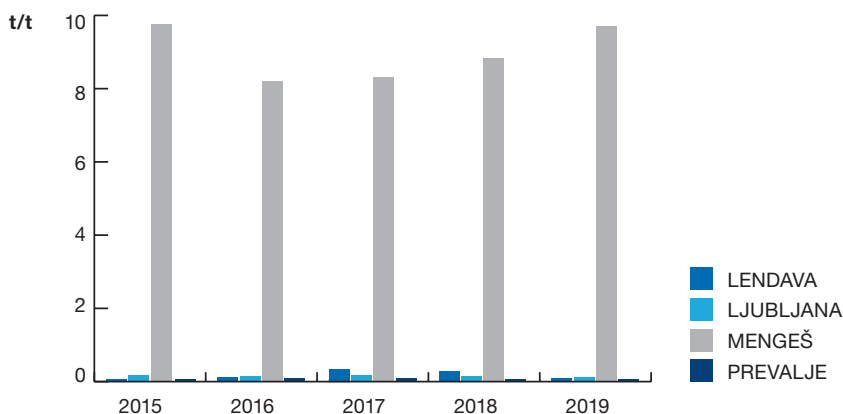
⁵⁶ Kazalnik POR OI 5, GRI GS 306-2.

Količina oddanih nevarnih odpadkov*

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2015	t	30	744	4.646	129	5.549
2016	t	38	673	3.691	191	4.593
2017	t	182	654	4.208	186	5.230
2018	t	183	902	3.893	193	5.171
2019	t	61	784	4.777	229	5.851

* Podatek prikazuje količine nevarnih odpadkov, ki smo jih predali zunanjim pooblaščenim izvajalcem. Niso pa vključene količine nevarnih odpadkov, ki jih sami predelamo s sežigom ali sosežigom na lokacijah, temveč beležimo emisije, ki pri tem nastanejo. V nasprotnem primeru bi dvakrat zabeležili posledice njihovega odstranjevanja, ki nastanejo enkrat. Agenciji ARSO skladno z njeno metodologijo poročamo o vseh nastalih odpadkih ne glede na to, kako so odstranjeni in kje nastajajo s tem povezane emisije.

Količina nevarnih odpadkov na t proizvoda – učinkovitost

4.5.3 Odstranjevanje nenevarnih odpadkov⁵⁷

Dobrih 85 % vseh Lekovih odpadkov je nenevarnih odpadkov, kar 74 % vseh odpadkov pa predstavljajo biološko razgradljivi odpadki, večinoma odpadni micelij lendavske proizvodnje in blato Čistilne naprave Lendava. Med biorazgradljive odpadke sodijo tudi odpadki iz čajnih kuhinj. Biorazgradljive odpadke predajamo v bioplinarne, kjer iz različnih organskih substratov in odpadkov proizvajajo bioplin. Električna energija, proizvedena v generatorjih iz bioplina z visokim odstotkom metana, sodi med obnovljive vire električne energije.

Komunalni odpadki predstavljajo manj kot 0,5 % vseh odpadkov. V letu 2019 smo njihove količine povečali za 1 % zaradi povečanega deleža komunalnih odpadkov v Mengšu.

Vse ostale lokacije beležijo zmanjšanje komunalnih odpadkov predvsem zaradi večjega nadzora nad ravnanjem z odpadki gradbenih izvajalcev. Delež odpadne embalaže, ločeno zbrane po frakcijah (papir, plastika, les, kovina, steklo), predstavlja 9 % vseh odpadkov. V letu 2019 smo jo zmanjšali za 5 %. Odpadno embalažo večinoma recikliramo (preko sheme Surovina), enako tudi gradbene odpadke. Ostale nenevarne odpadke odstranjujejo pooblaščenca podjetja s sežigom.

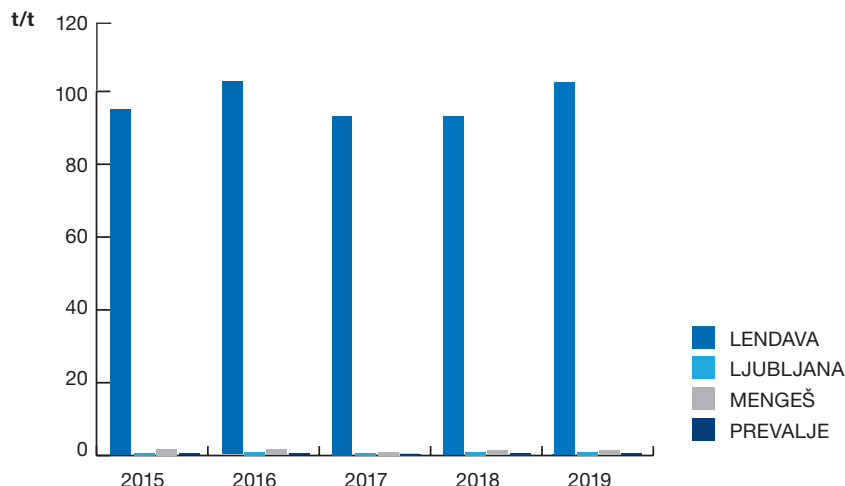
Količina nenevarnih odpadkov se je v 2019 povečala za 5 % zaradi povečanih količin odpadnega micelija v Lendavi in kot posledica povečane proizvodnje v Mengšu. Učinkovitost – količina nenevarnih odpadkov na t proizvoda – se je posledično zmanjšala za 8 %.

Količina nenevarnih odpadkov po lokacijah

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Lek (nenevarni odpadki brez embalaže, ki se reciklira)
2015	t	25.558	2.005	1.046	637	29.245	26.742
2016	t	28.824	2.337	906	610	32.677	29.787
2017	t	27.674	2.651	802	642	31.768	27.622
2018	t	28.544	2.254	600	591	31.989	28.041
2019	t	30.346	2.088	747	502	33.684	29.950

⁵⁷ GRI GS 306-2.

Količina nenevarnih odpadkov na t proizvoda – učinkovitost

4.6 Emisije v zrak⁵⁸

Med dolgoročnimi cilji Novartisove trajnostne strategije na področju varovanja okolja je v ospredju tudi omejevanje emisij v ozračje. Ti cilji predvidevajo, da naj bi do leta 2025 z izključno uporabo obnovljivih virov energije dosegli podnebno nevtralnost, do istega leta naj bi svoje zahteve glede trajnostnih okoljskih meril vnesli tudi v vse pogodbe z našimi dobavitelji. Zelo ambiciozen je tudi cilj do leta 2030 za zmanjšanje ogljikovega odtisa za 50 % glede na izhodiščno leto 2016. Na tem področju smo zavezani tudi k spoštovanju slovenske in evropske zakonodaje, kar podrobneje opisujemo v točki 4. *Skladnost z zakonodajo in standardi na področju ZVO.*

Emisije v zrak zmanjšujemo predvsem z učinkovitejšo rabo energentov, s čimer izboljšujemo tudi energetske učinkovitost, poudarek pa je na uporabi obnovljivih virov energije.

V Leku skrbno spremljamo emisije v zrak, tako organska kot anorganska onesnaževala, saj se zavedamo, da lahko vodijo do nastanka kislega dežja in smoga s škodljivim vplivom na zdravje ljudi, naravno okolje in tudi na kulturne, zgodovinske in gospodarske vrednote.

K nastanku kislega dežja največ prispevajo anorganska onesnaževala zraka, kot so žveplov dioksid (SO_2) in dušikovi oksidi (NO_x). Onesnaževala zraka, kot so delci, hlapne organske spojine (HOS) in NO_x , so skupaj s sončno svetlobo pa so predhodniki za ustvarjanje ozona in tvorjenje smoga ter posledično povezanih škodljivih vplivov na okolje.

V Leku ločeno spremljamo toplogredne emisije in emisije iz nepremičnih naprav. Med emisijami iz nepremičnih naprav so osrednjega pomena emisije hlapnih organskih snovi (HOS) ter prahu. Merilna mesta za zajem vzorcev za analizo in meritve vsebnosti snovi in/ali prahu v zraku so postavljena na tehnoloških napravah ter linijah, kjer je v izstopnem zraku pričakovati emisijo hlapnih organskih snovi, prašnih delcev

ali drugih snovi. Za vse odvode so izdelane predpisane ocene emisij snovi in/ali prahu. Dodatno se osredotočamo na preprečevanje razpršenih emisij HOS in njihovo zbiranje pri viru za namen čiščenja, kolikor je to razumno mogoče.

Za zmanjševanje emisij organskih snovi uporabljamo različne naprave: absorberje za termični sežig plinov, pralnice plinov, biofiltre in druge.

Skladnost celotnih emisij HOS z mejno vrednostjo emisij, izraženih v odstotkih vnosa organskih topil, dokazujemo na podlagi rezultatov občasnih meritev, bilance topil, ocene razpršenih emisij in ostalih podatkov. Za nove naprave upoštevamo mejno vrednost emisij 5 %, za obstoječe naprave pa 15 % glede na vnos topil v napravo. Emisije HOS v zajetih odpadnih plinih ne presegajo mejnih koncentracij, ki znašajo 20 mg C/m³.

Prav tako vzdržujemo skladnost z mejno vrednostjo za celokupni prah, ki znaša 150 mg/m³. Pri masnem pretoku celotnega prahu, ki presega 0,2 kg/h, mejna vrednost znaša 20 mg/m³.

Pri napravah za termično izogrevanje emisij poleg HOS, izraženih kot celokupni ogljik (TOC), merimo tudi emisije dušikovih oksidov in ogljikovega monoksida (MV = 100 mg/m³). Obratovanje teh naprav po omenjenih parametrih je prav tako zakonsko skladno.

4.6.1 Emisije pri sežigu in sosežigu

Sežig odpadkov izvajamo v Lendavi, sosežig odpadkov pa v Mengšu. V Mengšu poteka sosežig lastnih odpadnih, visokoenergetskih nehalogeniranih topil v dveh od štirih kurilnih naprav, ki za primarni vir energije uporabljajo

⁵⁸ EMAS glavni kazalnik, POR OI 7, POR OI 10, GRI GS 103-1, 103-2, 103-3.

zemeljski plin. Monitoring vseh izpustov snovi v zrak redno izvaja zunanja pooblaščenca ustanova.

V Lendavi poteka sežig odpadkov zgolj iz lastne proizvodnje, kar nam omogoča učinkovito vodenje in nadzor delovanja sežigalnice zaradi natančnega poznavanja sestave odpadkov. Nabor in količina odpadkov za sežig sta opredeljena v dovoljenju, ki ga je izdala Agencija RS za okolje.

Naše emisije so stalno nadzorovane in v okviru dovoljenih meja, za kar skrbimo s tehnološkimi rešitvami in trajnimi meritvami. Nastavljene mejne vrednosti preprečujejo, da bi proces sosežiga/sežiga odpadkov potekal zunaj dovoljenih meja.

O količinah in vrstah odstranjenih odpadkov redno poročamo pristojnemu ministrstvu. Predmet poročanja in inšpekcijskega nadzora so tudi vsi emisijski monitoringi tako trajnih kot občasnih meritev iz naprav za sosežig oziroma sežigalnice. S sežigom odpadkov in zemeljskega plina kot podpornega goriva pridobivamo tehnično paro.

Lokaciji sta kot upravljavki industrijskih kompleksov, ki izvajajo eno ali več dejavnosti iz Uredbe ES št. 166/2006, obvezani poročati o količinah izpustov onesnaževal Evropskemu registru izpustov in prenosov onesnaževal (E-PRTR).

4.6.2 Žveplov dioksid⁵⁹

Na naših lokacijah nastajajo emisije SO₂ v zelo majhnih količinah predvsem kot posledica termične obdelave hlapnih organskih spojin, sežiga, sosežiga in obratovanja kurilnih naprav. Prav zaradi majhnih količin zakonodaja ne predpisuje več obveznega monitoringa parametra SO₂ iz RTO-naprav in kurilnih naprav, če upravljavec naprav najmanj enkrat letno zagotovi nastavitve zgorjevanja, ki jo izvede pooblaš-

čeni servis proizvajalca naprave. Zemeljski plin po izjavi dobavitelja ne vsebuje žvepla.

Na podlagi predpisanih monitoringov iz sežiga in sosežiga odpadkov pridobivamo podatke o količinah emisij, ki se gibljejo na meji določitve. Lahko pa, zaradi občasnih nihanj pri izgorevanju odpadkov, ki vsebujejo žveplo, te emisije tudi variirajo.

Emisije žveplovega dioksida (SO₂)

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Učinkovitost (Lek) (kg SO ₂ /t proizvoda)
2015	t	0,0971	0,0000	0,0049	0,0064	0,1084	0,0208
2016	t	0,0008	0,0000	0,0017	0,0066	0,0091	0,0018
2017	t	0,0000	0,0000	0,0006	0,0062	0,0068	0,0014
2018	t	0,0000	0,0240	0,0258*	0,0062	0,0560*	0,0109*
2019	t	0,0000	0,0120	0,0000	0,0069	0,0189	0,0038

* Popravljeni so bili podatki za Mengeš za 2018.

Podatki o količinah emisij SO₂ po posameznih letih izhajajo iz podatka o koncentraciji na posameznih merilnih mestih in časa obratovanja posamezne naprave.

4.6.3 Dušikovi oksidi

Emisije dušikovih oksidov v zrak nastajajo pri sežigu in sosežigu odpadkov ter obratovanju kurilnih naprav. Proizvodnjo nitrooksina v Mengšu, ki je bila v preteklosti tudi manjši vir dušikovih oksidov, smo v letu 2019 ukinili.

Emisije dušikovih oksidov nadziramo redno na vseh lokacijah. Skupna količina teh emisij se je v letu 2019 zmanjšala za 13 %, k čemur sta pripevali lokaciji Ljubljana in Mengeš. Količine NO_x v Lendavi ostajajo na ravni leta 2018, na Prevaljah pa so se povečale za 8 %.

Emisije dušikovih oksidov (NO_x)⁶⁰

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Učinkovitost (Lek) (t NO _x /t proizvoda)
2015	t	13,55	0,11	15,79	1,47	30,92	0,006
2016	t	13,58	0,08	11,80	2,55	28,01	0,005
2017	t	17,97	0,05	11,34	2,46	31,83	0,006
2018	t	17,26	2,26	16,20*	2,47	38,18*	0,008*
2019	t	17,28	1,14	12,26	2,68	33,36	0,007

* Popravljeni so bili podatki za Mengeš za 2018.

⁵⁹ EMAS glavni kazalnik, POR OI 7, GRI GS 305-7.

⁶⁰ EMAS glavni kazalnik, POR OI 8, GRI GS 305-7.

4.6.4 CO₂ in drugi toplogredni plini

Na naših lokacijah nastajajo neposredne emisije CO₂ (GHG1) predvsem pri izogrevanju goriva, sežigu/predelavi gorljivih organskih snovi, proizvodnih procesih (npr. fermentacija) in uporabi službenih avtomobilov. Neposredne emisije (GHG1),⁶¹ o katerih poročamo, zajemajo tudi:

- didušikov oksid (N₂O) v ekvivalentih CO₂,⁶²
- fluorirane ogljikovodike (hidrofluorogljiki – HFC) v ekvivalentih CO₂,⁶³ in
- druge toplogredne pline (metan in druge) v ekvivalentih CO₂.⁶⁴

V skupino virov neposrednih emisij CO₂ uvrščamo tudi nekatere druge pline, ki jih uporabljamo ali nastajajo v naših procesih.

Med vire posrednih toplogrednih plinov uvrščamo CO₂ (GHG2) v primerih, ko nastaja kot ekvivalent nabavljeni električni energiji, dobavljeni toploti in pari na lokacijah, kjer poteka njihova proizvodnja.

Ogljikov dioksid in drugi plini, ki prispevajo k učinku tople grede⁶⁵

	Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Učinkovitost (Lek) (t CO ₂ /t proizvoda)*
GHG1	2015	t CO ₂	10.591	2.737	15.429	2.109*	30.866	5,9
	2016	t CO ₂	11.642	3.118	14.375	2.032	31.168	6
	2017	t CO ₂	12.161	2.610***	14.146	2.097	31.015***	6,3***
	2018	t CO ₂	13.213*	2.260	13.916*	1.846*	31.236*	6,1*
	2019	t CO ₂	13.692	2.569	14.627	1.944	32.832	6,6
GHG2	2015	t CO ₂	1.672	26.675	1.033	234	29.613	5,4
	2016	t CO ₂	0**	26.743**	0**	0**	26.743**	6
	2017	t CO ₂	0***	25.911***	0***	0***	25.911***	5,3
	2018	t CO ₂	17.066	39.047	9.432	1.940	67.484	13,2
	2019	t CO ₂	16.961	39.275	9.585	1.772	67.593	13,5

* Popravljenе vrednosti zaradi napačne uporabe emisijskih faktorjev za zemeljski plin (razmerje energije HHV/LHV). Za Mengeš niso bile prištete emisije drugih plinov (HFCs).

** Nakup zelenih certifikatov za leto 2016 v celotni vrednosti emisij CO₂ iz elektrike, CO₂ na ljubljanski lokaciji pa izvira iz dobave pare in vroče vode.

*** Nakup zelenih certifikatov za leto 2017 v celotni vrednosti emisij CO₂ iz elektrike, CO₂ na ljubljanski lokaciji pa izvira iz dobave pare in vroče vode. Vrednosti so korigirane glede na Trajnostno poročilo za leto 2017, ker so bila potrjena o izvoru kupljena šele konec leta 2018.

Izračun GHG1 pri zgorevanju zemeljskega plina upošteva vrednost za leto 2018, ki je znašala 55,29 kg CO₂/GJ (0,199044 kg CO₂/kWh), in zajema spodnjo kalorično vrednost zemeljskega plina v kWh (LHV). Ekvivalentna emisijska vrednost zemeljskega plina, preračunana na zgornjo kalorično vrednost (HHV), ki se obračunava v fakturah, pa znaša 49,9076 kg CO₂/GJ (0,179667 kg CO₂/kWh). Razmerje med spodnjo in zgornjo kalorično vrednostjo (LHV/HHV) za preračune in poročanje podjetja Lek znaša 0,90265 kWh/kWh.

Skupna količina neposrednih emisij toplogrednih plinov (GHG1) je bila v primerjavi s predhodnim letom višja za 5 %.

Na količine emisij GHG1 močno vpliva uvajanje novih zahtevnih izdelkov. Za prednostno nalogo smo si zato postavili omejevanje teh emisij, in sicer s sistematičnim energetskim upravljanjem, spremembami procesov, uvajanjem novih

tehnoloških rešitev v fazi razvoja/prenosa izdelkov ter z vgradnjo energetske in okoljske učinkovitih naprav.

Največ neposrednih emisij CO₂ (GHG1) nastane pri izogrevanju zemeljskega plina v kurilnih napravah in pri sosežigu odpadnih topil (> 90 %).

V trgovanje z emisijskimi kuponi CO₂ sta vključeni lokaciji Lendava in Mengeš. V skladu z zakonodajo smo o emisijah zavezani poročati ministrstvu za okolje in prostor ter plačevati okoljsko dajatev. Novartisova odločitev, da za Lekove lokacije za leti 2018 in 2019 ne kupi potrdil o izvoru za porabljen električno energijo, pomembno vpliva tudi na skupne posredne emisije CO₂ (GHG2). Pri izračunu in poročanju smo za obdobje od 1. 1. 2018 do 31. 12. 2019 uporabili vrednost 0,0739 t CO₂/GJ ali 0,26604 kg/kWh, ki jo določajo Novartisove smernice za Slovenijo.

⁶¹ Kazalnik POR OI 10.

⁶² Kazalnik POR OI 11.

⁶³ Kazalnik POR OI 12.

⁶⁴ Kazalnik POR OI 13.

⁶⁵ GRI GS 305-1, 305-2, 305-4.

4.6.5 Hlapne organske spojine HOS⁶⁶

Emisije halogeniranih hlapnih organskih spojin (HOS) predstavljajo manj kot 1 % emisij vseh HOS, kar smo dosegli s sistematičnimi zamenjavami halogeniranih organskih topil z nehalogeniranimi. Tako smo v Mengšu v preteklih letih ukinili eno od proizvodenj, ki je v tehnološkem procesu uporabljala metilenklorid. Na lokaciji deluje tudi naprava za izločanje halogeniranih topil iz odvodnega zraka z naj-sodobnejšo tehnologijo kriogene kondenzacije. Na Prevaljah smo uporabo halogeniranih topil ukinili že pred leti z dokončno zamenjavo metilenklorida z etanolom.

V letu 2019 smo skupno količino emisij hlapnih organskih spojin zvišali za 18 %, kar je posledica povečanja proizvodnih zmogljivosti za nekatere izdelke, pri katerih je potrebna večja uporaba organskih nehalogeniranih topil v Mengšu.

V Lendavi je k zvišanju prispevala krajša zaustavitev RTO-naprave zaradi odpravljanja napake na napravi.

Koncentracijske vrednosti zajetih emisij iz opredeljenih izpustov so sicer primerljive z emisijami preteklih let in so pod predpisano mejno vrednostjo. Razlika pa lahko nastane zaradi nezajetih emisij. Pri izračunu bilance topil je namreč zaradi velikih količin pomemben dejavnik koncentracija topila v odpadku. Variiranje merilne negotovosti pri analizi odpadnih topil lahko zato prinese znatno povečanje prikaza nezajetih emisij. Nezajete emisije poskušamo učinkovito zmanjšati z ukrepi, kot so npr. pretakanje topil iz avtociستern v skladiščne rezervoarje z ustreznimi priključki za vračanje izpodrinjenih hlapov v avtociستerno ali pregledi tesnosti nepremičnih rezervoarjev.

Zaradi prej navedenih razlogov se je zmanjšala tudi učinkovitost na tono proizvoda, in sicer za 21 %.

Skupne emisije hlapnih organskih spojin

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Učinkovitost (Lek) (t HOS/t proizvoda)
2015	t	24,6	9,3	55,6	4,7	94,2	0,018
2016	t	23,9	10,1	48,0	3,8	85,7	0,016
2017	t	23,6	4,6	32,0	4,7	64,9	0,013
2018	t	22,0	4,8	42,1	5,2	74,1	0,014
2019	t	23,9	3,2	53,9	6,9	87,9	0,018

4.7 Izpusti v vodo⁶⁷

Vplive farmacevtskih učinkovin na vodno okolje smo začeli spremljati pred več leti, še pred zahtevami slovenske zakonodaje in evropskih direktiv. Na svetovni ravni je odpornost bakterij proti antibiotikom precejšen problem, zato se je Novartis že leta 2016 s podpisom deklaracije "Davos Declaration Combating Antimicrobial resistance" dodatno in proaktivno zavezal, da bo na vse možne prepoznane načine preprečeval pojav odpornosti bakterij proti antibiotikom.

Učinkovine iz naše dejavnosti lahko preidejo v odpadne vode, od tu pa prek čistilnih naprav v površinske vode. Nekatere učinkovine v vodnem okolju hitro razpadejo, nekatere pa iz vode dejavno odstranjujejo mikroorganizmi. Oceno okoljskih tveganj določamo na osnovi eksperimentalnih in modeliranih podatkov o farmacevtskih učinkovinah, kot so fizikalno-kemijski podatki, podatki o usodi in obnašanju snovi v okolju ter podatki o strupenosti v vodnem okolju. Ekotoksikološke podatke učinkovin redno pregledujemo, jih ovrednotimo in ustrezno ukrepamo. Zaposlene in tudi uporabnike naših

zdravil ozaveščamo ter pozivamo k odstranjevanju neuporabljenih zdravil ali zdravil s pretečenim rokom skladno z zakonsko predpisanimi načini.

Študije so pokazale, da je delež farmacevtskih učinkovin, ki prihajajo v vode iz farmacevtske industrije, majhen v primerjavi z virom, ki ga predstavljajo končni uporabniki farmacevtskih izdelkov.

Odpadne vode odvajamo v javno kanalizacijo po tehnoloških, hladilnih in komunalnih vodih. Pred izpustom tehnoloških vod v kanalizacijo imamo na vseh lokacijah egalizacijske bazene. Na Prevaljah tehnološko odpadno vodo pred izpustom v javno kanalizacijo predobdelamo.

Odpadne vode hladilnih sistemov, ki niso onesnažene s kontaminanti (Non-Contact Cooling Water), izpuščamo po ločenem vodu in odvajamo v površinske vode (vodotoke) povsod, kjer je to mogoče. Padavinsko odpadno vodo, ki odteka s streh objektov, posredno ali neposredno odvajamo v vode.

⁶⁶ POR OI 9.

⁶⁷ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3.

Na vseh lokacijah izvajamo predpisani občasni monitoring parametrov industrijskih odpadnih vod, vključno s stalnim monitoringom pretoka, pH in temperature odpadnih voda. Monitoring izvaja pooblaščen zunanji izvajalec.

Mejne vrednosti so predpisane v okoljevarstvenem dovoljenju in so lahko izražene kot koncentracija snovi, kot količina snovi na maso izdelka ali surovine (emisijski faktor) ali kot maksimalna letna dovoljena količina posamezne odvedene nevarne snovi.

4.7.1 Odpadne vode

Neonesnažene odpadne hladilne vode v Lendavi in Mengšu predstavljajo dobrih 63 % celotne količine uporabljenih voda. V letu 2019 smo raba vode v hladilne namene zmanjšali za 5 %, raba tehnološke vode pa se je povečala za 4 %, predvsem zaradi lendavske lokacije, kjer je bil uveden energetsko optimiziran proizvodni proces.

Neonesnažene odpadne hladilne vode odvajamo po uporabi v vodotok, za kar imamo pridobljena okoljevarstvena dovoljenja.

Odpadne vode po kakovosti in destinaciji izpustov⁶⁸

	Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
Raba hladilne vode – neonesnažena							
	2015	1000 m ³	1.137	33	1.307	9	2.486
	2016	1000 m ³	1.095	34	1.050	11	2.190
	2017	1000 m ³	976	4,2	1.154	11	2.145
	2018	1000 m ³	1.068	36	1.159	9	2.272
	2019	1000 m ³	1.000	0	1.169	0	2.169
Iztok			v vodotok	v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v vodotok	v kanalizacijo	
Raba tehnološke vode – onesnažena							
	2015	1000 m ³	177	536	320	33	1.067
	2016	1000 m ³	209	554	383	25	1.172
	2017	1000 m ³	347	570	334	26	1.277
	2018	1000 m ³	279	569	331	28	1.207
	2019	1000 m ³	337	574	306	40	1.257
Iztok			v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v kanalizacijo	

4.7.2 Fosforjeve in dušikove spojine, kemijska potreba po kisiku

Emisije fosforjevih spojin v vodi nastanejo zaradi ostankov anorganskih snovi iz fermentacijske proizvodnje, največ jih je v Mengšu in Ljubljani. V letu 2019 smo zabeležili 28-odstotno zvišanje količin tovrstnih spojin v primerjavi z letom prej, kar pa je po absolutni vrednosti še vedno nižje kot v letih 2016 in 2017.

Tudi emisije dušikovih spojin v vodi nastanejo pri fermentacijski proizvodnji, njihov največji delež pa je na lokaciji Lendava, sledita Mengeš in Ljubljana, na Prevaljah so te emisije zanemarljive. Skupna količina teh emisij se je v letu 2019 zmanjšala za 16 %.

Letne količine fosforjevih in dušikovih spojin se navajajo po čiščenju v čistilni napravi, zato so v veliki meri odvisne od učinkovitosti čiščenja odpadnih voda. V Mengšu odvajamo odpadno tehnološko vodo na Centralno čistilno napravo Domžale-Kamnik, ki je z obsežno nadgradnjo do konca leta 2017 povečala učinek čiščenja dušikovih ter fosforjevih spojin za okrog 40 %. Nadgradnja te čistilne naprave je pomembno vplivala na izboljšanje ekološkega stanja reke Kamniške Bistrice in zagotavljanje varovanja podtalnice, hkrati pa tudi na prikaz naših kazalnikov.

Pomemben kazalnik onesnaženosti z organskimi nečistočami je kemijska potreba po kisiku. Ta odraža količino kisika, potrebno za kemijsko oksidacijo organskega onesnaženja v odpadni vodi. Obremenitvene meritve kemijske potrebe po kisiku se izvajajo na iztoku odpadnih vod v kanalizacijo.

⁶⁸ EMAS glavni kazalnik, GRI GS 306-1, 303-4.

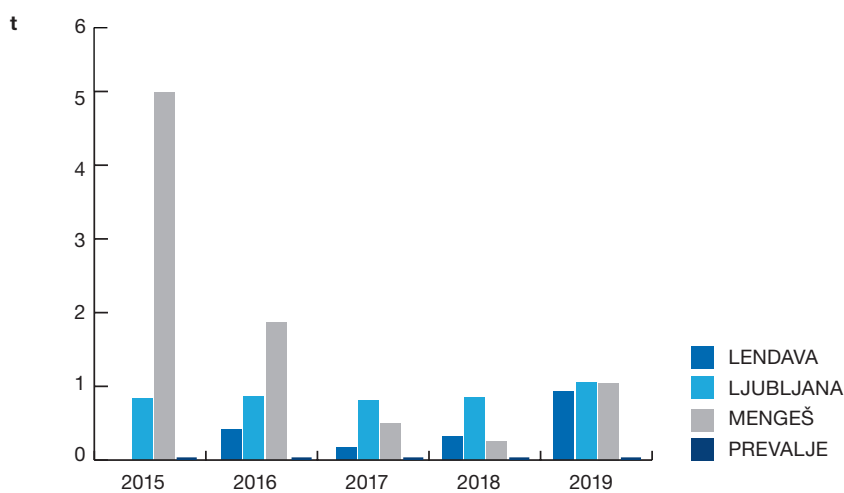
V letu 2019 se je parameter kemijske potrebe po kisiku povišal za 8 %, kar je predvsem posledica zmanjševanja količin tehnološke vode in s tem povečanja koncentracije onesnaževal v vodi v Mengšu.

Odpadne vode iz proizvodnje končnih izdelkov na Prevaljah in v Ljubljani so malo obremenjene, kar se kaže tudi v prispevku h kemijski potrebi po kisiku. Lokaciji skupaj prispevata manj kot 5 % celotne onesnaženosti odpadnih vod z organskimi nečistočami.

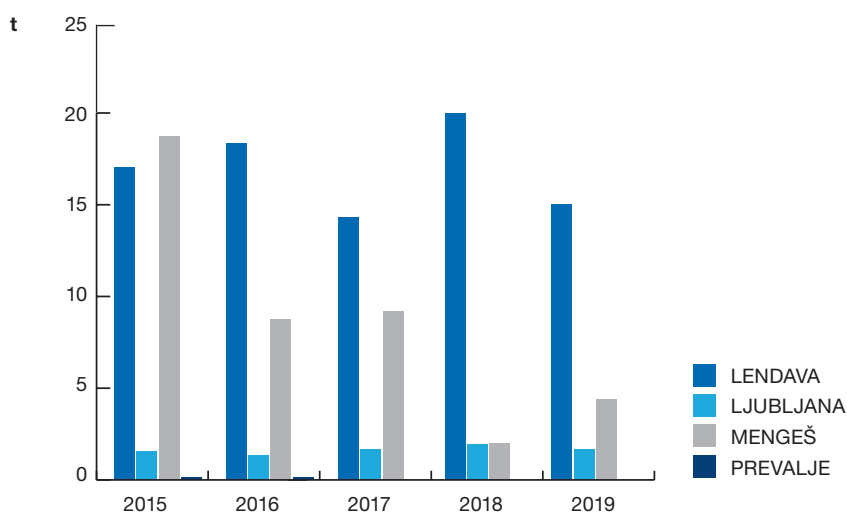
Skupne fosforjeve in dušikove spojine v odpadnih vodah ter kemijska potreba po kisiku so parametri za izračun okoljske dajatve. Največji, več kot 80-odstotni, delež obremenitve predstavlja kemijska potreba po kisiku, fosforjeve in dušikove spojine pa imajo približno 10-odstotni delež.

Odpadne vode in vsebnost vseh treh parametrov redno nadzirajo pooblaščen izvajalci monitoringa, ki nadzor izvajajo od tri- do dvanajstkrat letno, odvisno od količine odpadnih vod na posamezni lokaciji.

Emisije fosforjevih spojin v odpadni vodi⁶⁹

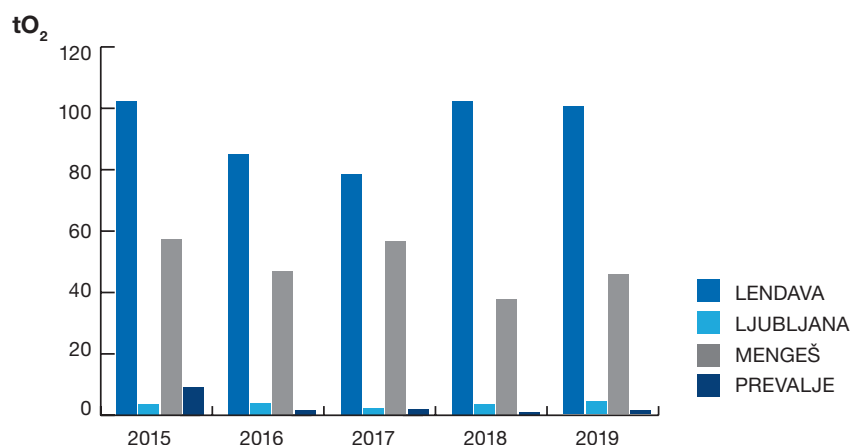

Emisije dušikovih spojin v odpadni vodi⁷⁰

⁶⁹ Kazalnik POR OI 15.

⁷⁰ Kazalnik POR OI 16.

Kemijška potreba po kisiku⁷¹

4.8 Drugi okoljski vplivi

4.8.1 Vonj

Vonj sprožajo različne lahkoahlapne snovi, večinoma organskega porekla. Narava snovi, koncentracija in čas njihove prisotnosti vplivajo na zaznavo vonja.

Področje obremenitve okolja z vonjem v Sloveniji ni urejeno s predpisi, zato v okoljevarstvenih dovoljenjih ni neposrednih zahtev v povezavi z vonjem. Kljub temu imamo nameščene biofiltre skladno z dobro prakso obvladovanja emisij v okolje na vseh mestih, kjer bi se lahko pojavil moteč vonj za ljudi, ki živijo v neposredni bližini (npr. nad izravnalnimi bazeni), oz. pralnice plinov (npr. na izpušnih iz fermentorjev) ter na napravah za termično obdelavo odpadnih hlapnih organskih spojin iz proizvodnje. Na teh mestih izvaja Nacionalni laboratorij za okolje in hrano (NLZOH) redni monitoring emisij vonja. K temu, da na lokacijah ni zaznani neprijetnih vonjav, prispevamo tudi z urejenim načinom ravnanja z odpadki, z rednimi odvozi z lokacij in vzdrževanjem čistoče lokacije.

Pritožb zaradi neprijetnih vonjav v letu 2019 nismo prejeli.

4.8.2 Prst

Tla so neobnovljiv naravni vir, zato je treba ohranjati njihovo različnost, kakovost in sposobnost vzdrževanja ekosistemov. Za trajnostno upravljanje s tlemi je ključnega pomena preprečevanje njihovega onesnaženja.

Najpomembnejši viri onesnaženja tal so onesnažen zrak iz industrije in gospodinjstev (dim, saje, kisli dež), promet, intenzivna kmetijska pridelava ter divja odlagališča odpadkov. Onesnaževala prehajajo v okolje iz onesnaženih tal s spiranjem v vodo, preko prehranske verige, s poplavi in tudi s premeščanjem ali nepravilnim ravnanjem z onesnaženo zemljinjo.

Morebitno onesnaženje tal v Leku preprečujemo z vzpostavljenim sistemom tehničnih in organizacijskih ukrepov pri načrtovanju, gradnji, obratovanju ter vzdrževanju naprav, kar lahko dokazujemo s poročili zunanjih pooblaščenih izvajalcev in interno dokumentacijo. Naprave in opremo redno periodično pregledujemo in s tem omogočamo njihovo brezhibno ter zanesljivo obratovanje. Redno preverjamo tesnjenje kanalizacijskih sistemov, zlasti tistih s tehnološko odpadno vodo, kar je posebej pomembno na lokacijah v Mengšu in Ljubljani, ki ležita na vodovarstvenem območju.

Z rednimi varnostnimi obhodi nadzorujemo ukrepe in vplivamo na obnašanje zaposlenih, da preprečujemo nevarna vedenja ter stanja, ki bi lahko privedla do incidentov in onesnaženja tal.

Med našimi najpomembnejšimi prepoznanimi možnimi viri onesnaženja tal sta skladiščenje škodljivih snovi in njihov prevoz po lokaciji. V Leku doslej sanacijski ukrepi zaradi onesnaženja tal niso bili potrebni.

4.8.3 Hrup

Prekomerno obremenitev s hrupom v okolju zaradi obratovanja naprav preprečujemo s premišljenim načrtovanjem novih projektov in številnimi preventivnimi ukrepi. Med pripravo tehnične dokumentacije novega projekta mora pooblaščen izvajalec izdelati oceno emisij hrupa na podlagi računskih metod z modelnim izračunom. Dodatne ukrepe namenjamo zmanjševanju hrupa na obstoječih virih, čeprav rezultati obratovalnega monitoringa hrupa na nobeni izmed lokacij ne izkazujejo preseganja predpisanih vrednosti. Izkušnje iz preteklosti so pokazale, da na obremenitev okolja s hrupom ne vplivata samo jakost vira hrupa in oddaljenost sprejemnika, temveč tudi frekvenca zvoka, vremenski pogoji, odboj zvoka itd.

⁷¹ Kazalnik POR OI 14.

Najpomembnejši vir hrupa v Leku je delovanje fermentorjev, kompresorskih postaj in prezračevalnih ter hladilnih naprav v proizvodni dejavnosti. Tri od štirih Lekovih lokacij so umeščene

neposredno ob prometne ceste, kar povečuje skupni hrup v okolju. V letu 2019 pritožb glede hrupa v Leku nismo prejeli.

4.8.4 Biodiverziteta

Ohranjanje biodiverzitete je za stabilnost narave izredno pomembno. Živa narava je kompleksen sistem, ki najbrž nikoli ne bo v celoti raziskan, zato je pomembno, da ga ohranjamo, saj vseh posledic zmanjševanja pestrosti živalskih in rastlinskih vrst še ne znamo predvideti. Pomembni dejavniki ogrožanja biodiverzitete so onesnaževanje, intenzivno kmetijstvo in povečevanje urbanih površin. V Leku se zavedamo, da sta tudi prekomerna raba surovin in gospodarska dejavnost lahko vzrok zmanjševanju stopnje raznolikosti oblik življenja v nekem okolju.

Lekove lokacije ležijo na območju industrijskih con in niso umeščene na območja naravnih vrednot Natura 2000 ali na zavarovana in druga območja, pomembna za ohranjanje biotske raznovrstnosti. Dosledno izpolnjujemo vse zakonske zahteve, s proaktivnimi ukrepi na področju varovanja okolja pa zmanjšujemo vplive našega delovanja in prispevamo k ohranjanju biodiverzitete v okolici lokacij.

Raba tal po lokacijah⁷²

	Mengeš	Lendava	Ljubljana	Prevalje	Lek (skupaj)
Površina celotne lokacije s parkirišči (m ²)	133.763	116.217	142.632	32.285	424.897
Od tega zelene površine (m ²)	32.407	55.618	29.249	1.437	118.711

4.8.5 Svetlobno onesnaževanje

Umetni viri svetlobe še posebej dvigujejo raven naravne osvetljenosti okolja, če svetloba nekontrolirano uhaja izven ciljev osvetlitve. Posledice so bleščanje, zmanjšana nočna vidljivost, žarenje nočnega neba, negativni vplivi na biosfero in večja poraba energije.

Za podjetja in promet predstavlja obvladovanje svetlobnega onesnaževanja velik izziv predvsem zaradi različnih zakonskih določb z različnih področij. Obstoječa uredba o svetlobnem onesnaževanju zahteva zmanjševanje osvetljenosti zunanjih proizvodnih površin in parkirišč, medtem ko izpolnjevanje minimalnih pogojev delovnih standardov narekuje zadostno osvetljenost.

V preteklosti smo s pomočjo zunanjih strokovnjakov za Lekove lokacije izdelali celovite študije obvladovanja svetlobnega onesnaževanja, pri čemer smo iskali tehnične rešitve, ki omogočajo skladnost z uredbo in zadoščajo merilom ter zahtevam za varnost in zdravje zaposlenih. Zunanjo razsvetljavo smo uredili z uporabo razsvetljave z večjo učinkovitostjo (LED), hkrati pa njeno delovanje zmanjšali v času manjših delovnih potreb. Omejevanje obratovanja zunanje razsvetljave in posledično zmanjšanja osvetljenosti na določenih območjih nas je na določenih mestih prisililo, da smo okrepili sistem videonadzora. Z uporabo učinkovitih LED-svetilk nadaljujemo tudi pri vseh novih projektih, pri čemer smo pozorni na uporabo spektrov LED-svetlobe, ki ne škodujejo živim bitjem.

Lek sicer ni dolžan zagotavljati izvedbe obratovalnega monitoringa svetlobnega onesnaževanja, saj električna moč svetilk na nobeni lokaciji ne presega 50 kW. Skladno z zakonodajo pa imamo na vseh lokacijah izdelan načrt razsvetljave z zahtevanimi podatki o viru svetlobe.

4.9 Varnost

4.9.1 Varstvo pred požarom

Na Lekovih lokacijah v letu 2019 nismo zabeležili večjega primera s področja varstva pred požarom. Vse lokacije redno izvajajo gasilske vaje, letno gasilsko vajo in evakuacijske vaje.

Lek ima tri prostovoljna industrijska gasilska društva, to so PIGD Lek, ki deluje na lokaciji Ljubljana in Mengeš, PIGD Lek Prevalje in PIGD Lek Lendava. Prostovoljni gasilci so svoje znanje izpopolnjevali v izobraževalnih centrih za zaščito in reševanje Ig, Sežana in Pekre. Naši gasilci opravljajo interventna dela tudi v primerih z visokim tveganjem, kot so dela na višini ali dela v utesnjenih prostorih. Za ustrezno usposobljenost smo zanje organizirali praktične treninge reševanja.

V letu 2020 načrtujemo vsaj eno usposabljanje za prostovoljne gasilce z Lekovih lokacij v izobraževalnem centru za zaščito in reševanje Ig. Prostovoljni gasilci se bodo udeležili tudi usposabljanja v okviru Gasilske zveze Slovenije.

⁷² EMAS glavni kazalnik.

V Mengšu in Lendavi (na fotografiji) smo izvedli večjo reševalno in gasilsko vajo.

Na vseh lokacijah smo izvedli redne letne evakuacijske vaje. Na lokacijah Lendava in Mengeš je potekala tudi večja reševalna ter gasilska vaja po več scenarijih (NEM-scenariji). V Lendavi smo simulirali izpad električne energije in s tem povezan izpad električne energije v celotni proizvodnji ter požar v sežigalnici odpadkov in prenehanje odmerjanja odpadkov. Izvedli smo tudi reševanje z višine in tehnično reševanje (prometna nesreča z voznikom viličarja).

4.9.2 Biološka varnost

Pri proizvodnji in kontroli kakovosti v Leku uporabljamo le biološke dejavnike 1. in 2. skupine. V proizvodni proces, v katerem uporabljamo večje količine bioloških dejavnikov, vstopajo izključno organizmi 1. skupine. Verjetnost, da ti povzročijo bolezen pri ljudeh, je minimalna, tveganje, da se razširijo v okolico, pa zanemarljiva.

Biološke dejavnike 2. skupine uporabljamo v majhnih količinah, predvsem pri kontroli kakovosti, kjer testiramo učinkovitost izdelkov. Biološki dejavniki iz 2. skupine lahko povzročijo bolezen pri ljudeh in so lahko nevarni za delavce. V večini primerov je na voljo učinkovita preventiva ali zdravljenje, tveganje, da se razširijo v okolico, pa je majhno.

Sistem biološke varnosti je vključen v vse ravni dela in vezan na vse relevantne Lekove deležnike. Novartis beleži v aplikaciji, namenjeni zagotavljanju biološke varnosti, vse ocene tveganja in ves biološki material, ki se uporablja pri raziskavah, razvoju, v proizvodnji in na področju kontrole kakovosti.

V Leku je s strani uprave imenovan pooblaščenec za biološko varnost, na posameznih lokacijah pa so prav tako imenovani pooblaščeneci. V Leku deluje tudi odbor za biološko varnost, ki strokovno preveri nove ocene tveganja za biološke dejavnike 2. skupine in za gensko spremenjene organizme. V vsakem zaprtem sistemu, kjer ravnamo z biološkimi dejavniki, imamo opredeljenega vodjo projekta za delo ter skrbnika za načrt ukrepov v primeru izrednega dogodka ali nesreče. Kjer ravnamo z gensko spremenjenimi organizmi, je oseba, odgovorna za nadzor in varnost pri delu z GSO. Temeljna naloga vseh navedenih oseb je zagotavljanje varnosti za zdravje ljudi in okolja ter zagotavljanje skladnosti s slovensko zakonodajo in Novartisovimi smernicami.

Učinkovitosti sistema preverjamo s številnimi notranjimi presojami na različnih ravneh – Novartisove presoje, notranje presoje zaprtih sistemov s strani pooblaščenca in ZVO-obhodi.

Dosledno upoštevamo tudi Nagojski protokol o dostopu do genskih virov ter poštenu in pravični delitvi koristi, ki izhajajo iz njihove uporabe. V Leku ne uporabljamo genetskih materialov, ki spadajo v omenjeni protokol.

V letu 2019 je bil na lokaciji Mengeš zgrajen nov proizvodni obrat podobnih bioloških zdravil, ki je bil registriran za ravnanje z GSO 1. varnostnega razreda. Obrat je začel delovati konec leta 2019 z najnovejšo tehnologijo za proizvodnjo bioloških podobnih zdravil. Na Ministrstvo za okolje in prostor smo prijaviili tudi tri širitve zaprtih sistemov za delo z GSO na lokaciji Mengeš. En zaprti sistem smo registrirali za delo v 2. varnostnem razredu.

Učinkovine v okolju

V trajnostni strategiji Novartisa je kakovost vode izpostavljena kot največja dobrina, posebna pozornost pa je namenjena ravnanju z antibiotiki. Poleg letne ocene tveganja učinkovin v vodnem okolju zelo pazljivo spremljamo izpuste v vode, vpeljujemo ukrepe, ki zagotavljajo zmanjševanje izpustov antibiotikov v vode, in spremljamo najnovejše objavljene študije.

4.9.3 Varnost pri skladiščenju in distribuciji

4.9.3.1 Skladiščenje

Varno skladiščenje v Leku temelji na poznavanju nevarnih lastnosti kemikalij in njihove združljivosti. Kemikalije, ki jih uporabljamo, razvrščamo v ustrezno kategorijo nevarnosti po fizikalnih lastnostih ter nevarnosti za zdravje in okolje. Skladiščimo jih v tehnično urejenih skladiščnih conah skladno s slovensko zakonodajo in Novartisovimi smernicami.

Zaposleni, ki ravnaajo z nevarnimi snovmi, so praktično in teoretično ustrezno usposobljeni. V navodilih za varno delo so opisane vse nevarnosti, varnostni ukrepi in načini varnega dela. Redno nadziramo in preverjamo organizacijske ukrepe, usposobljenost zaposlenih ter upoštevanje navodil.

Kemikalije skladiščimo po pogojih, opredeljenih v zakonskih določbah o tehničnih in organizacijskih ukrepih za skladiščenje nevarnih kemikalij. Skladno s stabilizacijskimi pogoji smo uvedli najvišje tehnične in varnostne ukrepe za ohranjanje kakovosti kemikalij, ki se uporabljajo v proizvodnji. V pogodbenem partnerju, podjetju Kuehne+Nagel, imajo prav tako uvedene najvišje standarde varnega skladiščenja kemikalij, ki Leku zagotavljajo ohranjanje kakovosti surovin, polizdelkov in končnih izdelkov ter njihovo distribucijo za farmacevtsko proizvodnjo in kupcem.

V letu 2019 smo v okviru prevoza nevarnega blaga iz Lekovih proizvodnih skladišč odpremili skupno 5.512 t blaga.

4.9.3.2 Distribucija

Za varen prevoz brez nesreč sledimo smernicam zahtev za prevoz nevarnega blaga in dobri distribucijski praksi s pogodbenimi izvajalci. Blago pripravljajo in odpremljajo usposobljeni zaposleni, ki poznajo ukrepe za njegovo varno pripravo in odpremo ter zahteve mednarodnega sporazuma za prevoz nevarnega blaga (ADR). Za osvežitev znanja in stalen nadzor nad izvajanjem zahtev s področja prevoza nevarnega blaga v Leku skrbi varnostni svetovalec za prevoz nevarnega blaga. Nekatere surovine za proizvodnjo zdravil zaradi specifičnih nevarnih lastnosti potrebujejo med prevozom dodatno zaščito z embalažo in vozilo po kriterijih, določenih v sporazumu.

V letu 2019 smo z Lekovih lokacij in dislociranih skladišč do naših kupcev odpremili 10.602 pošiljk izdelkov (9.177 v letu 2018).

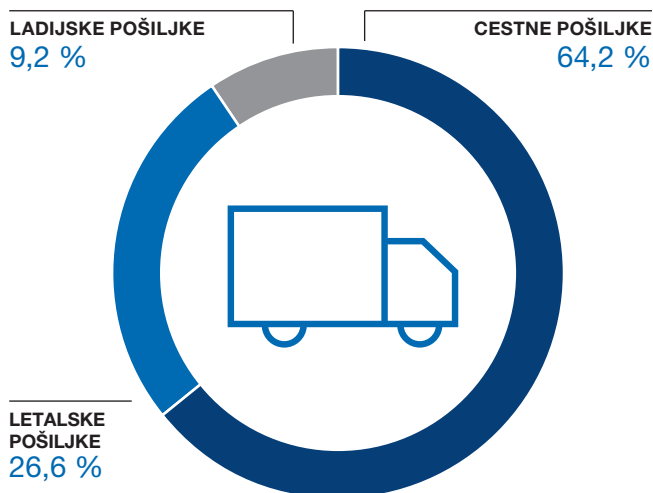
10.602 pošiljk izdelkov

smo v letu 2019 odposlali do naših kupcev.

Imeli smo 64,2 % cestnih, 26,6 % letalskih in 9,2 % ladijskih pošiljk. Razmerje med ladijskim in letalskim transportom, merjenim v kg, je bilo 1 : 0,5 v prid ladijskega transporta.

S tem zmanjšujemo svoj ogljični odtis, saj ima ladijski transport manjši emisijski faktor kot ostale vrste transporta (ladijski 10–40 g/tkm, cestni 60–150 g/tkm, letalski transport 500 g/tkm; Vir: Lufthansa Air cargo).

Pošiljke glede na vrsto transportnega sredstva

4.9.4 Kemijska varnost

O nevarnih lastnostih in ukrepih za varno delo s kemikalijami se zaposleni v Leku seznanjajo na stalnih usposabljanjih. Zaposleni in svetovalec za kemikalije v Leku aktivno prepoznajo nevarne lastnosti kemikalij ter sprejemajo zaščitne ukrepe na specifičnih delovnih mestih. Varno delo s kemikalijami zagotavljamo v vseh segmentih njihove uporabe, predvsem s tehničnimi ukrepi, ki preprečujejo neposredno izpostavljenost, in z dosledno uporabo osebne varovalne opreme, opredeljeno v oceni tveganja za delovno mesto.

V proizvodnji farmacevtskih učinkovin preprečujemo neposredno izpostavljenost kemikalijam s sodobnimi tehnologijami. Opisi ukrepov za zaščito zaposlenih in okolja v proizvodnji farmacevtskih učinkovin so prav tako ključna vsebina registracije strateških kemikalij REACH (Registration, Evaluation and Authorization and Restriction of Chemicals) na Evropsko agencijo za kemikalije (ECHA). Registracije zagotavljajo družbi Lek nemoten uvoz in izolacijo surovin v proizvodnji farmacevtskih učinkovin.

Meritve izpostavljenosti kemikalijam v delovnem okolju

V okviru kemijske varnosti smo uvedli evropski standard SIST EN 689:2018, s katerim določamo pogostost izvajanja meritev izpostavljenosti kemikalijam na delovnih mestih. V sodelovanju z akreditiranim izvajalcem monitoringa in akreditiranim laboratorijem sledimo zakonodajnim zahtevam za nadzor nad tehničnimi in organizacijskimi ukrepi ter jih po potrebi izboljšujemo.

Biološki monitoring

V sodelovanju z zdravnikom, specialistom medicine dela in pristojnim medicinskim laboratorijem nadaljujemo z izvajanjem biološkega monitoringa na delovnih mestih, kjer se uporabljajo kemikalije z zavezujočimi mejnimi vrednostmi. Zaposlene ozaveščamo o pomenu biološkega monitoringa v delovnih procesih in ohranjanju zdravja ob varni uporabi kemikalij.

5. Delo

5.1 Kadrovska politika⁷³

Kot del Novartisa omogočamo neoviran razvoj talentov in ustvarjalnost naših zaposlenih. Gradimo kulturo, ki spodbuja radovednost in raziskovanje novih načinov dela. Zaposlenim ponujamo številne možnosti učenja od svojih sodelavcev ali zunanjih strokovnjakov. Slediti želimo digitalni revoluciji v zdravstvu in pospešiti inovacije v biomedicinskih raziskavah.

Lekova kadrovska politika izpostavlja načela sodelovanja, razvoja in odličnosti. Podpira temeljne poslovne usmeritve, naravnane k visoki stopnji inovativnosti, rasti in izboljševan-

ju produktivnosti. Prednostna naloga je oblikovanje procesov, orodij in sistemov za zaposlovanje, razvoj talentov ter načrtovanje nasledstev, nagrajevanja dosežkov, organizacijski razvoj in izobraževanje.

Sodelavcem zagotavljamo delovno okolje, ki ponuja strokovne in osebne izzive ter omogoča ustvarjalno in dinamično delo. Veliko pozornosti posvečamo pridobitvi perspektivnih mladih kadrov.

⁷³ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3.

Od leve: Roman Pogačar, Darja Ferčej Temeljotov, Ksenija Butenko Černe, Katarina Klemenc in Špela Bernhard

Najuglednejši zaposlovalec

V Leku smo prejeli naziv najuglednejši delodajalec, ki ga podeljuje zaposlitveni portal MojeDelo.com. Merjenje ugleda so prvič izvedli v sodelovanju z vodilnim evropskim podjetjem za upravljanje blagovne znamke delodajalca, švedsko družbo Universum Global.

V raziskavi je sodelovalo več kot 19.000 anketirancev, med njimi strokovnjaki iz akademskega in poslovnega sveta ter študentje. Poleg priznanja najuglednejši delodajalec 2019 smo dosegli prvo mesto med uglednimi delodajalci po izboru študentov, strokovnjakov družbenih ved in strokovnjakov naravoslovnih znanosti ter prvo mesto v panogi farmacije in biotehnologije ter kemične industrija.

V vseh dosedanjih raziskavah smo se uvrščali med ugledne delodajalce, naziv najuglednejši delodajalec pa smo tokrat prejeli drugič po letu 2013.

5.2 Zaposlovanje

5.2.1 Število zaposlenih po načinu zaposlitve in pogodbi o zaposlitvi⁷⁴

V letu 2019 smo v Leku ustvarili 482 novih delovnih mest in ga zaključili s 4.349 redno zaposlenimi. Delež žensk je ob koncu leta znašal 48 % in je bil za eno odstotno točko višji kot leto prej. Zaposlitev za nedoločen čas je ob koncu leta

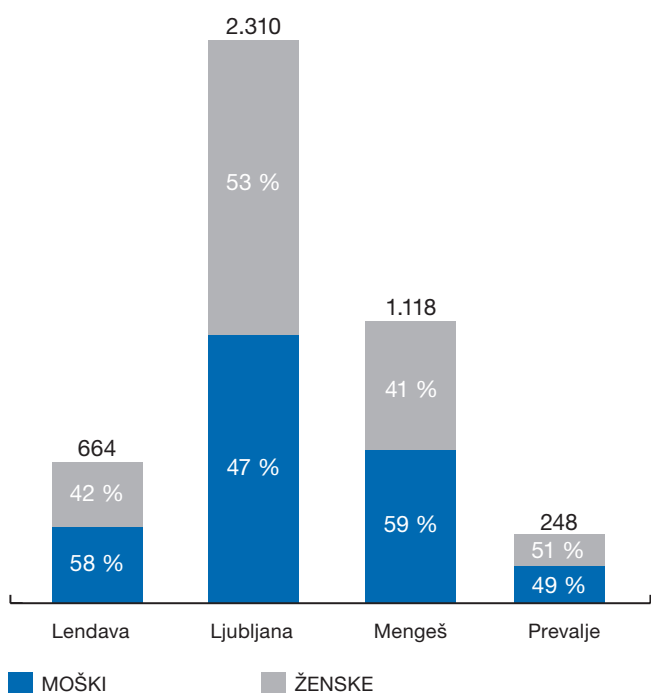
imelo 93,4 % zaposlenih, 6,6 % pa zaposlitev za določen čas. Pogodbo z nepolnim delovnim časom je imelo 2,1 % zaposlenih.

Število redno zaposlenih na 31. 12. 2019 po lokacijah in spolu

Lokacija	Moški	Ženske	Skupaj
Lendava	387	277	664
Ljubljana	1.084	1.226	2.310
Mengeš	659	459	1.118
Prevalje	122	126	248
Ostalo*	9	0	9
Skupaj	2.261	2.088	4.349

* Najeta skladišča

Število redno zaposlenih po lokacijah in spolu (v %)

Število novozaposlenih v Leku v 2019

Starostna skupina	Število novozaposlenih v 2019
0–25 let	116
26–30 let	194
31–35 let	75
36–40 let	53
41–45 let	23
46–50 let	16
51–55 let	3
56–60 let	2
Skupaj	482

5.2.2 Delež zaposlenih po kolektivni pogodbi⁷⁵

Delež zaposlenih po kolektivni pogodbi ostaja nespremenjen in je z 99,3 % ostal na ravni preteklih let.

5.2.3 Obveznosti iz pokojninskega načrta⁷⁶

Poleg vseh obveznosti, opredeljenih z delovno zakonodajo, omogočamo zaposlenim tudi sodelovanje v kolektivnem pokojninskem zavarovanju, s čimer lahko prejemajo dodatno pokojnino po upokojitvi. Družba plačuje mesečno premijo, ki je enaka zakonsko določenemu odstotku v višini 5,844 %

⁷⁴ GRI GS 102-7, 102-8, 401-1.

⁷⁵ GRI GS 102-41.

⁷⁶ GRI GS 201-3.

bruto plače zaposlenega, ali letni znesek, ki ne sme presegati 2.819 EUR. V kolektivno dodatno pokojninsko zavarovanje je bilo ob koncu leta vključenih 90,94 % vseh zaposlenih.

5.2.4 Proces zaposlovanja in delež lokalnega kadra v višjem menedžmentu⁷⁷

Zaposluje na podlagi kompetenc, potrebnih za opravljanje razpisanega delovnega mesta. Pri tem skladno z Novartisovo strategijo raznolikosti in vključenosti spoštujemo ter spodbujamo kulturno, etnično in spolno raznolikost naših zaposlenih. Delež lokalnega kadra v višjem menedžmentu je bil nekoliko nižji kot v predhodnem letu, in sicer 86,67 % (93,55 % v letu 2018).

5.2.5 Starševski dopust⁷⁸

Rast koriščenja starševskega dopusta se nadaljuje, prav tako ostaja visoka stopnja vrnitve na delovno mesto po starševskem dopustu. Starševski dopust sicer lahko koristi vsak zaposleni, ki izpolnjuje pogoje po Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih.

479 zaposlenih

je v letu 2019 koristilo starševski dopust.

Stopnja koriščenja starševskega dopusta in vrnitve na delovno mesto

	2019	2018	2017
Število zaposlenih, ki so izkoristili starševski dopust	479	458	397
• moški	230	219	191
• ženske	249	239	206
Število in delež (v %) zaposlenih, ki so se po starševskem dopustu vrnili na delovno mesto	478	458	394
	(99,8 %)	(100 %)	(99,2 %)
• moški	229	219	191
	(99,6 %)	(100 %)	(100 %)
• ženske	249	239	203
	(100 %)	(100 %)	(98,5 %)

⁷⁷ GRI GS 103-1, 202-2.

⁷⁸ GRI GS 103-1, 401-3.

5.3 Varnost in zdravje pri delu⁷⁹

Varnost naših zaposlenih in lokalnih skupnosti je, poleg varnosti bolnikov, temelj našega delovanja ter strategije upravljanja tveganj, s katero zagotavljamo nemoteno oskrbo z izdelki. S sistemom vodenja varnosti in zdravja preprečujemo poškodbe in bolezni, povezane z delom, ter zagotavljamo varna in zdrava delovna mesta. Prizadevamo si, da bi z učinkovitimi preventivnimi in zaščitnimi ukrepi odpravili kakršne koli nevarnosti ter čim bolj zmanjšali tveganja.

Zavedamo se, da je naš uspeh odvisen od vodstva, zavzetosti in sodelovanja na vseh ravneh ter funkcijah organizacije, vključno z zunanjimi izvajalci. Zagotavljanje in spodbujanje nenehnega izboljševanja je del naših vsakodnevnih dejavnosti.

Z zagotavljanjem varnosti in zdravja pri delu ter preventivnim delovanjem in ohranjanjem zdravja uresničujemo Lekovo politiko ZVO. Za nemoteno izvajanje varnega in zdravega dela smo ustrezno organizirani ter zagotavljamo potrebne materialne in kadrovske vire. Tudi pri sistemih upravljanja kadrovskega področja si nenehno prizadevamo za izboljšave.

Z zdravstveno oceno, ki je sestavni del Izjave o varnosti, prepoznavamo, odpravljamo in zmanjšujemo vse oblike tveganja za zaposlene. Vse sprejete preventivne ukrepe v ocenah tveganja redno izvajamo. Zaradi organizacijskih sprememb, ki bodo zaključene v letu 2020, bo revidirana tudi Izjava o varnosti.⁸⁰

Izboljšave stalno uvajamo tudi v sistem upravljanja področja varnosti in zdravja pri delu, ki vključuje zaposlene ter druge osebe, ki so vključene v procese na lokacijah, vključno z obiskovalci.⁸¹

Ob rednih periodičnih izobraževanjih in usposabljanjih za varnost in zdravje pri delu ter varstvo pred požarom smo nadaljevali usposabljanja za pridobitev kompetenc za vloge in dejavnosti z aktivnostmi s povečanim tveganjem. Promovirali smo Novartisova pravila za reševanje življenj (Novartis Life Saving Rules), sklop desetih osnovnih varnostnih pravil za aktivnosti s povečanim tveganjem, pri katerih nespoštovanje lahko povzroči resne poškodbe ali smrt.

5.3.1 Pogostost izostankov zaradi poškodb pri delu⁸²

S podrobnim spremljanjem pogostosti delovnih nezgod zaposlenih, ki je eden ključnih kazalnikov varnosti in zdravja pri delu, ugotavljamo ustreznost sprejetih ukrepov in načrtujemo nove oz. dodatne ukrepe za zmanjšanje. Pri tem vrednotimo kazalnika LTIR (Lost Time Injury and Illness Rate; število nezgod sodelavcev, katerih posledica je odsotnost z dela oz. bolniški stalež/200.000 opravljenih ur) in TRCR (Total Recordable Case Rate; število vseh evidentiranih nezgod sodelavcev/200.000 opravljenih ur).

Kazalnik LTIR (Lost Time Injury and Illness Rate)

Leto	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2015	0,31	0,10	0,00	0,43	0,12
2016	0,00	0,00	0,00	0,82	0,05
2017	0,00	0,10	0,32	0,79	0,21
2018	0,00	0,18	0,22	0,79	0,21
2019	0,12	0,24	0,11	1,24	0,30

Kazalnik TRCR (Total Recordable Case Rate)

Leto	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2015	0,61	0,31	0,36	0,87	0,39
2016	0,00	0,34	0,11	0,82	0,28
2017	0,20	0,05	0,43	1,18	0,26
2018	0,20	0,18	0,22	0,79	0,25
2019	0,12	0,28	0,11	1,24	0,32

⁷⁹ GRI GS GRI GS 103-1, 103-2, 103-3.

⁸⁰ GRI GS 403-2.

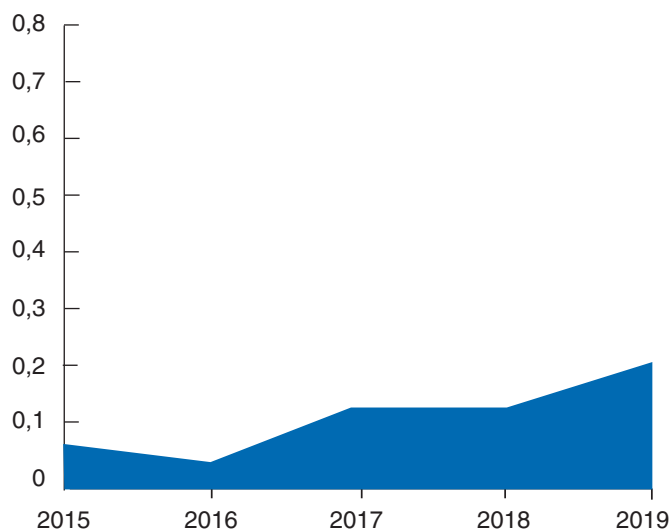
⁸¹ GRI GS 403-1.

⁸² Kazalnik POR OI 2, GRI GS 403-9.

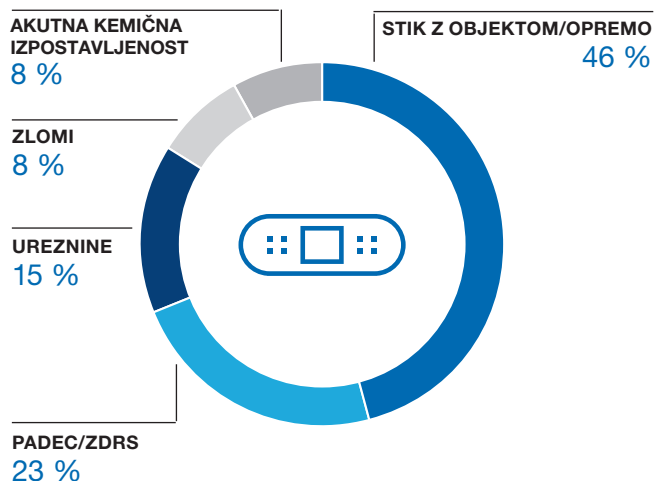
Kljub obsežnim aktivnostim ob sprejetju novih splošnih operativnih postopkov (GOP) na področju ZVO se je LTIR-vrednost povečala z 0,20 na 0,30. Evidentirali smo 13 primerov, kjer so bili sodelavci zaradi poškodbe pri delu v bolniškem staležu. Med njimi nismo zabeležili resnejše poškodbe pri delu, nihče od poškodovanih sodelavcev ne bo imel nikakršnih posledic na zdravje. Kazalnik TRCR je znašal 0,32, kar je 14 evidentiranih primerov.

Najpogostejši vzroki poškodb so bili udarec ob objekt ali opremo, padec oz. zdrs in ureznine.

Trend gibanja poškodb LTIR

Primeri s povečanim tveganjem v letu 2019

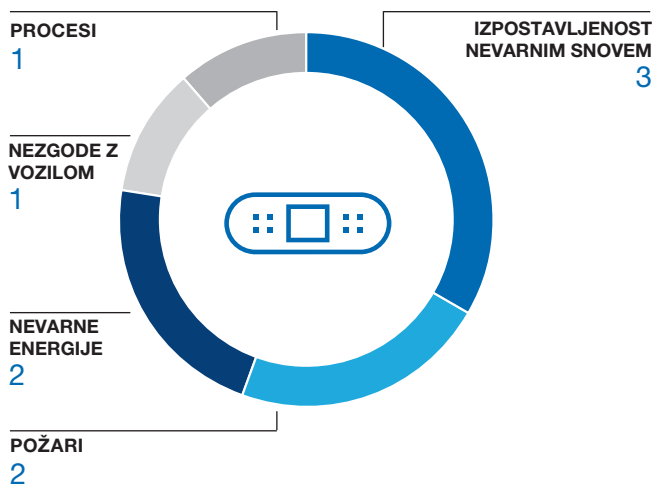
Meritev stresa na delovnem mestu se je udeležilo 110 sodelavcev.

Sistemi za zdravje, varnost in okolje

Preventivne aktivnosti za preprečevanje nezgod in poškodb v letu 2019

Veliko pozornosti namenjamo potencialno resnim incidentom (pSIF – Potential Serious Injuries and Fatalities) in preventivnim ukrepom za preprečevanje podobnih incidentov. Na naših lokacijah prepoznavamo aktivnosti, pri katerih lahko ob drugačnih okoliščinah pride do nezgod z resnimi posledicami. V letu 2019 smo evidentirali devet takšnih primerov, jih raziskali in pripravili preventivne ukrepe. Večina pSIF-dogodkov je bila povezana z nevarnimi energijami in izpostavljenostjo nevarnim snovem, zato smo predvideli intenzivna usposabljanja na teh področjih in revizijo obstoječih postopkov, ki se bodo nadaljevali v naslednjih letih.

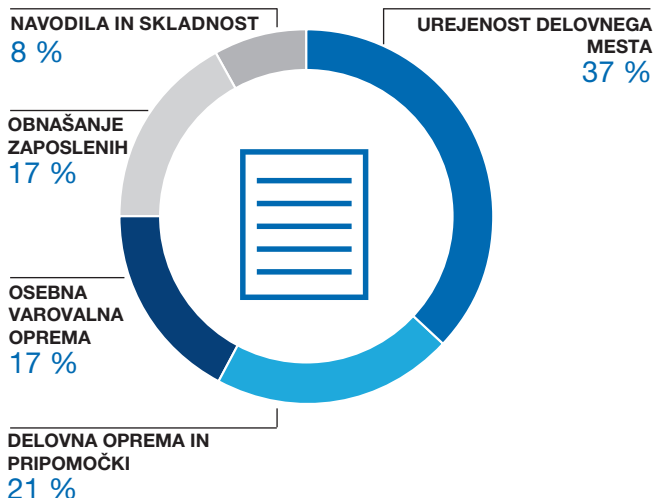
Primeri s povečanim tveganjem v letu 2019

Naša stalna naloga je izvajati preventivne ukrepe za preprečevanje in zmanjševanje nevarnosti ter tveganj pri delu. V poročilu izpostavljam zgolj najpomembnejše: aktivna vloga promotorjev varnosti (sestanki, obhodi), varnostni obhodi vodij lokacij, obveščanje in seznanjanje zaposlenih z navodili za delo, usposabljanje delavcev, ocenjevanje tveganj, preprečevanje/analiza delovnih nezgod in skoraj dogodkov, priprava predstavitvenih vsebin s področja varnosti in zdravja pri delu za interne sestanke v proizvodnji, zagotavljanje preventivnega zdravstvenega varstva in promocije zdravja, organizacija preiskav delovnega okolja ter pregledov in preizkusov delovne opreme.

V letu 2019 smo izvedli 2.586 varnostnih obhodov.

Razdelitev nevarnih opažanj po področjih

Treningi varne vožnje

V ukrepe na področju ZVO aktivno vključujemo tudi voznike službenih vozil. Za vse, ki so upravičeni do vožnje službenih avtomobilov, organiziramo začetna ali obnovitvena usposabljanja varne vožnje. Na začetnem tečaju (obsega teoretični in praktični del) spoznajo vozniki tehnike nenapadalne (defenzivne) in okolju prijazne vožnje, ki zmanjšuje možnost nezgod in niža porabo goriva ter izpuste toplogrednih plinov. V letu 2019 smo usposobili 390 zaposlenih.

5.3.2 Absentizem⁸³

Stopnja absentizma je razmerje med številom delovnih ur odsotnih zaposlenih in fondom delovnih ur. V letu 2019 je delež bolniške odsotnosti znašal 6,45 % in se je v primerjavi z letom prej (6,59 %) nekoliko zmanjšal.

Delež bolniške odsotnosti

Spol	2019	2018	2017
Ženske	5,07 %	7,92 %	4,42 %
Moški	10,82 %	5,43 %	6,11 %
Skupaj	6,45 %	6,59 %	5,20 %

5.3.3 Pogostost izostankov z dela zunanjih izvajalcev zaradi poškodb pri delu

Upravljanje varnosti zunanjih izvajalcev ostaja neločljiv del vsakdanjega poslovanja. Zunanje izvajalce vključujemo v izvedbo različnih specializiranih vrst dejavnosti. V številnih primerih so to naloge s povečanim oz. visokim tveganjem, ki zahtevajo veliko usposabljanja, zmanjševanja nevarnosti in nadzora. Prepoznali smo več kot 80 zunanjih izvajalcev, ki izvajajo dejavnosti s povečanim tveganjem, kot so dela na višini, dela z nevarnimi energijami itd. V Lendavi, Ljubljani in Mengšu je bilo več gradbenih delovišč, kjer smo vodjam skupin, nadzornikom in delavcem zagotavljali podporo s področja ZVO.

Pogodbениki, ki na Lekovih lokacijah izvajajo aktivnosti s povečanim tveganjem (gradbišča, delovišča), gredo za zagotavljanje varnega dela skozi proces posebne odobritve in letnega pregleda s strani Leka.

Pri zunanjih izvajalcih smo evidentirali tri poškodbe pri opravljanju dela, kar je enako kot v predhodnem letu. Vzroki za nezgode so bili enako kot v predhodnih letih povezani s pomanjkljivim nadzorom, slabim obvladovanjem podizvajalcev in pomanjkljivo organizacijo dela.

5.3.4 Število nesreč s smrtnim izidom⁸⁴

Nesreč s smrtnim izidom med zaposlenimi in zunanjimi izvajalci ni bilo.

5.3.5 Pogostost (stopnja) bolezni⁸⁵

V Leku do zdaj ni bilo prepoznanih in potrjenih poklicnih bolezni, opredeljenih z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ 2) ter Pravilnikom o seznamu poklicnih bolezni.

5.3.6 Program promocije zdravja⁸⁶

Preventivno zdravstveno varstvo zagotavljamo v sodelovanju z izvajalci medicine dela, ki sodelujejo tudi pri izdelavi in reviziji ocene tveganja (zdravstvena ocena), ukrepih za promocijo zdravja, svetovanju ter sodelovanju pri preiskavah delovnega okolja, delovnih mest in delovne opreme ter drugih preventivnih aktivnostih na področju zdravja zaposlenih.

Na tem področju se usmerjamo predvsem na preprečevanje in obvladovanje poklicnih bolezni, nesreč, invalidnosti ter na odpravljanje dejavnikov, ki so lahko nevarni za zdravje in varnost pri delu. Spodbujamo zdravo in varno delovno okolje, krepitev telesne, duševne in socialne blaginje zaposlenih ter ohranjanje njihove delovne sposobnosti in produktivnosti.

Poleg obveznih periodičnih usposabljanj iz varnosti in zdravja pri delu in požarne varnosti smo v letu 2019 izvedli še:

- usposabljanje za uporabo sredstev in opreme za gašenje,
- usposabljanja s področja protieksplzijske zaščite,
- usposabljanja, povezana z dejavnostmi s povečanim tveganjem (dela na višini, omejenih prostorih itd.),
- srečanja z zunanjimi izvajalci na temo varnosti in zdravja pri delu,
- seznanitev zunanjih izvajalcev del s pravili na lokacijah,
- treninge varne vožnje,
- izobraževanja po postopkih varnosti in zdravja pri delu,
- požarne vaje in vaje evakuacije.

V skladu z internimi zdravstvenimi načrti vsako leto izvajamo redne preventivne zdravstvene preglede, ki jih opravijo zdravniki medicine dela. V letu 2019 je pregled opravilo 2.646 naših sodelavcev z vseh štirih lokacij. Zdravstveno stanje zaposlenih ostaja podobno kot v preteklih letih. Večina zdravstvenih težav zaposlenih je sicer povezanih z gibalnim aparatom, debelostjo in poslabšanjem vida, kar je predvsem posledica staranja populacije.

⁸³ GRI 403-9.

⁸⁴ Kazalnika POR OI 1 in POR OI 3, GRI GS 403-9.

⁸⁵ GRI GS 403-10.

⁸⁶ GRI GS 403-3, 403-4, 403-5, 403-6.

V okviru programa promocije zdravja so se naši sodelavci udeležili naslednjih dejavnosti:

Program	Število vključenih sodelavcev
Vodene vadbe (plavanje, fitnes, plezanje, ples, skupinske vadbe, pilates) in aktivni odmori na delovnem mestu – vaje na delovnem mestu	670
Cepjenja	700
Okrevanja v zdraviliščih	60
Preventivni zobozdravstveni pregledi	200
Meritve telesne sestave s strokovnim svetovanjem, meritve krvnega sladkorja in maščob v krvi, delavnice o zdravi prehrani	300
Meritve stresa	110
Dejavnosti usmerjene v ozaveščanje o duševnem zdravju (predavanja o stresu in izgorelosti na delovnem mestu, temeljnih postopkih oživljanja in nudenje prve pomoči s polavtomatskim defibrilatorjem, o zdravem življenjskem slogu s članki in videopredstavitvami, metodi Feldenkrais)	1.080

5.4 Usposabljanje in izobraževanje⁸⁷

Nenehno izobraževanje in usposabljanje zaposlenih se tesno prepleta z Novartisovim ter Lekovim poslanstvom – na novo osmišljati medicino. Prav tako sta ključnega pomena za rast in napredek podjetja.

V razvoj, izobraževanje in usposabljanje svojih zaposlenih vlagamo stalno ter načrtno. Zaposleni se lahko udeležujejo:

- rednih izobraževalnih programov,
- prilagojenih delavnic glede na potrebe ciljne skupine,
- formalnih oblik izobraževanj, kot je študij ob delu, in
- neformalnih oblik izobraževanj.

Tako formalno kot neformalno izobraževanje potekata tudi na delovnem mestu. Zelo zaželena so srečanja, na katerih zaposleni, ki so se udeležili kakšne zunanje ali notranje konference ali delovnega obiska v tujini, prenašajo znanje na druge sodelavce. Izvajamo pa tudi mentorstvo in t. i. coaching.

Izobraževanja potekajo večinoma v podjetju, kjer jih izvajajo notranji in zunanji predavatelji. Zaposleni se udeležujejo tudi zunanjih izobraževanj, predvsem tistih, ki jih nudi Novartis. Čedalje več programov izvajamo v elektronski obliki tako samostojno kot pod vodstvom mentorja.

Potrebe po izobraževanju izhajajo iz individualnih potreb, vezanih na razvojni načrt posameznika, in poslovnih potreb, vezanih na poslovno strategijo organizacije. Za ugotavljanje

razvojnih potreb posameznikov uporabljamo različna orodja, kot so npr. 360-stopinjska povratna informacija, presoja delovne uspešnosti in pogovor z vodjem. Potrebe po obveznih izobraževanjih so vezane na delovno mesto sodelavca.

Prav tako sledimo globalnim usmeritvam in novim strategijam na področju izobraževanja, ki vključujejo kombinirane oblike učenja in več krajših izvedb izobraževanj v učilnici, podprtih z uporabo znanja na delovnem mestu.

Organiziranost, kadri in izobraževanje na področju ZVO

Službo ZVO sestavljajo predstavniki vodstva za zdravje, varnost in okolje (direktor) ter pooblaščen osebe za posamezna strokovna področja. Te so po pooblastilih uprave odgovorne za skladnost strokovnega področja z zakonodajo Republike Slovenije in s standardi Novartisa, za zastopanje Leka na strokovnem področju, vodenje inšpekcij, izvedbo občasnih notranjih presoj in spremljanje realizacije korektivnih ukrepov, za svetovanje ter strokovno pomoč pri izvajanju preventivnih ukrepov na lokacijah in za obveščanje vodstva o prepoznanim tveganju.

ZVO-izobraževanja delimo na zakonsko obvezna in na ekspertno razvojna. Zakonsko obvezna izobraževanja in certifikacije so osnova za delo, razvoj ekspertnih znanj pa je temelj za zagotavljanje visoke kakovosti dela pooblaščenec in strokovnih sodelavcev.

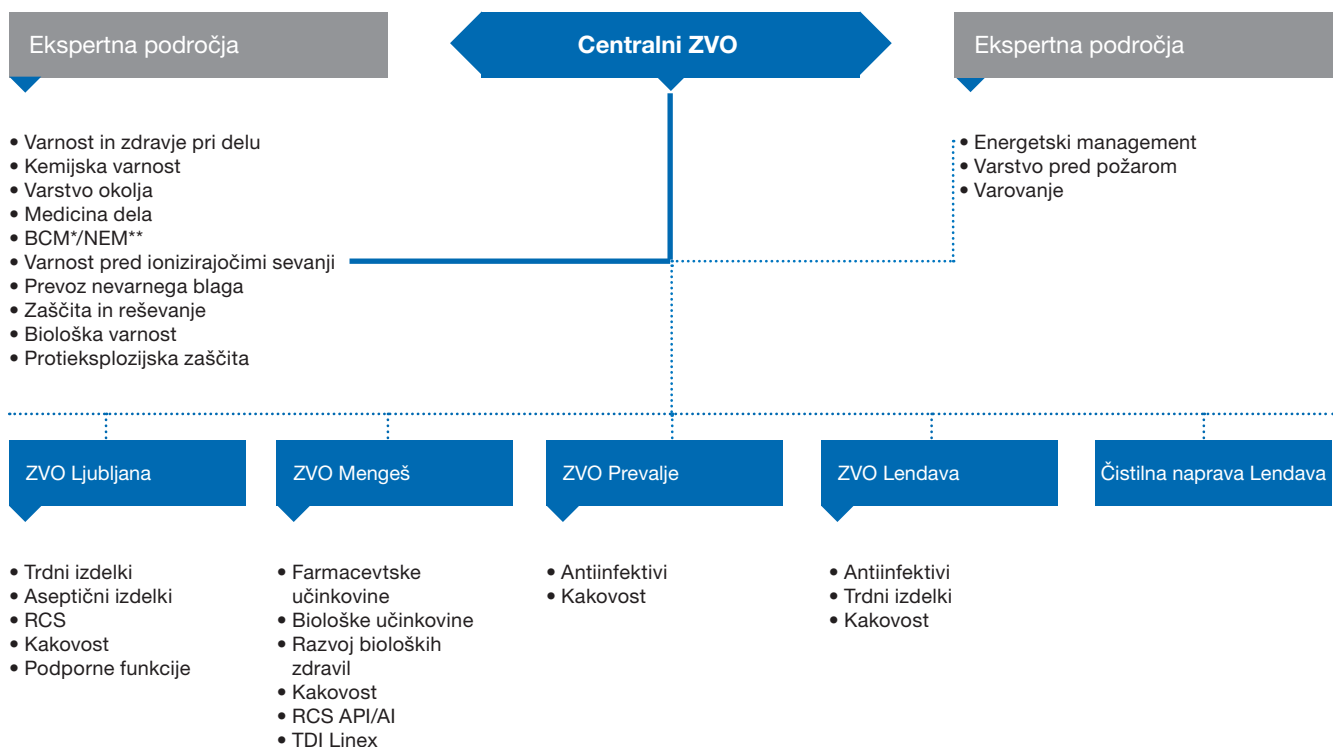
Konec leta 2019 smo popolnoma prešli na aplikacijo upravljanja usposabljanj Up4Growth. Oblikovali so se timi na posameznih proizvodnih lokacijah, ki skrbijo za zagotavljanje skladnosti na področju treninga in učenja zaposlenih. Oblikovali smo učne načrte, ki zagotavljajo, da so zaposleni pravočasno usposobljeni po ustreznih vsebinah, da lahko učinkovito in varno opravljajo svoje delo. Vsem zaposlenim v Novartisu so brezplačno dostopni številni e-treningi, strokovni treningi in treningi mehkih veščin, ki jih ponujata platformi Coursera ter LinkedIn. V letu 2019 smo poseben poudarek namenili tudi praktičnemu usposabljanju zaposlenih o temeljnih postopkih oživljanja. V sodelovanju s SIM-enoto Zdravstvenega doma Ljubljana se je treninga udeležilo več kot 500 sodelavcev.

Oddelek ZVO

Sistem ZVO je uveljavljen na vseh štirih lokacijah družbe v Sloveniji in prepisan s Poslovnikom ZVO in nemotenega poslovanja (NP). Vloge, odgovornosti in pooblastila na področju ZVO so določeni po organizacijski sestavi in funkcijski organiziranosti. Na lokacijah, kjer deluje več različnih enot, poteka delovanje po načelu gostitelj – gost, kar omogoča enotne standarde ZVO na celotni lokaciji. Enako načelo velja za naše pogodbene partnerje. Gostitelj je največja enota z ustrežno organizacijo ZVO. Na lokaciji postavlja notranje standarde, ki veljajo tudi za goste.

⁸⁷ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3.

Shematski prikaz organiziranosti ZVO na dan 31. 12. 2019.

* BCM: zagotavljanje nemotenega poslovanja (Business Continuity Management)

** NEM: ravnanje v izrednih razmerah (Novartis Emergency Management)

Usposobljenost vseh zaposlenih za obvladovanje vidikov ZVO pri delu zagotavljamo z izobraževanjem. Oddelek ZVO v sodelovanju z vodji letno načrtuje izobraževanja in pripravlja vsebine za katalog izobraževanj. Spodbujamo tudi neposredno povezovanje zaposlenih v različnih vlogah, funkcijah in enotah, ki presega formalno organiziranost ZVO.

Vidiki ZVO in sistem spremljanja dosežkov

Okoljske vidike smo skladno s smernicami Novartis razširili na t. i. vidike ZVO, kar pomeni, da poleg okoljskih upoštevamo tudi vidike s področja zdravja in varnosti pri delu, kemijske varnosti, varstva pred požarom, eksplozijske varnosti, biološke varnosti in drugo.

Vidiki ZVO zajemajo dejavnosti, izdelke in storitve ter vplive v njihovem življenjskem ciklu (surovine, razvoj, proizvodnja, transport, uporaba, končna odstranitev). Vplivi so lahko lokalni, regionalni ali globalni in so po svoji naravi neposredni, posredni ali kumulativni. Lek ima zaradi specifične proizvodnje zdravil omejen vpliv na uporabo izdelkov, ki jih zagotavlja drugim, in na njihovo obdelavo ob koncu življenjske dobe.

Standardni nabor vidikov za posamezno ekspertno področje opredeli vodja ekspertnega področja. Odgovorna oseba ZVO na lokaciji jih ovrednoti na podlagi analiz pomanjkljivosti,

presoje (notranje, Novartisove), inšpekcije, pritožbe, nevarne pojave in skoraj dogodke. Merila ocenjevanja ZVO-vidikov so povzeta po enotni Novartisovi predlogi za ocenjevanje tveganj ob upoštevanju kriterijev skladnosti z zakonodajo, ekonomiko poslovanja in ugledom družbe. Merila za ocenjevanje pomembnosti vidikov ZVO so jasno opredeljena.

Na osnovi ugotovitev iz registra vidikov se opredelijo korektivni ukrepi, cilji in programi dela. Revizije registra vidikov ZVO se odvijajo najmanj enkrat letno ali ob njihovih bistvenih spremembah zaradi sprememb notranjega ali zunanje okolja. Služijo kot podlaga za izdelavo nabora tveganj (Risk Portfolio), pripravo načrtov, programov dela in dejavnosti ter postavitve osebnih ciljev odgovornih oseb.

Pri delu spoštujemo zakonske in druge zahteve, kar dokazujemo z uspešno izvedenimi notranjimi ter zunanji presojami, inšpekcijskimi pregledi, monitoringom na področju vod, zraka in hrupa ter z veljavnimi okoljevarstvenimi dovoljenji.

V letu 2019 so bile izvedene zunanje presoje skladnosti s standardoma ISO 14001:2015 in ISO 45001:2018 ter presoja po uredbi EMAS.

Izvedli smo notranje ZVO-presoje, ki so načrtovane na letni ravni. Sočasno smo opravili tudi notranje presoje po

standardih ISO 14001:2015 in ISO 45001:2018. Notranje Novartisove presoje so obsežnejše in zajemajo vsa področja ZVO na delu lokacije ter na vseh področjih delovanja: varovanje okolja, varnost in zdravje pri delu, kemijska varnost, varstvo pred požari, biološka varnost, protiekspluzijska zaščita in ravnanje v primeru nesreč (BCM in NEM). Pogostost presoj je odvisna od narave proizvodnje. Presoje na lokacijah s proizvodnjo učinkovin izvajamo na vsaki dve ali na tri leta, na lokacijah s proizvodnjo farmacevtskih izdelkov pa vsaka tri ali štiri leta. Tudi te presoje vključujejo zahteve standardov ISO 14001 in ISO 45001 ter uredbe EMAS.

V letu 2019 smo opravili Novartisovo tematsko presojo prenosa proizvodnih procesov v Razvojnem centru v Ljubljani ter Novartisovo presojo zakonske skladnosti s poudarkom na področju varstva okolja, varnosti in zdravja pri delu in kemijske varnosti. Rezultati so pokazali usklajenost našega delovanja z zahtevami zakonodaje in notranjih ter zunanjih standardov na vseh področjih. Manjša odstopanja smo odpravili z učinkovitimi korektivnimi ukrepi, ki so odpravili osnovne vzroke neskladnosti in preprečili njihovo ponovitev. Za beleženje korektivnih ukrepov/akcijskih načrtov presoj, inšpekcij in varnostnih obhodov uporabljamo Novartisovo aplikacijo HSE Net.

Ovrednotenje okoljske uspešnosti glede na naše splošne in posamezne cilje je del postopka vodstvenega pregleda ter rednih mesečnih oz. kvartalnih poročanj odgovornih oseb Leka v Novartis.

V letu 2019 smo nadaljevali z Novartisovo politiko zaveze k stalnemu izboljševanju okoljske uspešnosti in na vseh lokacijah izpolnili temeljno zahtevo sistema EMAS po preverjanju izpolnjevanja določil uredbe. Tudi tokrat so okoljski preveritelji potrdili, da delujemo v skladu z veljavnimi zakonskimi zahtevami v zvezi z okoljem in da podatki ter informacije iz okoljske izjave podajajo zanesljivo, verodostojno in pravilno sliko o vseh dejavnostih na vseh Lekovih lokacijah.

Metodologija poročanja

Sistem za upravljanje podatkov ZVO (ZVO Data management System; ZVO DMS) omogoča upravljanje, poročanje in komuniciranje uspešnosti ZVO v Novartis ter do njegovih deležnikov. Z določanjem in pregledovanjem ciljev ZVO-uspešnosti je v pomoč upravljanju ZVO-tveganj in priložnosti, omogoča izmenjavo izkušenj ter analizo podatkov znotraj Novartisa in daje pregled skladnosti z nacionalnimi predpisi ZVO ter upoštevanja mednarodnih konvencij.

Postopki in merila za upravljanje podatkov so določeni v skladu s standardi GRI.

Metodologija poročanja nam omogoča spremljanje absolutnih kazalnikov in trendov za posamezne ključne vidike varstva okolja ter varnosti in zdravja pri delu. Podatki so vključeni v poročanje o glavnih kazalnikih in drugih obstoječih kazalnikih okoljske uspešnosti v pričujoči okoljski izjavi. Za zbiranje podatkov in zagotavljanje njihove točnosti so odgovorne lokacije oz. enote znotraj lokacije.

Pogostost poročanja je odvisna od pomembnosti podatka: poročanje je lahko mesečno, četrtletno ali letno. Zbrani podatki so podlaga za zakonsko zahtevano poročanje ministrstvu in drugim zainteresiranim deležnikom, enkrat letno pa so predmet pregleda sistema ZVO ravnanja po standardih ISO 14001 in ISO 45001 ter zahtevah registracije v sistemu EMAS s strani najvišjega vodstva organizacije.

Ukrepi za preprečevanje in zmanjševanje tveganj

Verjetne scenarije za izredne dogodke prepoznavamo z ustreznimi metodologijami za ocenjevanje tveganj za vsako lokacijo/poslovno enoto. V okviru ocenjevanja tveganj ovrednotimo potencialni vpliv in raven nadzora ter določimo ustrezne ukrepe za zmanjševanje tveganja. Upoštevamo morebitne incidente pri vseh naših operacijah in poslovnih aktivnostih ter možne zunanje vire, kot so vreme, varnost, dobavitelji in aktivnosti v soseščini. Četrtletno posodabljam ZVO-nabor tveganj na podlagi ocen tveganj in trenutne situacije v podjetju in okolju. Za vsako lokacijo imamo izdelano oceno ogroženosti lokacije, ki jo obnavljamo periodično vsakih pet let oziroma ob večjih spremembah, ki bi lahko pomenile spremembo ogroženosti lokacije. Glede na oceno ogroženosti lokacije je izdelan tudi njen načrt zaščite in reševanja.

Za ocenjevanje tveganj uporabljamo različne metode. Izbira najustreznejše je odvisna od njene primernosti za področje ocenjevanja in usposobljenosti sodelavcev. Izdelujemo ocene tveganj za:

- nabor tveganj lokacij (Risk Portfolio),
- oceno tveganja delovnih mest (Workplace Health Risk Assessment – WHRA),
- naložbene projekte: s prednostno uporabo metode ocenjevanja tveganj Zürich Hazard Analysis (ZHA) ali metode Hazard and Operability Study (HAZOP Study) v fazi kvalifikacij projekta,
- objekte in proizvodne linije: Zürich Hazard Analysis (ZHA) ali procesne ocene tveganja Process Risk Assessment (PRORA),
- uvajanje novih izdelkov in proizvodne procese: procesna ocena tveganja (PRORA),
- ocenjevanje tveganj, povezanih s kakovostjo izdelkov: prednostna uporaba metode FMEA.

Za izvedbo posamezne ocene tveganja sta prva pogoja pridobitev zadostnih informacij in sestava tima, ki vključuje kompetentne predstavnike po posameznih področjih. Glede na vrsto ocene tveganja se predhodno določijo osebe, ki bodo sodelovale pri izdelavi ocene tveganja:

- uporabnik (tehnolog, operater, tehnik idr.),
- načrtovalec procesa (tehnolog v PI, projektni inženir, dobavitelj opreme ali materiala idr.),
- predstavnik ZVO (eksperti po posameznih področjih),
- eksperti za posamezna področja na lokaciji (SME – Site Matter Expert),
- zunanji strokovnjaki ali svetovalci (Ex-eksperti, ADR-eksperti, idr.).

Nabor tveganj vodstvu Novartisa služi za pregled nad večjimi tveganji na področju ZVO in stopnjo njihovega obvladovanja na posameznih lokacijah, v posameznih državah, poslovnih skupinah ter celotni korporaciji.

Analize mesečnih/letnih trendov vključujejo izmerjene okoljske, varnostne in ekonomske parametre za vsako lokacijo posebej ter skupaj za Lek. V letu 2019 smo pozorno prepoznali tveganja na področju ZVO pri izvajanju svoje dejavnosti in procesov ter izvedli vse zahtevane dejavnosti na področju upravljanja tveganj skladno z Novartisovimi smernicami na področju zdravja, varnosti in okolja. Izvedli smo ukrepe za omejevanje tveganj na najmanjšo možno mero, kot so izogibanje potencialnim nevarnostim, zmanjševanje nevarnosti, omejevanje možnosti izpostavljanja nevarnostim in ukrepi za ublažitev negativnih posledic nevarnega dogodka v primeru, da bi do njega prišlo.

Aktivnosti zagotavljanja nemotenega poslovanja (BCM) v 2019

Naslednje aktivnosti so dodatno pripomogle k povečanju naše odpornosti proti nepredvidljivim dogodkom:

- koordinacija BCM s četrtletnimi sestanki BC-koordinatorjev,
- posodobili smo nosilce kritičnih poslovnih položajev (Business Critical Position Holders),
- posodobili smo BC-načrte za vse lokacije in ključne podporne funkcije,
- za vse sisteme in lokacije smo opravili preizkuse z BC-scenariji,
- izvedli smo BC-usposabljanja za vodstvene ekipe določenih lokacij,
- potekala je notranja presoja BCM v ljubljanski enoti Sandoza – oddelku Oskrba tretjih kupcev (Sandoz 3rd Party Sales organization Ljubljana).

Aktivnosti na področju ravnanja v izrednih razmerah (NEM) v 2019

V letu 2019 smo posodobili NEM-strukturo v Sloveniji in jo prilagodili spremembam v upravljavski strukturi. Vsi Novartisovi oddelki so bili usposobljeni v skladu s procesom NEM. Potekalo je NEM-usposabljanje za nove člane NEM-skupine, vključno z usposabljanjem za predstavnike za stike z mediji (za NEM-direktorje) s strani ZVO in oddelka za korporativno komuniciranje. Ekipe na lokacijah so se preizkusile v različnih scenarijih.

V letu 2019 smo bili priča enemu primeru NEM in enemu primeru pred-NEM, ki se je kasneje izkazal za primer z vplivom na nemoteno poslovanje.

NEM-primer se je nanašal na virusno okužbo z norovirusom na ljubljanski in mengeški lokaciji, kjer je zbolelo okoli 200 sodelavcev. Ekipa NEM se je zbrala ter ukrepala hitro in učinkovito. Drugi primer je bil povezan z motnjo poslovanja (BC). Obravnavali smo ga kot pred-NEM, saj smo se soočili z okvaro proizvodnega informacijskega sistema MES (We-rum), ki je vplivala na proizvodnjo na več naših lokacijah. Za vzpostavitev stabilne operacijske rešitve smo potrebovali 11 dni.

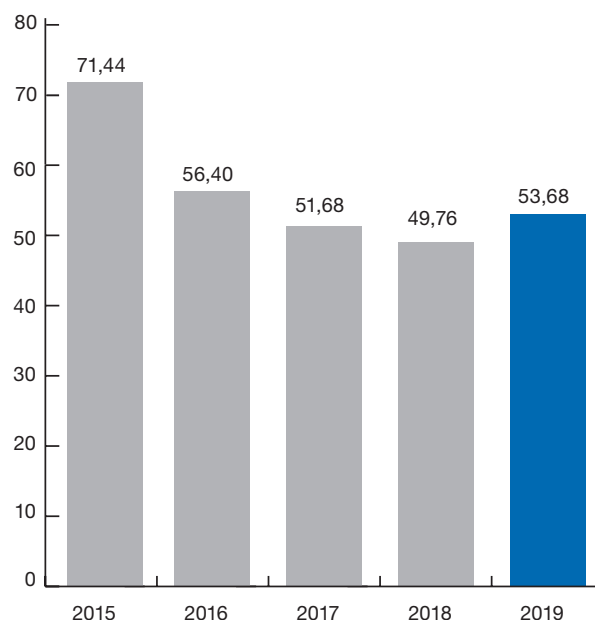
5.4.1 Povprečno število ur izobraževanja na zaposlenega⁸⁸

Lekov zaposleni se je v povprečju izobraževal **2,29 dneva**, če prištejemo obvezna izobraževanja na delovnem mestu (3,94 dneva) in izobraževanja s področja skladnosti (0,48 dneva) pa **6,71 dneva**, kar je 8 % več kot v letu 2018. Na številnih inšpekcijah smo dobro zagovarjali naš sistem, dopolnitve ali izboljšave niso bile potrebne, kar odraža njegovo kakovost.

6,71 dneva

se je v povprečju v letu 2019 izobraževal Lekov zaposleni.

Povprečno število ur izobraževanja/zaposlenega

⁸⁸ GRI GS 404-1.

5.4.2 Izobraževanje po izobraževalnih področjih

V kulturo učenja, ki jo gradimo, vpeljujemo nove, neformalne oblike. Vsem zaposlenim so na voljo enourne delavnice "A prideš?", kjer ob prijetnih druženjih izmenjajo znanja in izkušnje ter pridobijo nov vpogled v zanimive vsebine, ki se dotikajo poklicnega in zasebnega življenja.

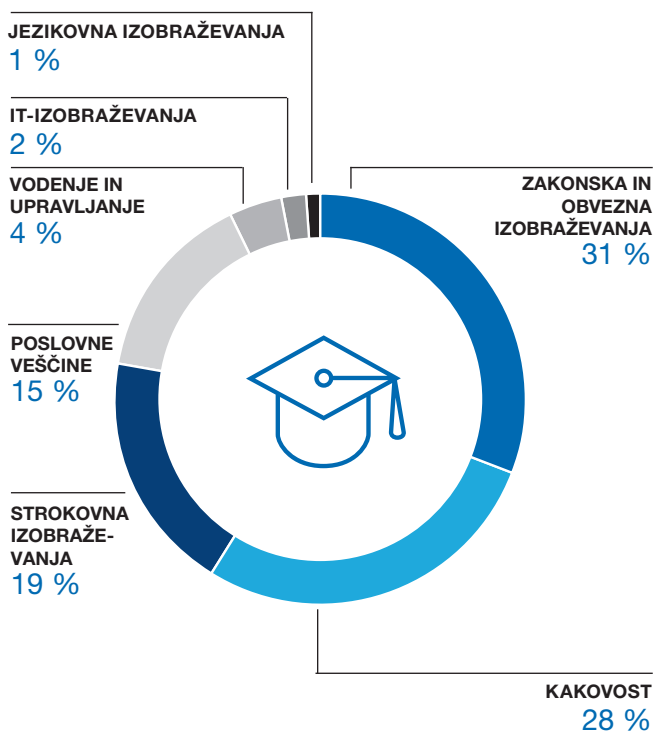
Vodje imajo poleg rednega sistematičnega izobraževanja in razvoja prav tako možnost pridobivanja uporabnih, sodobnih ter učinkovitih znanj in veščin vodenja na kratkih delavnicah "Vodja +". Tako pridobijo učinkovita orodja za lažje in učinkovitejše vodenje sodelavcev in sebe ter širši pogled na delo in poslanstvo vodje.

Skrbimo za promocijo učenja, novih načinov učenja in e-učenja. Slednje je podprto z globalno platformo in zajema širok spekter vsebin.

Sodelavcem omogočamo tudi študij ob delu. V letu 2019 se je dodiplomsko izobraževalo 44 sodelavcev, podiplomsko pa 65, od tega največ na področjih biotehnologije in biomedicine ter kemije.

Po številu udeležencev smo se največ izobraževali na področjih zakonskih in obveznih izobraževanj (31 %), kakovosti (28 %) in strokovnih izobraževanj (19 %).

Izobraževanja v letu 2019 po izobraževalnih področjih (udeležbe)

6. Vsebinsko kazalo po standardih GRI GS

Kazalo po standardu poročanja GRI GS (Global Standards) – osnovna opcija (Core)⁸⁹

SPLOŠNA STANDARDNA RAZKRITJA

GRI-standard	Razkritje	Poglavje/ stran	Cilji trajnostnega razvoja Organizacije združenih narodov (SDG)/kazalniki EMAS
GRI 101: Osnova 2016			
GRI 102: Splošna razkritja 2016			
Predstavitev organizacije			
102-1	Ime organizacije	1./6	
102-2	Primarne blagovne znamke, izdelki in storitve	1.2.2/19	
102-3	Sedež organizacije	1./6	
102-4	Lokacije dejavnosti	1.2.3/20	
102-5	Lastništvo in pravna oblika	1.2/18	
102-6	Trgi (geografska in sektorska razdelitev ter razdelitev po tipih odjemalcev)	1.2.1/19	
102-7	Velikost organizacije (število zaposlenih, število dejavnosti, prihodki od prodaje, obveznosti/kapital, število izdelkov ali storitev)	1.1.1/7, 5.2.1/74	
102-8	Zaposleni po vrsti zaposlitve, vrsti pogodbe, regiji in spolu	5.2.1/74	8 12
102-9	Opis oskrbne verige organizacije	3.2.1/42	
102-10	Pomembnejše spremembe v obdobju poročanja v zvezi z velikostjo organizacije, sestavo, lastništvom in oskrbno verigo	1.2.3/20, 1.3.1/26, 3.2.1/42	
102-11	Pojasnilo, če in kako organizacija uporablja previdnostno načelo	1.4.2/29, 4./44	
102-12	Zunanje listine, načela in druge ekonomske, okoljske in družbene pobude, katerih podpisnica in podpornica je organizacija	1.4.2/29	
102-13	Članstvo v organizacijah	1.4.2/29	
Strategija in analiza			
102-14	Izjava najvišjega nosilca odločanja v organizaciji o pomenu trajnostnega razvoja za organizacijo in strategiji obravnavanja trajnostnega razvoja organizacije	Stran 4	
Etika in integriteta			
102-16	Opis vrednot, načel, standardov in načel ravnanja, kot so kodeksi ravnanja in etični kodeksi	3.1/41	16
Upravljanje			
102-18	Upravljavska sestava organizacije, vključno s komisijami najvišjega organa upravljanja	1.4/27	
Vključevanje deležnikov			
102-40	Seznam skupin deležnikov, s katerimi organizacija sodeluje	2.2/34, 37,	
102-41	Delež vseh zaposlenih po kolektivni pogodbi	5.2.2/74	8
102-42	Izhodišča za prepoznavanje in izbor deležnikov, s katerimi organizacija sodeluje oz. jih vključuje	2.2/34	

⁸⁹ GRI GS 102-47, 102-55.

102-43	Pristopi pri vključevanju deležnikov, vključno s pogostostjo sodelovanja po skupinah deležnikov	2.2/34 2.3/40
102-44	Ključne teme in vprašanja, poudarjena v procesu sodelovanja z deležniki, in kako se je organizacija nanje odzivala, vključno s svojim poročanjem	2.2/34, 37, 2.3/40

Podatki o poročilu

102-45	Enote, vključene v konsolidirane računovodske izkaze	1.3.1/26
102-46	Proces definiranja poročila in zamejitve tem	1.3/26
102-47	Seznam bistvenim tem	6/85–89
102-48	Učinki sprememb podatkov iz predhodnih poročil in razlogi za te spremembe	1.3.1/26
102-49	Pomembnejše spremembe v primerjavi s predhodnimi obdobji poročanja v zvezi z zamejitvijo obsega in vidikov	1.3.1/26
102-50	Obdobje poročanja (koledarsko, fiskalno leto)	1.3.1/26
102-51	Datum zadnjega predhodnega poročila	1.3/26
102-52	Cikel poročanja (letno, dvoletno)	1.3/26
102-53	Kontaktne podatki za vprašanja v zvezi s poročilom	1./6
102-54	Sklic glede poročanja v skladu s standardi GRI	1.3.1/26
102-55	Kazalo po smernicah GRI	6/85–89
102-56	Zunanja preveritev poročanja po smernicah GRI	1.3/26

SPECIFIČNA STANDARDNA RAZKRITJA

Upravljavski pristopi in razkritja		Bistvene teme		Poglavje/ stran	Razlogi za opustitev vsebin	Cilji trajnostnega razvoja Organizacije združenih narodov (SDG)/ kazalniki EMAS
EKONOMSKI VPLIVI						
GRI 201: Ekonomska uspešnost 2016						
103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej			Pismo predsednika uprave/	4–5	
201-1	Neposredna ustvarjena in distribuirana ekonomska vrednost			1.1.1/7		
201-3	Obveznosti iz pokojninskega načrta			5.2.3/74		
201-4	Pomembnejše prejete državne pomoči			1.1.1/7		
GRI 202: Prisotnost na trgu 2016						
103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej			Pismo predsednika uprave/	4–5	
202-2	Delež lokalnega kadra v višjem managementu			5.2.4/75		
GRI 204: Nabavna praksa 2016						
103-1 103-2 103-3	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej			3.2.1/43		
204-1	Delež sredstev za nabavo, uporabljenih za lokalne dobavitelje na pomembnejših proizvodnih lokacijah			3.2.1/43		
GRI 206: Varstvo konkurence 2016						
103-1 103-2	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej			3.1/41		
206-1	Število pravnih postopkov s področja varstva konkurence, preprečevanja monopolov in monopolnih praks ter izidi zaključenih postopkov v letu poročanja			3.1/42		

OKOLJSKI VPLIVI**GRI 301: Materiali 2016**

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4.2.1/50	
103-2			
103-3			
301-1	Porabljeni material po teži in prostornini	4.2.1/51	Glavni kazalnik EMAS

GRI 302: Energija 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4/45	
103-2			
103-3			
302-1	Poraba energije v organizaciji	4.3.1/52, 54	7 8 12 13
302-3	Energetska intenzivnost (poraba energije na enoto proizvoda)	1.1.1/8, 4.3.1/52	7 8 12 13 Glavni kazalnik EMAS
302-4	Zniževanje porabe energije	4.3.3/55	7 8 12 13

GRI 303: Voda 2018

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4/45	
103-2			
303-1	Odnos do vode kot skupnega vira	4.4/57	6 12
303-2	Upravljanje vplivov, povezanih z izpustom vode	4.4/57	6 12
303-3	Skupna količina zajete vode (površinske vode, podtalnica, morska voda ...)	4.4.1/57, 4.4.2/57	6 12 Glavni kazalnik EMAS
303-4	Izpust vode; skupni izpust vode v megalitrih po destinaciji (površinske vode, podtalnica, morska voda, kanalizacija ...)	4.7.1/66	6 12

GRI 305: Emisije v zrak 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4/45,	3 12 13 14 15
103-2		4.6/62	Glavni kazalnik EMAS
305-1	Količina neposrednih emisij toplogrednih plinov (Scope 1)	4.1.5/50, 4.6.4/64	3 12 13 14 15
305-2	Količina posrednih emisij toplogrednih plinov (Scope 2)	4.6.4/64	13 14 15
305-4	Intenzivnost toplogrednih emisij (količina emisij na enoto proizvoda)	4.6.4/64	3 12 14 15
305-5	Zmanjševanje emisij toplogrednih plinov	4.3.3/55	13 14 15
305-7	NO _x , SO _x in druge pomembnejše emisije v zrak po vrsti in teži	4.6.2/63, 4.6.3/63	3 12 14 15 Glavni kazalnik EMAS

GRI 306: Odpadne vode in odpadki 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4.7/65	
103-2			
306-1	Celotna količina odpadnih voda po kakovosti in destinaciji izpustov	4.7.1/66	3 6 12 14
306-2	Skupna teža odpadkov po vrstah in načinu odstranjevanja	4.5.1/59, 4.5.2/60, 4.5.3/61	3 6 12 Glavni kazalnik EMAS

GRI 307: Skladnost 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4/45	
103-2			3 12
103-3			
307-1	Vrednost glob zaradi neskladnosti z okoljsko zakonodajo	4/45, 4.1/48	

GRI 308: Okoljska preveritev dobaviteljev 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	3.2.1/43	
103-2			

308-2	Pomembnejši obstoječi in potencialni negativni okoljski vplivi v oskrbni verigi in sprejeti ukrepi	3.2.1/43, 4.1.5/50	Okoljska odgovornost dobaviteljev je eden od pomembnih kriterijev v procesu pridobivanja ponudb in izboru dobavitelja
-------	--	-----------------------	---

DRUŽBENI VPLIVI**GRI 401: Zaposlovanje 2016**

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	5.1/72	
103-2			
103-3			5 8
401-1	Število in stopnja novozaposlenih in fluktuacija zaposlenih	5.2.1/74	
401-3	Vrnitev na delo in stopnja zadržanja zaposlenih po koriščenju starševskega dopusta, po spolu	5.2.5/75	

GRI 403: Varstvo in zdravje pri delu 2018

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	5.3/75	
103-2			
103-3			
403-1	Pojasnilo, ali ima podjetje uveden sistem upravljanja varnosti in zdravja pri delu	5.3/76	
403-2	Proces identificiranja nevarnosti povezanih z delom	5.3/75	
403-3	Opis funkcije medicine dela	5.3.6/79	
403-4	Opis procesa zastopnosti zaposlenih v razvoj, implementacijo in evalvacijo sistema varnosti in zdravja pri delu	5.3.6/79	
403-5	Usposabljanja s področja varnosti in zdravja pri delu	5.3.6/79	
403-6	Promocija zdravja	5.3.6/79	
403-7	Pristop podjetja k preprečevanju ali ublažitvi vplivov na varnost in zdravje pri delu, ki so povezani z izdelki, storitvami podjetja	2.3/39	
403-9	Število in stopnja poškodb pri delu	5.3/75, 5.3.1/76, 5.3.2/79	
403-10	Zaposleni z visoko stopnjo tveganja za poklicne bolezni	5.3.5/79	

GRI 404: Izobraževanje 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	5.4/80	
103-2			
404-1	Povprečno število ur izobraževanja na leto na zaposlenega po spolu in kategoriji zaposlenih	5.4.1/83	Evidence izobraževanj po spolu in po kategorijah zaposlenih še ne vodimo 4 5 8

GRI 406: Nediskriminacija 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	3.1/41	
103-2			
406-1	Število primerov diskriminacije in ukrepi za njeno odpravo	3.1/42	

GRI 412: Človekove pravice 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	3.1/41	
103-2			
412-2	Število ur izobraževanja zaposlenih o politiki človekovih pravic in postopkih v zvezi z njihovimi vidiki, pomembnimi za dejavnost podjetja, ter delež zaposlenih, vključenih v takšno izobraževanje	3.1/42	

GRI 413: Lokalne skupnosti 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	2.2.1/39	
103-2			
413-1	Delež dejavnosti, pri katerih je bila vključena lokalna skupnost oz. so bili preverjeni določeni vplivi in narejeni razvojni programi	2.2.1/39	Zajem podatkov nam za zdaj ne omogoča izračuna deleža, poročamo pa o številu dejavnosti

GRI 414: Preveritev dobaviteljev za delovne prakse 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	3.2.1/43	
103-2			
103-3			
414-2	Pomembnejši obstoječi in potencialni negativni vplivi v zvezi z delovnimi praksami v oskrbni verigi in sprejeti ukrepi	3.2.1/43	Dobavitelj se s podpisom pogodbenega dogovora zaveže k spoštovanju vseh veljavnih zakonov in predpisov, povezanih s poštenimi delovnimi praksami

GRI 417: Trženje in označevanje 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	2.3/39	
103-2			
417-1	Vrste predpisanih informacij o izdelkih in storitvah	2.3/39	Delujemo v strogo regulirani panogi; te informacije so obvezne za pridobitev dovoljenj za trgovanje z izdelki.
417-2	Število primerov neskladnosti z zakonodajo in prostovoljnimi kodeksi s področja označevanja izdelkov in informiranja kupcev o izdelkih in storitvah	2.3/39	
417-3	Število primerov neskladnosti z zakonodajo in s prostovoljnimi kodeksi, ki se nanašajo na vplive na tržno komuniciranje	2.3/40	

7. Izjava okoljskega preveritelja

Izjava okoljskega preveritelja o dejavnostih preverjanja in potrjevanja št. O-006

Slovenski institut za kakovost in meroslovje,
z registracijsko številko okoljskega preveritelja SI-V-0001,
akreditirani za preverjano dejavnost organizacije (NACE: 21.20),

izjavlja, da smo preverili, ali organizacija na lokacijah:

Lek farmacevtska družba d.d.
Ljubljana, Verovškova 57; Mengeš, Kolodvorska 27;
Prevalje, Perzonali 47 in Lendava, Trimlini 2 D
z registracijsko številko SI-00006

izpolnjuje vse zahteve Uredbe (ES) št. 1221/2009 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. novembra 2009 o prostovoljnem sodelovanju organizacij v Sistemu Skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo (EMAS).

S podpisom tega dokumenta izjavljamo, da:

- sta bila preverjanje in potrjevanje izpeljana popolnoma v skladu z zahtevami Uredbe (ES) št. 1221/2009, Uredbe (ES) 2017/1505 in Uredbe (ES) 2018/2026;
- rezultati preverjanja potrjujejo, da ni dokaza o neskladnosti z veljavnimi zakonskimi zahtevami v zvezi z okoljem;
- podatki in informacije iz okoljske izjave »Poročilo o trajnostnem razvoju družbe Lek d.d. za leto 2019, junij 2020; poglavja: 1. Profil družbe, 2.2. Pregled in vključevanje deležnikov, 3.2 Sodelovanje z dobavitelji, 4. Okolje in 5.4 Usposabljanje in izobraževanje.« podajajo zanesljivo, verodostojno in pravilno sliko o vseh dejavnostih organizacije v obsegu, navedenem v okoljski izjavi

Ta dokument ni enakovreden registraciji EMAS. Registracijo EMAS lahko podeli le pristojni organ na podlagi Uredbe (ES) št. 1221/2009. Ta dokument se pri sporočanju javnosti ne uporablja samostojno.

Datum validacije: 2012-04-06

Izdaja: 09/2020-06-05

**SLOVENSKA
AKREDITACIJA**
SIST EN ISO/IEC 17021-1
SI-V-0001

Igor Likar:
Direktor SIQ

8. Slovar pomembnih izrazov

EMAS (ECO – Management and Audit Scheme, sistem EU za okoljsko ravnanje in presojo)

Shema EMAS je namenjena spodbujanju primernejšega ravnanja z okoljem in obveščanju javnosti o vplivih dejavnosti organizacij na okolje. Standard ISO 14001 nadgrajuje v smeri večje odprtosti, odkritosti in periodičnega objavljaja preverjenih okoljskih informacij. Okoljska izjava predstavlja osrednji način seznanjanja javnosti z rezultati nenehnega izboljševanja učinkov ravnanja z okoljem in je hkrati priložnost za rast ugleda organizacije pri kupcih, dobaviteljih, pogodbenikih, okolici ter zaposlenih.

GRI (Global Reporting Initiative)

Mednarodni standardi GRI so med vodilnimi na področju poročanja o korporativni odgovornosti podjetij in trajnostnem razvoju. Zahtevajo načrtovanje in poročanje po merljivih kazalnikih ekonomskega, družbenega ter okoljskega vpliva organizacije. Poročevalci se glede na obseg razkritih razvrstijo v dve stopnji: osnovno in napredno ("core" in "apprehensive"). Standardi GRI zagotavljajo visoko stopnjo primerljivosti, transparentnosti in konsistentnosti nefinančnih poročil ter povečujejo zaupanje deležnikov v poročila o korporativni odgovornosti in trajnostnem razvoju.

POR (Program odgovornega ravnanja/Responsible Care)

Mednarodno prostovoljno pobudo kemijske industrije, nastalo leta 1981 v Kanadi, je prevzela kemijska industrija po vsem svetu. Pobuda spodbuja odgovorno ravnanje do zaposlenih in okolja v najširšem pomenu besede: uvajanje dobrih praks, običajno skozi sisteme vodenja, zlasti na področju varnosti in zdravja pri delu, varovanja okolja ter skrbnega in varnega ravnanja z izdelki kemijske industrije. Cilj pobude je stalno izboljševanje dosežkov na omenjenih področjih, merljivo s 16 kazalniki. Trije kazalniki odražajo dosežke na področju varnosti in zdravja pri delu, preostali ravnanje z okoljem, vključno z varčno rabo energije.

Generiki so nasledniki zdravil, ki jim je pretekla patentna zaščita. Generično zdravilo je zdravilo, ki ima enako kakovostno in količinsko sestavo, učinkovine ter farmacevtsko obliko kot referenčno zdravilo in katerega bioekvivalenca z referenčnim izdelkom je dokazana z ustreznimi študijami biološke uporabnosti.⁹⁰

Učinkovina je snov, ki je nosilec delovanja zdravila.

Antibiotiki so naravni produkt mikroorganizmov ali pol-sintezni derivat, ki zavira razmnoževanje drugih mikroorganizmov ali jih uničuje ter se uporablja za zdravljenje bakterijskih okužb.⁹¹ Sodobna znanost pozna več tisoč snovi z antibiotskim učinkom. V praksi je v središču nekaj ducatov molekul, ki so se popolnoma izkazale v vsakdanji medicini. Nekatere bakterije proizvajajo betalaktamazo in so zato odporne proti določenim oblikam antibiotikov. Klavulanska kislina je inhibitor betalaktamaze. V kombinaciji s kalijevim klavulanatom, ki preprečuje odpornost bakterij proti delovanju amoksicilina, je antibiotik učinkovit pri zdravljenju bakterijskih okužb.

Biološko zdravilo je zdravilo, v katerem je učinkovina biološka snov ali snov, pridobljena s postopkom, ki vključuje biološke sisteme. Biološka snov je tista, ki je pridobljena iz uporabe ali z uporabo biološkega vira in za določitev kakovosti potrebuje kombinacijo fizikalno-kemijskega ter biološkega preskušanja, skupaj s postopkom proizvodnje in njegovim nadzorom. To so na primer zdravila, proizvedena z biološkim ali biotehnološkim postopkom, vključno s celičnimi kulturami in podobno. Biološka zdravila v človeškem organizmu skušajo popraviti proces, ki je povzročil bolezen. Uporabljajo se za zdravljenje do zdaj neozdravljivih bolezni in bolniku prinašajo višjo kakovost življenja. Omogočajo učinkovitejše zdravljenje raka, aidsa, slabokrvnosti, revmatskih, srčno-žilnih in še nekaterih drugih bolezni. V preteklih letih so ta zdravila rešila in podaljšala življenja ter izboljšala kakovost življenja težkim, pogosto kroničnim bolnikom.

Podobna biološka zdravila so izdelki, ki so biološko podobni izdelkom, za katere je že izdano dovoljenje za promet. Razvita so kot kopije originalnih bioloških zdravil, ko tem poteče patentna zaščita. So enako kakovostna, varna in učinkovita kot originalna zdravila, vendar so zaradi ugodnejše cene dosegljiva širšemu krogu pacientov. Kemično gre za proteine ali glikoproteine. Koncept biološke podobnosti, kot ga določa evropski zakon o zdravilih, zahteva najvišjo raven strokovnosti v znanosti, tehnologiji in logistiki.

Biotehnologija združuje vse tehnološke aplikacije, ki uporabljajo biološke sisteme, žive organizme ali njihove derivate z namenom ustvariti ali prilagoditi izdelke ali procese za specifično uporabo. Pri tehnološkem izkoriščanju biokultur povezuje mikrobiologijo, biokemijo in inženirske znanosti.

⁹⁰ Vir: Zakon o zdravilih – ZZdr-1 (Uradni list RS, št. 31/06 s 24. 3. 2006) in Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o zdravilih – ZZdr-1A (Uradni list RS, št. 45/08 z 9. 5. 2008).

⁹¹ Vir: Humar M., Šmid-Korbar J., Obreza A. Farmacevtski terminološki slovar. Ljubljana 2011.

Rekombinantna tehnologija DNK se pogosto imenuje tudi gensko kloniranje ali genski inženiring. Informacija, potrebna za sintezo določenega proteina v človeku (zapis za želeni protein ali gen), se iz človekovega organizma prenese v drug organizem, največkrat v bakterijo, izolirane celice sesalcev ali kvasovke. Na podlagi sprejete informacije te nove celice izdelujejo večje količine proteinov ali glikoproteinov.

Biološki dejavniki so mikroorganizmi, celične kulture in človeški endoparaziti, ki lahko povzročijo okužbo, alergijo ali zastrupitev.

- Biološki dejavnik/gensko spremenjeni organizem iz 1. varnostnega razreda je tisti, za katerega je verjetnost, da povzroči bolezen pri ljudeh, minimalna, tveganje, da se razširi v okolico, pa zanemarljivo.
- Biološki dejavnik/gensko spremenjeni organizem iz 2. varnostnega razreda je dejavnik, ki lahko povzroči bolezen pri ljudeh in je lahko nevaren za delavce; tveganje, da se razširi v okolico, je majhno, v večini primerov pa je na voljo učinkovita preventiva ali zdravljenje.

GSO (gensko spremenjeni organizem) je organizem, v katerega genski material je z uporabo sodobnih metod biotehnologije vnesen točno določen gen za točno določeno lastnost iz drugega organizma. GSO so lahko mikroorganizmi (bakterije, glive, virusi), rastline in živali.

Biofarmacevtika je najsodobnejša in najhitreje rastoča veja farmacije. Svetovni trg bioloških zdravil raste dvakrat hitreje kot celoten trg zdravil. Biološka zdravila so zaradi zahtevnih raziskav in razvoja zelo draga. Podobna biološka zdravila pa so cenovno ugodnejša in tako dostopna širšemu krogu pacientov.

V Leku smo lasten razvoj v genski tehnologiji začeli že v 80. letih prejšnjega stoletja in ustvarili trden temelj za proizvodnjo rekombinantnih proteinov oz. biofarmaceutikov za humano uporabo.

Direktivo IED (Industrial Emissions Directive) o celovitem preprečevanju in nadzoru industrijskega onesnaževanja prenaša v slovenski pravni red Uredba o vrsti dejavnosti in naprav, ki lahko povzročajo onesnaževanje okolja večjega obsega. Enotna direktiva IED je nastala v letu 2010 po združitvi IPPC direktive (Integrated Pollution Prevention and Control) s šestimi drugimi, ki so urejale to področje, v slovenski pravni red pa je bila sprejeta leta 2015.

član skupine Sandoz